

JUGOSLOVENSKI PREGLED

*INFORMATIVNO DOKUMENTARNI
PRIRUČNIK O JUGOSLAVIJI*

AVGUST 1957

8

JUGOSLOVENSKI PREGLED

GOD. I — AVGUST 1957

Uredivački odbor

Predsjednik NIKOLA MINČEV. *Članovi*: BOŽIDAR ĐUROVIĆ, dr PAVLE KOVAČ, dr HERBERT KRAUS, SMILJA MESARIĆ, JOVAN POPOVIĆ, MILADA RAJTER, VOJO RAKIĆ, NIKOLA ROT, ALEKSANDAR ŠOKORAC, STANA TOMAŠEVIĆ, dr TONE VRATUŠA, JOŽE ZEMLJAK.

Glavni urednik BOŽIDAR ĐUROVIĆ

Izdavač

PUBLICISTIČKO-IZDAVAČKI ZAVOD »JUGOSLAVIJA«, BEOGRAD, Terazije 31

SADRŽAJ

DRUŠTVENO I DRŽAVNO UREĐENJE

Javno pravobranioštvo	361—362
Republički saveti	362—364
Sednica Saveznog izvršnog veća	364
Advokatura	365—366

POLITIČKE I DRUŠTVENE ORGANIZACIJE

Savez sindikata Jugoslavije	367—376
----------------------------------	---------

PRIVREDA

Civilni vazdušni saobraćaj	377—380
Unutrašnja plovidba	381—385
Ugostiteljstvo	386—388

KULTURA

Pretškolske ustanove	389—390
Izdavačka delatnost	391—395
Festival jugoslovenskog filma u Puli	396

SOCIJALNA POLITIKA I NARODNO ZDRAVLJE

Higijensko-tehnička zaštita rada	397—399
Mreža i kapaciteti stacionarnih zdravstvenih ustanova ..	400—402

SPOLJNA POLITIKA

Jugoslavija i Norveška	403—404
Jugoslavija i Švedska	404—405
Saopštenje o susretu delegacija CK Saveza komunista Jugoslavije i Vlade FNRJ i delegacija CK Komuni- stičke partije Sovjetskog Saveza i Vlade SSSR	405
Poseta predsednika DR Vijetnama Ho Ši Mina	406
Poseta delegacije Vlade Mongolske Narodne Republike	406—407
Jugoslavija na XXIV zasedanju Ekonomsko-socijalnog saveta Ujedinjenih nacija	407—408

JAVNO PRAVOBRANIOŠTVO

Javno pravobranioštvo je stručni državni organ čiji je osnovni zadatak da pred sudovima i drugim državnim organima zastupa imovinska prava Federacije, narodne republike, autonomne jedinice, srezova i opština. Ono zastupa i ustanove koje imaju svojstvo pravnog lica, a finansiraju se iz budžeta i fondova koje su osnovali državni organi, a imaju svojstvo pravnog lica.

Nastanak i organizacija

Posle oslobođenja imovinska prava političko-teritorijalne jedinice zastupali su nadležni članovi vlade, odnosno predsednici izvršnih odbora narodnih odbora, a ustanove njihovi rukovodioci. Takvo zastupanje od većeg broja organa, koji nisu imali posebno organizovanu stručnu službu, međusobne veze ni jedinstvene stavove i metode nije obezbeđivalo potrebnu pravnu zaštitu društvenim fondovima. Godine 1952 Zakonom o javnom pravobranioštvu uspostavljena je institucija pravobranioštva. Radi usklađivanja organizacije i rada javnog pravobranioštva sa nastalim promenama (ustavne promene, donošenje novih pravosudnih zakona, dalji razvitak samoupravljanja radnog naroda u opštini i srezu) donet je 1955 g. novi Zakon o javnom pravobranioštvu.

Javno pravobranioštvo je organizovano u vidu ustanova političko-teritorijalnih jedinica. Danas u zemlji postoje Savezno javno pravobranioštvo, šest javnih pravobranioštava narodnih republika, dva autonomnih jedinica i 98 sreskih javnih pravobranioštava (zbog nedostatka kadrova ova služba nije obrazovana u 8 srezova).

SVAKO OD OVH PRAVOBRANIOŠTAVA zastupa odgovarajuću političko-teritorijalnu jedinicu, s tim što sreska javna pravobranioštva zastupaju i opštine na području sreza i njihove ustanove i fondove. Radom svakog javnog pravobranioštva rukovodi javni pravobranilac, koga postavlja i razrešava odgovarajuće izvršno veće, odnosno narodni odbor na zajedničkoj sednici oba veća. Ovim organima pravobranioštvo polaze i račun o svom radu. Pravobranioši imaju jednog ili više pomoćnika. U svim pravobranioštvima u zemlji 1 juna 1957 g. bilo je 206 pravnika i 138 administrativnih službenika.

Javno pravobranioštvo je samostalan stručni organ koji svoja ovlašćenja obavlja na osnovu zakona, te mu se prava i dužnosti mogu davati samo zakonom ili uredbama donetim na osnovu zakona radi njegovog izvršenja. Ali, s obzirom da javno pravobranioštvo odgovara za svoj rad izvršnom veću, odnosno narodnim odborima, to im ovi organi mogu davati uputstva o načinu zastupanja u pojedinim predmetima, a pravobranioši su obavezni da za određene radnje u pojedinim predmetima traže njihovu saglasnost. Ako javni pravobranilac smatra da uputstvo koje je dobio nije opravdano s gledišta imovinskih interesa onoga koga zastupa, dužan je da o tome obavesti narodni odbor, odnosno izvršno veće pod čijim se nadzorom nalazi konkretna ustanova ili fond. Ako narodni odbor, odnosno izvršno veće ne donese nikakvu odluku ili ako javni pravobranilac smatra da doneta odluka nije opravdana s gledišta zaštite opštenarodne imovine, dužan je da o tome obavesti nadležnog javnog tužioca. Time je pravobranioču obezbeđena samostalnost u stručnom radu, a istovremeno istaknuta njegova odgovornost za pravilno izvršenje zadataka koji su mu povereni.

Iako javna pravobranioštva nisu međusobno hijerarhijski povezana, ona se pomažu, izmenjuju iskustva iz prakse, zajednički iznalaze najpravičnije metode rada itd. U cilju unapređenja službe javna pravobranioštva su u stručnom pogledu povezana tako da se Savezno javno pravobranioštvo stara o unapređenju službe na području cele zemlje (republička i pokrajinska pravobranioštva imaju ista ovlašćenja u republici odnosno pokrajini). Problemima u vezi sa unapređenjem službe bavi se Svet javnog pravobranioštva, koji postoji pri Saveznom javnom pravobranioštvu.

Članovi Saveta su savezni javni pravobranilac i njegov pomoćnik koga on odredi, vojni pravobranilac, republički javni pravobranilac, pokrajinski javni pravobranilac i pravni i finansijski stručnjaci koje određuje Savezno izvršno veće.

Nadležnost

Osnovna dužnost pravobranioštava je zastupanje političko-teritorijalnih jedinica, njihovih ustanova i fondova. Javna pravobranioštva mogu da zastupaju pred domaćim sudovima i drugim organima i ustanove sa samostalnim finansiranjem, ukoliko ih ove ovlaste za to (a obavezno ih zastupaju u sporovima i drugim imovinsko-pravnim odnosima pred stranim sudovima i organima).

Ovo zastupanje javno pravobranioštvo vrši u parničnom, izvršnom, krivičnom i drugim postupcima pred redovnim i privrednim sudovima; u upravnom postupku, ukoliko se rešava o imovinskim pravima i obavezama političko-teritorijalne jedinice, ustanove ili fonda; u upravnom sporu protiv akata kojima je rešavano o imovinskim pravima ili obavezama zastupanih institucija i u administrativno-kaznenom i disciplinskom postupku radi ostvarivanja imovinsko-pravnih zahteva političko-teritorijalne jedinice, ustanove ili fonda.

Zastupanje od strane javnog pravobranioštva obavezno je i za stranke i za javno pravobranioštvo. To znači da stranke je zastupanje povereno pravobranioštvu nemaju pravo da sebi odrede drugog zastupnika. U zastupanju političko-teritorijalne jedinice, ustanove ili fonda — javni pravobranilac je ovlašćen da: podnosi i prima tužbe i da vrši sve parnične radnje koje se tiču parnice, uključujući i one koje prouzrokuje protivtužba, tužba zbog ništavosti ili tužba za obnavljanje postupka i predlog za privremenu naredbu; podnosi zahteve (predloge) za pokretanje postupka (vanparničnog, upravnog i drugih) i vrši sve radnje koje se tiču postupka na koje je ovlašćena stranka koju zastupa; sklapa poravnjenja o predmetu parnice ili drugog zahteva, prizna protivnikove zahteve, da se odrekne zahteva koji je stavila stranka koju zastupa i da povuče tužbu; podnosi predloge za izdavanje privremene naredbe; zahteva izvršenje radi obezbeđenja ili namirenja i da preduzima sve potrebne radnje u tom postupku; prima dosudene troškove od protivne stranke.

Javni pravobranilac sreza dužan je da prethodno traži pismenu saglasnost predsednika narodnog odbora sreza za priznanje tužbenog zahteva, zaključenje poravnjenja i za povlačenje tužbe za iznos preko 200.000.— dinara. Isto tako i javni pravobranilac republike traži pismenu saglasnost izvršnog veća ako iznos prelazi 500.000.— dinara, a savezni javni pravobranilac za iznos preko 1.000.000.— dinara.

Vojni pravobranilac zastupa Federativnu Narodnu Republiku Jugoslaviju u pogledu njenih imovinskih prava i obaveza koje proističu iz delatnosti Državnog sekretarijata narodne odbrane i jedinica i ustanova Jugoslovenske narodne armije. Vojnom pravobranioču — koga postavlja i razrešava državni sekretar za poslove narodne odbrane — pripadaju u okviru njegove nadležnosti ona prava i dužnosti koja po zakonu pripadaju saveznom javnom pravobranioču.

Sve političko-teritorijalne jedinice, ustanove i fondove u njihovim sporovima i drugim imovinsko-pravnim odnosima pred stranim sudovima i drugim organima isključivo zastupa savezni javni pravobranilac. On zastupa Federaciju pred stranim sudovima i u sporovima koje imaju jedinice Jugoslovenske narodne armije.

Javno pravobranioštvo može podneti predlog za ostvarivanje imovinsko-pravnog zahteva u krivičnom postupku, ako privredna organizacija koja je ovlašćena za podnošenje takvog predloga to ne učini.¹

Javnom pravobranioštvu pomažu u obavljanju zadataka pojedini organi koji u tom pogledu imaju niz obaveza. Tako su sudovi i javna tužioštva dužni da o pokretanju postupka obaveste javno pravobranioštvo u svim slučajevima kada je oštećena opštenarodna imovina, a svi državni organi i ustanove dužni su obavestiti javnog pravobranioča ako su saznali da je oštećena opštenarodna imovina i da šteta nije nadoknađena u roku od šest meseci, računajući od saznanja za učinioca i štetu.

Pored zastupanja javno pravobranioštvo daje državnim organima i ustanovama pravna mišljenja i registruje spore privrednih organizacija sa inostranim fizičkim i pravnim licima.

¹ Javno pravobranioštvo ovde istupa u ime privredne organizacije, a odluke koje se donesu imaju dejstvo prema privrednoj organizaciji.

Svi državni organi i ustanove imaju pravo da traže od javnog pravobranioštva pravno mišljenje u vezi sa zaključivanjem imovinsko-pravnih ugovora i o drugim imovinsko-pravnim pitanjima. Javno pravobranioštvo mora dati pravno mišljenje o tim pitanjima državnim organima i ustanovama.

I privredne, kao i sve društvene organizacije mogu od javnog pravobranioštva tražiti pravno mišljenje u vezi sa ugovorima koje nameravaju da zaključe sa fizičkim ili privatno-pravnim licima, o sporovima ili drugim imovinsko-pravnim odnosima, ali javno pravobranioštvo nije obavezno da da takvo mišljenje. Javno pravobranioštvo mora dati takvo mišljenje ovim organizacijama samo ako je druga strana ugovornica inostrani državljanin ili inostrano pravno lice. U skladu sa načelom samostalnosti i samopравnosti preduzeća, pravna mišljenja javnih pravobranioštava nisu obavezna za privredne organizacije.

Privredne organizacije i ustanove dužne su da saveznom javnom pravobranioštvu prijave radi registrovanja svaki spor koji nameravaju da pokrenu protiv stranog državljanina ili stranog pravnog lica ili koji su oni pokrenuli protiv njih, bez obzira da li se spor vodi pred domaćim ili stranim sudom ili drugim organom. Savezno javno pravobranioštvo može tim povodom dati svoje pravno mišljenje u pogledu koga važi sve ono što je rečeno i za pravna mišljenja kod zaključenja ugovora.

Pored toga, javna pravobranioštva imaju niz prava i obaveza na osnovu: Zakona o prometu zemljišta i zgrada,

Opšteg zakona o pozorištima, Zakona o proglašenju nestalih lica za umrle i o dokazivanju smrti, Zakona o izvršenju kazni, mera bezbednosti i vaspitno-popravnih mera, Osnovnog zakona o budžetima, Zakona o krivičnom postupku, Zakona o eksproprijaciji, Uredbe o porezu na dohodak, Uredbe o imovinskim odnosima i reorganizaciji radnih zadruga, Uredbe o pomoći žrtvama fašističkog terora i porodicama žrtava fašističkog terora, Uredbe o upravljanju osnovnim sredstvima privrednih organizacija, Uredbe o izvršenju budžeta i o računovodstvenom poslovanju i Uredbe o zemljarini.

Obavljajući osnovne zadatke i zadatke na osnovu posebnih propisa u toku 1956 g. javna pravobranioštva su radila na 187.360 predmeta. Po strukturi predmeti su sledeći:² zastupanje pred domaćim sudovima i drugim organima 178.089 predmeta; pravna mišljenja 8.375 predmeta, sporovi privrednih organizacija i političko-teritorijalnih jedinica protiv stranog državljanina ili stranog pravnog lica 896 predmeta.

M. R.

² Na strukturu i broj predmeta uticala je okolnost da je oko 30% sreskih javnih pravobranioštava osnovano tek krajem 1956 godine.

IZVORI:

Zakon o javnom pravobranioštvu, »Službeni list FNRJ«, br. 51/55; Zakon o prometu zemljišta i zgrada, »Službeni list FNRJ«, br. 26/54 i 19/55; Opšti zakon o pozorištima, »Službeni list FNRJ«, br. 16/56; Zakon o proglašenju nestalih lica za umrle i o dokazivanju smrti, »Službeni list FNRJ«, br. 24/52; Zakon o izvršenju kazni, mera bezbednosti i vaspitno-popravnih mera, »Službeni list FNRJ«, br. 47/51 i 13/53; Uredba o porezu na dohodak, »Službeni list FNRJ«, br. 56/53; Uredba o upravljanju osnovnim sredstvima privrednih organizacija, »Službeni list FNRJ«, br. 52/53.

REPUBLIČKI SAVETI

Položaj i funkcija

Osnovu o republičkim savetima kao organima u kojima učestvuju predstavnici samoupravnih ustanova, društvenih organizacija i građana daje savezni Ustavni zakon o osnovama društvenog i političkog uređenja FNRJ i savezним organima vlasti od 13 januara 1953 g., a načela o njihovoj organizaciji i radu sadrže republički ustavni zakoni o osnovama društvenog i političkog uređenja i o republičkim organima vlasti.

Republički saveti imaju dvojako svojstvo: oni su državni organi u republici, a istovremeno i organi društvenog upravljanja u određenim poslovima iz nadležnosti republike. U skladu sa izgrađivanjem društvenog i političkog uređenja, republički saveti postaju sve više organi društvenog upravljanja.

Republički saveti su izvršni i upravni organi. Kao izvršni organi republički saveti daju direktive organima uprave iz određene grane odnosno oblasti uprave, donose propise i daju preporuke samostalnim ustanovama. Upravne poslove republički saveti vrše ili neposredno ili preko svojih sekretarijata. Republički saveti se osnivaju samo u oblastima u kojima se vrši društveno upravljanje: prosveta, kultura, narodno zdravlje i socijalna zaštita.

Vrste, izbor i sastav saveta

Republički saveti se osnivaju i ukidaju zakonom narodne republike.

U 1957 g. u narodnim republikama postoje po četiri saveta:

Savet za školstvo (u Hrvatskoj Savjet za prosvjetu);

Savet za kulturu (u Hrvatskoj Savjet za kulturu i nauku, u Sloveniji Savet za kulturu i prosvetu, u Makedoniji Savet za prosvetu i kulturu, u Crnoj Gori umesto saveta za školstvo i saveta za kulturu postoji jedan savet: Savjet za prosvetu i kulturu);

Savet za narodno zdravlje (u Sloveniji Savet za zdravstvo);

Savet za socijalnu zaštitu (u Sloveniji Savet za socijalno staranje).

Po sastavu republički saveti su državno-društveni kolegijalni organi, sastavljeni od predsednika i članova saveta.

Predsednika imenuje i razrešava republičko izvršno veće bilo iz reda građana, bilo iz reda službenika državne uprave, bilo nekog od svojih članova.

Članovi republičkih saveta biraju se na dvojak način, i to tako što jedan određeni broj članova saveta delegiraju samoupravne ustanove, stručne i društvene organizacije, dok drugi deo članova (čiji broj nije tačno određen) imenuje republičko izvršno veće iz reda građana, koji se svojim radom ističu u oblastima za koje je osnovan savet.

Broj članova koje imaju pojedini saveti utvrđuje republičko izvršno veće s obzirom na prirodu pojedinih saveta i njihove stvarne potrebe. Izvršno veće NR Srbije odredilo je da Savet za školstvo i Savet za kulturu imaju, pored predsednika, po 22 člana, Savet za narodno zdravlje čine predsednik i 20 članova, a Savet za socijalnu zaštitu predsednik i 18 članova. Približan ovome je broj članova saveta i u drugim republikama.

Propisima dosada nije utvrđen odnos između delegiranih i imenovanih članova saveta. Ali republičkim zakonima odnosno odlukama republičkih izvršnih veća određeno je koje ustanove i organizacije delegiraju svoje predstavnike u savete. U pogledu određivanja ustanova i organizacija koje delegiraju predstavnike u savete, republički zakoni polaze od institucija koje konkretno postoje u pojedinim narodnim republikama. Po pravilu, u republičke savete delegiraju svoje predstavnike sledeće republičke ustanove i organizacije, odnosno njihovi organi¹:

U savet za školstvo: univerzitetski savet, udruženje učitelja, nastavnika i profesora, udruženje nastavnika stručnih škola, glavni odbor Saveza zemljoradničkih zadruga, društvo inženjera i tehničara, Savez društava prijatelja dece i centralni komitet Narodne omladine;

U savet za kulturu: savez kulturno-prosvetnih društava, akademija nauka, udruženje univerzitetskih nastavnika i van-univerzitetskih naučnih radnika, udruženje književnika, udruženje dramskih umetnika, udruženje likovnih umetnika, udruženje muzičkih umetnika i centralni komitet Narodne omladine;

U savet za narodno zdravlje: savet medicinskog fakulteta, savet farmaceutskog fakulteta, savet stomatološkog fakulteta, zavod za socijalno osiguranje, lekarsko društvo, udruženje srednjemedicinskih radnika, glavni odbor Crvenog krsta i sindikat zdravstvenih radnika;

¹ Jedino u Makedoniji u zakonu nisu pobrojane ustanove i organizacije koje delegiraju svoje predstavnike u pojedine savete, već je ovlašćeno republičko izvršno veće da odredi te ustanove i broj predstavnika koje će one delegirati u pojedine savete.

U savet za socijalnu zaštitu: zavod za socijalno osiguranje, glavni odbor Crvenog krsta, glavni odbor Saveza boraca Narodnooslobodilačkog rata, glavni odbor Saveza ratnih vojnih invalida, udruženje invalida rada, glavni odbor Saveza ženskih društava, Savez društava prijatelja dece i republiko veće Saveza sindikata Jugoslavije.

Republičko izvršno veće može pored ovih odrediti i druge ustanove i organizacije da u odgovarajući savet delegiraju svoje predstavnike.

Ustanove i organizacije koje delegiraju predstavnike u republički savet, mogu svoje delegate da biraju samo iz reda svojih članova. Izbor delegata vrši se, po pravilu, na godišnjem skupu ili plenumu određene ustanove odnosno organizacije. Predstavnici ustanova ne deluju u savetu kao delegati određene organizacije, već samo kao ravnopravni članovi saveta.

Članovi saveta biraju se odnosno imenuju za vreme od dve godine. Kod izbora odnosno imenovanja primenjuje se takozvani rotacioni sistem, tj. svake godine bira se polovina članova saveta i na njihovo mesto bira se, odnosno imenuje isto toliko novih članova. Pritom niko ne može biti član istog saveta duže od dva uzastopna mandatna perioda. Ustanova i organizacija može u svako doba opozvati svoga predstavnika koga je delegirala u republički savet i na njegovo mesto delegirati drugog predstavnika. I republičko izvršno veće može razrešiti dužnosti predstavnika koga je delegirala ustanova ili organizacija, u kom slučaju ove ustanove delegiraju drugog predstavnika. Republički savet ne može sam razrešavati svoje članove, ali može predložiti ustanovi i organizaciji, odnosno republičkom izvršnom veću da opozove, odnosno razreši člana saveta u slučaju kad ovaj ne vrši redovno svoju dužnost.

Delokrug

Delokrug saveta utvrđuje se i menja republičkim zakonom. Zakoni o republičkim organima uprave predviđaju da se svaki republički savet u oblasti za koju je osnovan naročito:

stara o sprovođenju saveznih i republičkih zakona i drugih saveznih propisa i propisa republičkog izvršnog veća, ukoliko vršenje takvih poslova nije stavljeno u nadležnost republičkog izvršnog veća; daje inicijativu za pripremanje republičkih zakona; predlaže republičkom izvršnom veću propise za čije je donošenje ovlašćeno izvršno veće; donosi pravilnike, naredbe i uputstva u cilju izvršenja republičkih zakona, osim ako je donošenje tih propisa izričito dato u nadležnost izvršnom veću; pretresa pitanja od zajedničkog interesa za društveno upravljanje u oblasti za koju je osnovan i preduzima inicijativu za rad drugih organa, ustanova i organizacija u tim oblastima; utvrđuje predlog predlažuća saveta i podnosi ga izvršnom veću; daje potvrdu odnosno saglasnost na propise koje donose narodni odbori i drugi državni organi, ukoliko je takva potvrda odnosno saglasnost propisana; daje preporuke odgovarajućim savetima narodnih odbora, samoupravnim ustanovama, stručnim i društvenim organizacijama za rad u oblasti za koju je osnovan; vrši upravne poslove koji su mu zakonom ili drugim propisima stavljeni u nadležnost; imenuje i razrešava članove rukovodećih organa društvenog upravljanja u ustanovama; daje smernice za rad sekretarijata saveta.

Pored ovih poslova koji su zajednički za sve savete, pojedini saveti vrše sledeće poslove iz republičke nadležnosti:

Savet za školstvo vrši određene izvršne i upravne poslove u oblasti školstva i nastave, preškolskog obrazovanja, vanarmiskog vojnog vaspitanja i poslove iz drugih oblasti školovanja i nastave.

Savet za kulturu vrši određene izvršne i upravne poslove u oblasti opšteg prosvetavanja, radiodifuzne službe, filma, izdavačke delatnosti i poslove iz drugih oblasti nauke i kulture. Ovaj savet vrši nadzor nad određenim republičkim ustanovama (državni arhiv, zavod za zaštitu i proučavanje spomenika kulture, zavod za zaštitu i proučavanje prirodnih retkosti itd.) i u vršenju nadzora može odrediti izvršenje pojedinih zadataka. Komisiji za pregled

filmova Savet za kulturu obezbeđuje stručnu i administrativnu službu, a u svom predračunu obezbeđuje i sredstva za vršenje poslova Komisije.

Savet za narodno zdravlje vrši određene izvršne i upravne poslove u oblasti narodnog zdravlja i snabdevanja lekovima, sanitetskim materijalom i drugim sanitetskim uređajima. Ovaj savet vrši nadzor nad republičkim sanitarnim inspektoratom, a zavodu za ispitivanje i kontrolu lekova obezbeđuje stručnu i administrativnu službu, i u svom predračunu obezbeđuje materijalna sredstva potrebna za njegov rad.

Savet za socijalnu zaštitu vrši određene izvršne i upravne poslove u oblasti socijalne zaštite dece i omladine, invalidskih poslova, starateljstva i poslove u drugim oblastima socijalne zaštite građana. Ovaj savet obezbeđuje stručnu i administrativnu službu i materijalna sredstva za rad republičke invalidske komisije.

Odnos prema republičkom izvršnom veću

Kao i republičko izvršno veće i republički saveti obavljaju izvršne poslove, ali dok republičko izvršno veće, načelno, obavlja sve takve poslove koji su u nadležnosti republike, dotle republički saveti obavljaju izvršne poslove samo u određenim oblastima. Pa i u tim oblastima republički saveti obavljaju izvršne poslove samo ukoliko nije propisano da ih obavlja republičko izvršno veće. Prema sadašnjem stanju republička izvršna veća samo izuzetno obavljaju izvršne poslove u oblastima za koje se osnivaju saveti.

Republički saveti za svoj rad odgovaraju republičkom izvršnom veću. U skladu s tim republičko izvršno veće nadzira rad republičkih saveta. U vršenju tog nadzora, republičko izvršno veće može poništiti ili ukinuti akt republičkog saveta, donet van upravnog postupka, ako je u suprotnosti sa saveznim ili republičkim zakonom ili sa propisom Saveznog odnosno republičkog izvršnog veća. Republičko izvršno veće propisuje unutrašnju organizaciju, određuje način poslovanja i daje smernice za rad republičkih saveta, a može razrešiti dužnosti predsednika i članove saveta.

Sednice

Poslove iz nadležnosti republičkih saveta vrši savet ili njegov sekretarijat. Savet obavlja, uglavnom, izvršne poslove, dok upravne poslove obavlja sekretarijat saveta.

Republički saveti sve poslove obavljaju na sednici. Sednice saveta mogu se održavati ako je na njima prisutno više od polovine ukupnog broja članova saveta. Zaključci na sednicama donose se većinom glasova prisutnih članova. U radu saveta na sednicama imaju pravo da učestvuju i članovi republičkog izvršnog veća i poslanici republičke narodne skupštine, ali bez prava odlučivanja.

Svi članovi republičkih saveta, bez obzira na način izbora, imaju jednaka prava i dužnosti. Svaki član saveta ima pravo da pre sednice ili na sednici saveta predloži da se pojedina pitanja iz delokruga saveta stave na dnevni red i da se o njima raspravlja na sednici. Isto tako, svaki član saveta može za vreme pretresa određene tačke dnevnog reda predložiti izmene i dopune u aktu čije se donošenje predlaže, odnosno predložiti da se određeno pitanje skine s dnevnog reda.

Članovi saveta predstavljaju savet u republičkoj narodnoj skupštini, njenim domovima, odborima i komisijama i pred drugim ustanovama i organizacijama, na osnovu i u okviru ovlašćenja koja im dâ savet.

Akti

U rešavanju pitanja iz svoga delokruga, republički saveti donose pravilnike, naredbe, uputstva i rešenja.

Pravilnike, naredbe i uputstva republički savet donosi za izvršenje uredba i drugih akata republičkog izvršnog veća. Isto tako republički saveti donose pravilnike, naredbe i uputstva za izvršenje zakona i saveznih uredba kada su za to ovlašćeni.

Pored toga, republički saveti mogu izdavati preporuke narodnim odborima, samoupravnim ustanovama, stručnim i društvenim organizacijama za njihov rad u oblasti za koju je savet osnovan.

Sekretarijat saveta

Svaki republički savet ima sekretarijat saveta. Dozvoljeno je osnivanje i jednog sekretarijata sa dva saveta, ali takav sekretarijat mogu osnivati samo saveti sa srodnim delokrugom poslova (naprimer sekretarijat saveta za narodno zdravlje i saveta za socijalnu zaštitu).

Sekretarijat saveta obavlja sve upravne poslove iz delokruga saveta, osim onih koji su zakonom i drugim propisima stavljeni u delokrug saveta.

Pored upravnih poslova, sekretarijat saveta obavlja i sve stručne poslove iz delokruga saveta. Sekretarijat obavlja i sve stručne poslove za republičko izvršno veće u poslovima koji su u njegovoj nadležnosti, a iz oblasti za koju je osnovan savet. U vršenju ovih poslova sekretarijat radi po uputstvima sekretara odgovarajućeg saveta i republičkog izvršnog veća. Ova stručna služba sekretarijata odgovorna je ne samo sekretaru, već i republičkom izvršnom veću.

Radom sekretarijata saveta rukovodi i organizuje vršenje poslova sekretar, koji je ujedno i član saveta. Sekretar saveta postavlja republičko izvršno veće. Za svoj rad i rad sekretarijata sekretar odgovara republičkom izvršnom veću, a za pripremu sednica saveta, izvršenje zaključaka i za postupanje po smernicama saveta, sekretar odgovara savetu. Sekretar rešava i sve službeničke odnose u sekretarijatu saveta, sem onih koji su u nadležnosti republičkog izvršnog veća ili njegovog sekretara.

U svakom sekretarijatu postoje odgovarajuće organizacione jedinice: odeljenja i otseci. Koliko će organizacionih jedinica biti zavisno od vrste pojedinih sekretarijata i obima poslova. Unutrašnju organizaciju svakog sekretarijata saveta utvrđuje republičko izvršno veće svojom uredbom.

Rad republičkih saveta

Do donošenja republičkih zakona o organima uprave u prvoj polovini 1956 g. postojala su dva saveta, i to savet za prosvetu, nauku i kulturu i savet za narodno zdravlje i socijalno staranje. U tom periodu saveti su se bavili sprovođenjem društvenog upravljanja u školama, zdravstvenim,

socijalnim i drugim ustanovama i čvršćim povezivanjem tih novih ustanova sa sredinom u kojoj rade. S obzirom na to da su saveti osnivani za više oblasti, oni su se najviše bavili pitanjima i problemima koji su tražili hitna rešenja. Tako, naprimer, Savjet za prosvetu i kulturu Crne Gore održao je u 1955 g. šest sednica na kojima su, uglavnom, raspravljana pitanja iz oblasti školstva; Savjet za narodno zdravlje i socijalnu zaštitu Bosne i Hercegovine održao je u 1955 g. 13 sednica na kojima je pretresao 96 pitanja, od kojih 65 iz oblasti zdravstvene, a 31 iz oblasti socijalne zaštite.

Od polovine 1956 g., kada su u svim republikama obrazovana po četiri saveta (izuzetak je Crna Gora u kojoj postoje tri saveta), oni su sa više uspeha rešavali mnoga pitanja i probleme iz oblasti za koje su osnovani.

Na sektoru školstva u svim republikama preduzete su mere za dalji razvitak školstva uopšte, a posebno mere za poboljšanje sastava stanovništva po školskoj spremi i za uzdizanje stručnog, kvalifikovanog i visokokvalifikovanog kadra.

U oblasti kulture saveti su u 1956 g. ustvari tek počeli da se bave pitanjima i problemima iz svoje oblasti zbog toga što su se saveti za prosvetu, nauku i kulturu ranije vrlo malo bavili tim pitanjima. U 1956 g. saveti su razmatrali i proučavali pitanja u vezi sa donošenjem propisa o upravljanju kulturno-prosvetnim, umetničkim i naučnim ustanovama i razmatrali mnoga pitanja i probleme arhivske službe, javnih spomenika i spomenika kulture, fizičke kulture, izdavačke delatnosti itd.

Rad republičkih saveta za narodno zdravlje u 1956 g. bio je tesno povezan sa organizovanjem zdravstvene službe i daljim razvijanjem mreže zdravstvenih ustanova, proširivanjem kapaciteta zdravstvenih ustanova i sa podizanjem stručnog nivoa kadrova u zdravstvenoj službi uopšte.

Obrazovanje posebnog republičkog saveta za socijalnu zaštitu uslovlilo je povećanje aktivnosti i poboljšanje rada u ovoj oblasti. U 1956 g. naročito je zapažen rad raznih društvenih organizacija sa kojima su saveti usko saradivali (Savez boraca, Savez ratnih vojnih invalida, Crveni krst, Savez društava prijatelja dece itd.).

P. A.

IZVORI:

Republički ustavni zakoni o osnovama društvenog i političkog uređenja i organima vlasti narodne republike;

Zakon o državnoj upravi, »Službeni list FNRJ«, br. 2/56;

Republički zakoni o organima uprave u narodnoj republici od 1956 g.;

Izveštaji o radu republičkih izvršnih veća republičkim narodnim skupštinama u 1955 i 1956 g.

SEDNICA SAVEZNOG IZVRŠNOG VEĆA

3 avgusta 1957 godine

Na sednici Saveznog izvršnog veća, održanoj 3 avgusta 1957 g. pod predsedništvom Svetozara Vukmanovića, potpredsednika Saveznog izvršnog veća, usvojen je izveštaj Sekretarijata za opšteprivredne poslove o kretanju privrede u prvom polugodu 1957 godine (vidi »Kretanje privrede u prvom polugodu 1957«, »Jugoslovenski pregled«, jul 1957, str. 339—342).

Savezno izvršno veće je takođe usvojilo Predlog odluke o dopuni Saveznog društvenog plana za 1957 godinu.

Pored toga, Savezno izvršno veće je usvojilo sledeće odluke i rešenja:

Odluku o načinu obezbeđenja obrtnih sredstava zadrugama (Odlukom je predviđeno da banke i štedionice odobravaju zadrugama zajam za obrtna sredstva u visini onih kratkoročnih kredita koji su im prema dosadašnjim propisima bili odobreni za redovni obim poslovanja; rok vraćanja zajma je do 20 godina po kamatnoj stopi od 6% godišnje, sem za poljoprivrednu proizvodnju delatnost gde je kamata 2,5% godišnje);

Odluku o izmenama i dopunama Odluke o davanju kredita članovima zadruga i drugim individualnim poljoprivrednim proizvođačima za unapređenje poljoprivredne proizvodnje (izmenama i dopunama u postojeći sistem kreditiranja

uključuju se i kolonisti koji će dobijati kredite za unapređenje poljoprivredne proizvodnje pod istim uslovima kao i ostali zemljoradnici, s tim što će kolonisti za zajmove koji im se budu davali za nabavku građevinskog materijala za izgradnju ekonomskih zgrada, nabavku priplodne i radne stoke i poljoprivrednih mašina i oruđa plaćati kamatu od 1% godišnje, što je rok vraćanja zajmova za podizanje ekonomskih zgrada do 10 godina i što mogu dobijati kredite i za nabavku radne stoke);

Odluku o izmenama i dopunama Odluke o određivanju najviših prodajnih cena za određene proizvode (izmene i dopune odnose se na najviše prodajne cene za domaću vunu);

Rešenje o ovlašćenju Jugoslovenske investicione banke da može kod Narodne banke da zaduži opšti investicioni fond do 1.000 miliona dinara u svrhe odobravanja zajmova za unapređenje poljoprivredne proizvodnje individualnih poljoprivrednih proizvođača; Odluku o odobrenju privrednim organizacijama za preradu voća i povrća da isplatu anuiteta vrše iz sredstava amortizacionog fonda.

Savezno izvršno veće je takođe donelo osam rešenja o odobrenju investicionih programa, i to: Rešenje o odobrenju investicionog programa rekonstrukcije »Industrije precizne mehanike«, Beograd; Rešenje o odobrenju investicionog programa izgradnje hidrocentrale Ožolt; Rešenje o odobrenju investicionog programa izgradnje hidroelektrane Split — I etapa; Rešenje o odobrenju investicionog programa izgradnje trafostanice kV Arandelovac; Rešenje o odobrenju investicionog programa izgradnje dalekovoda 110 kV Zenica—Kakanj; Rešenje o odobrenju investicionog programa II etape izgradnje visokofrekventnih veza Dalmacije; Rešenje o odobrenju investicionog programa izgradnje trafostanice 110/35 kV Štip i dalekovoda 110 kV Titov Veles—Štip; Rešenje o odobrenju investicionog programa izgradnje I etape trafostanice 110/30 kV Sisak.

R.—M.M.

ADVOKATURA

Advokatura¹ je samostalna javna služba čiji je osnovni zadatak pružanje pravne pomoći građanima, ustanovama i organizacijama i zaštita njihovih prava i interesa zasnovanih na zakonu. Advokatura nije pomoćni, dopunski ili uopšte organ pravosuđa, već javna služba specijalnog karaktera, koja je u suštini društvena ustanova. Advokatura u Jugoslaviji nije samo privatno zanimanje pojedinaca, jer zaštita zakonskih prava i interesa građana i pravnih lica nije privatna stvar pojedinaca, već predstavlja opšti, društveni interes.

U takvim uslovima borba za zakonitost je zadatak i advokature. To je krupna promena koja određuje funkcije advokature u Jugoslaviji, aktivira je u izgradnji socijalističkih odnosa i čini je naprednom društvenom kategorijom.

Organizacija advokature

Advokati su obavezno učlanjeni u advokatske komore, a ove u Savez advokatskih komora. I komore i Savez organizovani su na principima društvenog upravljanja. Advokatske komore su i društvene i upravne organizacije na koje je država prenela jedan deo svojih funkcija.

Advokatske komore postoje u svim republikama sem u Crnoj Gori, te su advokati sa njene teritorije članovi Advokatske komore Srbije.

Advokatske komore su samostalne i autonomne organizacije advokata, koje rukovode advokaturom na svojoj teritoriji, donose odluke o sticanju i prestanku prava na advokaturu i o brisanju iz imenika advokata, staraju se o pravilnom vršenju advokature, vrše nadzor nad radom advokata i staraju se o njihovom stručnom i moralno-političkom uzdizanju. Odluke komore imaju karakter drugostepenog upravnog akta, i protiv njih moguće je pokrenuti samo upravni spor. Republičko izvršno veće, odnosno Izvršno veće Autonomne Pokrajine Vojvodine, ima pravo nadzora nad zakonitošću onih akata organa komore koji ne podležu oceni suda. To znači da pravo nadzora nad radom advokatskih komora nemaju državni upravni organi.

Advokatska komora ima svojstvo pravnog lica, a predstavlja je predsednik upravnog odbora komore.

Advokatskom komorom upravljaju skupština, savet i upravni odbor, a pored njih organi komore su disciplinski sud i disciplinski tužilac.

Skupštinu komore sačinjavaju svi advokati upisani u imenik na njenoj teritoriji i predstavnici advokatskih pripravnika čiji se broj utvrđuje statutom komore. Redovne skupštine se održavaju svake godine, s tim što se svake treće godine drži izborna skupština. Skupština diskutuje o svim pitanjima od interesa za advokaturu i donosi zaključke, utvrđuje statut komore i poslovnik o radu skupštine, bira predsednika, zamenika predsednika, članove upravnog odbora i određeni broj članova saveta, članove disciplinskog suda i disciplinskog tužioca, potreban broj advokata koji će vršiti dužnost sudija disciplinskog veća kod vrhovnog suda i članove komisije za pregled finansijskog poslovanja komore. Izbor organa komore skupština vrši tajnim i neposrednim glasanjem po sistemu kandidatskih lista.

Savet komore je kolegijalno telo koje zajedno sa upravnim odborom razmatra probleme advokature, pretrasa pitanja od značaja za njen razvitak i učestvuje u donošenju odluka za upis u imenik advokata. O pitanjima od opšteg značaja za advokaturu savet daje preporuke upravnom odboru i predloge nadležnim državnim organima.

Polovinu članova saveta bira republička narodna skupština, odnosno Narodna skupština Autonomne Pokrajine Vojvodine, iz reda pravnika i javnih radnika, a drugu polovinu članova bira skupština advokatske komore iz svojih redova, s tim što jednog člana bira organizacija

advokatskih pripravnika iz svojih redova. Predsednik upravnog odbora komore je po svom položaju član saveta. Broj članova saveta ne može da bude manji od 8 ni veći od 20, što određuje republička narodna skupština.

Savet nije nadređeni organ upravnom odboru komore. To se najbolje vidi na primeru upisa u imenik advokata: zahtev za upis prvo razmatra upravni odbor koji donosi svoju odluku, zatim taj zahtev razmatra savet komore koji može da se složi sa odlukom upravnog odbora ili ne složi; ako su obe odluke istovetne donosi se odgovarajuće rešenje o upisu u imenik advokata ili o odbijanju zahteva, a ako nema saglasnosti upravnog odbora i saveta, predsednik upravnog odbora donosi negativno rešenje.

Upravni odbor komore sastavljen je od advokata koje bira skupština komore i predstavnika advokatskih pripravnika koje bira organizacija advokatskih pripravnika. Broj članova upravnog odbora i njegov sastav utvrđuje se Statutom komore. Upravni odbor saraduje sa savetom u donošenju preporuka i predloga o pitanjima od opšteg značaja za advokaturu, prati rad advokata i advokatskih pripravnika i preduzima mere za pravilno vršenje advokature, učestvuje u donošenju odluka za upis u imenik advokata, a sam odlučuje o upisu u imenik advokatskih pripravnika, donosi rešenje o brisanju iz imenika advokata ili o obustavi ili gubitku prava na advokaturu, izvršuje odluke i zaključke skupštine i saveta, izriče novčane kazne za manje povrede dužnosti i ugleda advokature, rukovodi administrativnim, finansijskim i materijalnim poslovima komore.

Disciplinski sud komore sudi u veću trojice za teže povrede dužnosti i ugleda advokature (disciplinski prestupi). Disciplinski sud može izreći advokatu kaznu ukora, novčanu kaznu od 3.000 do 30.000 dinara i kaznu gubitka advokature od 6 meseci do 5 godina; advokatskom pripravniku kaznu ukora, novčanu kaznu od 500 do 5.000 dinara i brisanje iz imenika advokatskih pripravnika za vreme od 6 meseci do 2 godine. Protiv presude disciplinskog suda dopuštena je žalba nadležnom vrhovnom sudu, koji u ovom slučaju sudi u posebnom veću od petorice sudija, od kojih su dvojica advokati.

Disciplinski tužilac komore pokreće disciplinski postupak, vrši izvidajne radnje, zastupa optužnice i preduzima sve druge radnje do okončanja disciplinskog postupka.

Savez advokatskih komora je obavezna organizacija advokatskih komora koja koordinira i uskladjuje njihov rad, predstavlja advokaturu u zemlji i inostranstvu, raspravlja opšta pitanja od značaja za advokaturu i daje preporuke o njima advokatskim komorama, a predloge nadležnim državnim organima. Organi Saveza su plenum i pretsedništvo. Plenum je sastavljen od po jednog člana saveta i upravnog odbora svake komore. Plenum bira pretsedništvo iz reda svojih članova advokata. Predsednik Saveza predstavlja Savez advokatskih komora.

Savez advokatskih komora Jugoslavije član je Međunarodne unije advokata od njenog osnivanja 1926 g. Savez advokatskih komora ima svog stalnog predstavnika na položaju potpredsednika Unije, a u Savetu Unije ima 5 članova.

Sticanje i vršenje advokature

Pružanje pravne pomoći kao zanimanjem mogu se baviti samo advokati. Pravo na vršenje advokature stiče se upisom u imenik advokata koji vodi svaka komora. Upisu prethodi odluka komore da li neko lice ispunjava uslove za vršenje advokature. Pravo na upis u imenik advokata imaju lica — jugoslovenski državljani, koja su izvršila pravni fakultet i pripravnčku praksu, koja su položila advokatski ili sudski ispit, nisu u stalnom službeničkom odnosu i dostojna su poverenja za vršenje advokature. Ocenu dostojnosti² utvrđuje upravni odbor i savet komore, i protiv te ocene nije moguće voditi upravni spor.

Advokati su u vršenju advokature samostalni, tj. advokat ima pravo da se primi ili ne primi zastupanja ili odbrane.³

¹ Organizacija i funkcija advokature u Jugoslaviji, njena prava, dužnosti i zadaci utvrđeni su Zakonom o advokaturi koji je izglasan u Saveznoj narodnoj skupštini 26 marta, a stupio na snagu 10 maja 1957 godine. Pre ovoga bio je na snazi Zakon o advokaturi od 12 decembra 1946 godine.

² Nedostojna su ona lica koja su ranije osuđivana za krivična dela koja ih čine moralno nepodobnim za vršenje advokature i čija ranija delatnost ne daje garancije da će sasvesno vršiti advokaturu.

³ Izuzetak je pravo siromašne stranke na besplatno zastupanje i odbranu, jer advokat koga odredi sud mora da se prihvati zastupanja.

Vršenje advokature obuhvata davanje pravnih saveta, zastupanje i odbranu stranaka pred sudovima i drugim državnim organima i pred ustanovama i organizacijama; zastupanje stranaka u jednostranim i dvostranim pravnim poslovima (prijem i isplata novca, davanje izjava i otkaza, zaključenje ugovora i poravnanja itd.); sastavljanje isprava i podnesaka (testamenata, ugovora, izjava, preštavki, molbi i žalbi itd.). Advokat je dužan da u okviru primljenog ovlašćenja i zakonskih propisa upotrebi sva pravna sredstva za koja smatra da koriste stranci čiji je punomoćnik. Advokat je obavezan da čuva kao tajnu ono što mu je stranka poverila, te ne može biti saslušan kao svedok o onome što mu je stranka saopštila kao braniocu u krivičnom postupku, a u građanskom i upravnom postupku može da odbije svedočenje. Odavanje advokatske tajne i zloupotreba poverenja koje je stranka advokatu ukazala predviđeni su u krivičnom zakoniku kao teža krivična dela. Advokat ne može biti pritvoren niti stavljen u istražni zatvor za krivično delo koje je izvršio u vršenju advokatske dužnosti bez odobrenja veća trojice nadležnog okružnog suda. U vršenju advokature, advokat je dužan da postupa savesno i marljivo i da čuva ugled advokature. Povreda ovih načela povlači disciplinsku odgovornost.

Advokat se može baviti isključivo zastupanjem jedne ili više privrednih organizacija, a isto tako samo jednom vrstom pravnih poslova. Sekretarijat za pravosudne poslove Saveznog izvršnog veća, po saslušanju Saveza advokatskih komora, propisuje uslove za sticanje prava na specijalnost. Svaka advokatska kancelarija mora da ima svoj naziv i pečat, a naziv kancelarije mora se istaknuti na zgradi u kojoj je smeštena. Više advokata mogu da imaju zajedničku kancelariju, a njihovi odnosi utvrđuju se međusobnim ugovorima. Advokat može da ima najviše dva pripravnika.

U sporovima koji se vode pred privrednim sudovima, privrednu organizaciju ili ustanovu može jedino da zastupa advokat ili lice sa položenim advokatskim ispitom, ako vrednost spora prelazi milion dinara.

Zakonom o advokaturi predviđena je mogućnost osnivanja službi pravnih pomoći kod narodnih odbora opština i srezova i društvenih organizacija. Ova služba može obuhvatiti davanje pravnih saveta, sastavljanje isprava i podnesaka kao i zastupanje građana pred sudom i drugim državnim organima, a mogu je vršiti pravnici koji imaju najmanje 3 godine prakse na pravnim poslovima, izuzev zastupanje stranaka koje mora biti povereno advokatima na osnovu posebnog ugovora. Blíže propise o načinu organizacije ove službe doneće Savezno izvršno veće.

Advokatima se može dopustiti, po propisima Saveznog izvršnog veća, i sastavljanje određenih javnih isprava.

Advokat koji je upisan u jednu komoru ima pravo vršenja advokature na celoj teritoriji Jugoslavije. Advokat sam određuje sedište svoje kancelarije, a dužan je da obavesti upravni odbor komore o promeni sedišta.

U Jugoslaviji je bilo u 1956 g. 2.206 advokata i 445 advokatskih pripravnika. Raspored advokata i advokatskih pripravnika po republikama je sledeći:

Republika	Broj advokata	Broj advokatskih pripravnika
Srbija (sa AKMO)	989	235
Hrvatska	526	112
Slovenija	107	24
Bosna i Hercegovina	118	18
Makedonija	72	2
Crna Gora	19	8
AP Vojvodina	375	46

Do 30 godina starosti bilo je 27 advokata, od 30 do 50 godina 1.057, a preko 50 godina starosti 1.122 advokata. Žena advokata bilo je 44, a žena advokatskih pripravnika 51.

Brojno stanje advokata i advokatskih pripravnika nije zadovoljavajuće, jer u Jugoslaviji ima 76 sedišta sreskih sudova u kojima nema nijednog advokata. Ovo stanje pogoršano je i usled prevelike koncentracije advokata u najvećim gradovima (u Beogradu 486 advokata, u Zagrebu 175, u Ljubljani 35 itd.).

Pripravički staž i advokatski ispit

Pravo na upis u imenik advokatskih pripravnika imaju sva lica — jugoslovenski državljani ako su završila pravni fakultet i nisu u stalnom službeničkom odnosu. Advokatski pripravnik sam bira advokatsku kancelariju u kojoj želi da radi, a njegova plata ne sme biti manja od plate sudskog pripravnika.

Redovna pripravička praksa traje 3 godine. Od ove tri godine advokatski pripravnik mora da provede najmanje jednu godinu u advokatskoj kancelariji i jednu godinu u sudu, a jednu godinu po izboru može da provede na radu u pravobranioštvu, tužilaštvu ili na pravnim poslovima u državnoj upravi, ustanovama ili organizacijama.

Po završenoj praksi pripravnik stiče pravo na polaganje advokatskog ispita. Od prakse advokatskog pripravnika i polaganja advokatskog ispita oslobođeni su samo redovni profesori pravnih nauka na fakultetima.

Pripravnik koji je proveo godinu dana na praksi u advokatskoj kancelariji ima pravo da traži od nadležnog sekretarijata za pravosudnu upravu da ga postavi na praksu u određeni sud, uz određeno zvanje i platu.

Advokatski pripravnik je obavezan da u roku od tri godine po sticanju prava na polaganje advokatskog ispita položi ovaj ispit. Upravni odbor komore može iz opravdanih razloga da ovaj rok produži još za dve godine. Ako pripravnik ne položi ispit u određenom roku, upravni odbor komore briše ga iz imenika advokatskih pripravnika.

Prilikom polaganja advokatskog ispita utvrđuje se da li je kandidat stekao dovoljno teorijskog i praktičnog znanja za obavljanje advokature. Ispit se polaže pred komisijom od pet članova koju imenuje republički, odnosno pokrajinski sekretarijat za pravosudnu upravu. Članovi komisije se imenuju iz redova profesora pravnog fakulteta, sudija vrhovnih sudova, ili priznatih pravnih stručnjaka iz drugih ustanova. Najmanje jedan član komisije mora da bude advokat sa liste koju utvrđuje upravni odbor komore. Advokatski ispit može se polagati najviše tri puta.

Lica koja su provela tri godine na dužnosti sudije, tužioca ili njegovog zamenika, pravobranioca ili njegovog pomoćnika, vanrednog profesora ili docenta pravnih nauka, oslobođena su pripravičke prakse. Pripravička praksa priznaje se takođe i licima koja su po završenom pravnom fakultetu provela pet godina na pravnim poslovima s tim da su jednu godinu morala raditi u advokatskoj kancelariji, ili u sudu, ili u tužilaštvu, ili u pravobranioštvu.

Advokatski pripravnik ima prava da zamenjuje advokata kod koga je na praksi, osim u krivičnim stvarima za koje je nadležan okružni sud i u sporovima pred privrednim sudovima čija je vrednost veća od milion dinara. Pripravnik može da zameni advokata kod koga je na praksi i kad je ovaj ovlašćen da zamenjuje drugog advokata.

Propisi o pravima i dužnostima advokata se primenjuju i na advokatske pripravnike.

Socijalno osiguranje advokata

Advokati i članovi njihovih porodica socijalno su osigurani na osnovu opštih propisa o socijalnom osiguranju, Zakona o advokaturi i ugovora o socijalnom osiguranju koji je zaključen između Saveznog zavoda za socijalno osiguranje i Saveza advokatskih komora Jugoslavije.

Advokati i članovi njihovih porodica uživaju sledeća prava iz socijalnog osiguranja: na zdravstvenu zaštitu, na naknadu umesto dohotka od advokatskog rada za vreme privremene nesposobnosti, ili, ako se radi o ženi advokatu, za vreme trudnoće i porođaja i na opremu novorođenog deteta, na naknadu putnih troškova radi korišćenja zdravstvene zaštite, na naknadu pogrebnih troškova i na posmrtninu i pravo na invalidsku, starosnu i porodičnu penziju.

Radi utvrđivanja visine prava iz socijalnog osiguranja i visine doprinosa za socijalno osiguranje advokati su razvrstani od IX do IV razreda osiguranja, odnosno sa osnovom od 11.100 do 16.500 dinara. Advokati plaćaju doprinos za socijalno osiguranje koji iznosi 25% novčanog iznosa razreda osiguranja na koji su osigurani.

Advokatski pripravnici socijalno su osigurani po propisima koji važe za lica koja su u stalnom radnom odnosu.

P. V.

IZVORI:

Zakon o advokaturi, »Službeni list FNRJ«, br. 15/57. Ugovor o socijalnom osiguranju advokata, »Jugoslovenska advokatura«, br. 1—2, 1957 g.

SAVEZ SINDIKATA JUGOSLAVIJE

Karakter i zadaci sindikata određeni su društveno-ekonomskim položajem radničke klase. U posleratnom razvitku sindikata u zemlji karakteristična su dva perioda.

U prvom periodu, do uvođenja radničkog samoupravljanja, karakter i zadaci sindikata proizilazili su iz novih društvenih uslova, stvorenih preuzimanjem vlasti od strane radnih ljudi sa radničkom klasom na čelu.

»Uloga i zadaci jedinstvenih sindikata¹ određeni su već samom činjenicom da je Jugoslavija postala narodna država, tj. država u kojoj vlast pripada radnom narodu, na čelu sa radničkom klasom, što je postala socijalistička otadžbina radnog naroda. Za razliku od sindikata u staroj Jugoslaviji, u kojoj su sindikati vodili borbu protiv eksploatacije za zaštitu svojih osnovnih prava i životnih interesa, sindikati u novoj Jugoslaviji postali su oslonac i jedno od najvažnijih uporišta KPJ i narodne države u obnovi zemlje, učvršćenju narodne vlasti, ostvarenju Petogodišnjeg plana i izgradnji socijalizma, ostajući baš zbog toga i dalje organizacija koja štiti interese radnika i službenika, vodeći brigu o stalnom poboljšanju njihovog materijalnog i kulturnog standarda.« (Izveštaj Centralnog odbora Jedinstvenih sindikata Jugoslavije na Prvom kongresu JSJ, izd. »Rad«, Beograd, str. 49—50.)

Na Prvom kongresu Jedinstvenih sindikata Jugoslavije istaknuto je da se u izgradnji sindikata polazilo od toga da su sindikati u socijalističkoj državi škola upravljanja, škola gazdovanja, škola komunizma.

»Takva uloga proističe iz predvodničke uloge radničke klase u izgradnji socijalističkog društvenog poretka. Sindikati su najšira i najmasovnija organizacija radničke klase, koja može da obuhvati sve radnike i službenike, bez obzira na njihovu političku, nacionalnu i versku pripadnost. Sindikati su, pored toga, takva organizacija koja ima zadatak zaštite materijalnih i socijalnih interesa radnika i službenika, pa su i s toga stanoviti pristupačni svim radnicima i službenicima.« (»Uloga i zadaci Jedinstvenih sindikata u izgradnji socijalističke privrede i podizanju životnog standarda radnika i službenika«, referat na Prvom kongresu JSJ, izd. »Rad«, Beograd, str. 127.)

U ovom periodu je uspešno završena obnova ratom razorene zemlje i postignuti su krupni uspesi u izgradnji socijalističke Jugoslavije. Rezultati socijalističkog razvika omogućili su da se napusti administrativno upravljanje privredom i kruto centralističko planiranje, koji su u prvim godinama posleratne izgradnje bili objektivno uslovljeni. Stvoreni su uslovi — materijalni i politički — da se izvrši decentralizacija u privredi, državnoj upravi i drugim oblastima društvenog života, da se uvede radničko upravljanje privrednim organizacijama i društveno upravljanje u prosveti, zdravstvu, socijalnom osiguranju, stanbenim zgradama itd.

¹ Na Prvom kongresu Jedinstvenih sindikata radnika i službenika Jugoslavije, održanom od 24—28 oktobra 1948 g., doneta je odluka o promeni imena Jedinstvenih sindikata Jugoslavije u Savez sindikata Jugoslavije. Sindikalni pokret je pre rata bio pocepan na više organizacija. Klasno-borbeni sindikati, rukovodeni Komunističkom partijom, uložili su mnogo truda i vodili dugu i upornu borbu za likvidaciju te pocepanosti i jedinstvo radničke klase. Odlučni koraci u ostvarenju jedinstva u redovima radničke klase i ove sa narodnom inteligencijom učinjeni su u Narodnooslobodilačkom ratu, tako da je već pre oslobođenja zemlje to jedinstvo uglavnom ostvareno, a posle rata još više učvršćeno. Međutim, kao što je konstatovano na Kongresu, »s obzirom na to da je nekadašnja pocepanost unutar radničke klase i u sindikalnom pokretu nužno morala ostaviti izvesne svoje tragove, to je — kada su 1945 g. kod nas obnovljeni klasni sindikati — bilo pravilno zadržati kao akcioni parolu: borbu za dalje učvršćenje jedinstva, kako unutar redova radničke klase, tako i između manuelnih i intelektualnih radnika. Otuda i potiče ime našeg sindikalnog pokreta — Jedinstveni sindikati« (o projektu Statuta Saveza sindikata Jugoslavije, izd. »Rad«, Beograd, str. 257).

Jedinstveni sindikati znače da su stvoreni svi uslovi za potpunu likvidaciju pocepanosti u sindikalnom pokretu i da je stvoren jedinstveni sindikalni pokret koji obuhvata manuelne i intelektualne radnike. Ali taj naziv je tada pretstavljao i parolu dalje borbe za likvidaciju svih ostataka, svih tragova nekadašnje pocepanosti u klasnom sindikalnom pokretu i izolacije intelektualnih radnika od njega. Borbom za obnovu zemlje od ratnih razaranja i za izgradnju socijalizma dalje se učvršćivalo jedinstvo radničke klase. Na Kongresu je konstatovano: »Danas se može sa sigurnošću reći da su nestali svi tragovi nekadašnje pocepanosti u našem sindikalnom pokretu i da u njemu uopšte ne postoji nikakvih grupa, struja i slično, što bi pretilo jedinstvu redova naše radničke klase i sindikalnog pokreta... Otuda je akciona parola borbe za jedinstvo unutar našeg sindikalnog pokreta danas izgubila svoj značaj i — kao parola — postala suvišna« (o projektu Statuta Saveza sindikata Jugoslavije, izd. »Rad«, Beograd, str. 258). Iz navedenih razloga Kongres je doneo odluku da se ime sindikalnog pokreta »Jedinstveni sindikati Jugoslavije« promeni u »Savez sindikata Jugoslavije«.

Mesto sindikata u sistemu radničkog samoupravljanja i društvenog upravljanja

Drugi period počeo je uvođenjem radničkih saveta i izgradnjom komunalnog sistema. U ovom periodu mnogobrojne funkcije države prenose se na razne samoupravne organe.

U izmenjenim društveno-ekonomskim uslovima izmenjeni su i karakter i zadaci sindikata.

»U kapitalističkom sistemu, odnosno u kapitalističkom načinu proizvodnje, sindikati imaju zadatak da brane interese radnih ljudi od kapitalističkog izrabljivanja. Oni se nalaze na čelu organizovane mase radnih ljudi i vode brigu za poboljšanje radnih i drugih uslova radnika i namještenika. A u prelaznom revolucionarnom periodu, — to jest onda kad je već uspostavljena vlast radnog naroda i stari sistem uništen, kad su sredstva za proizvodnju podružnjena, ali još nisu predata na upravljanje radnim kolektivima, već se nalaze u rukama države, — u tom periodu sindikati imaju zadatak da, štiteći interese radnih ljudi, ne zaboravljaju ni na interese revolucije, na općedruštvene interese. U skladu s postojećim materijalnim sredstvima, sindikati pomažu i utiču na narodnu vlast da se što je moguće bolje regulišu i poprave uslovi radnika i namještenika. Pod uslovima upravljanja preduzećima i fabrikama od strane radnih kolektiva, uloga sindikata se opet donekle mijenja. Sada je njihova zadaća mnogo komplikovanija i veoma važna.« (Josip Broz Tito: »Borba komunista Jugoslavije za socijalističku demokratiju«, VI Kongres KPJ, stenografske beleške, izd. »Kultura«, Beograd, 1952 g., str. 77.)

Na III Kongresu Saveza sindikata Jugoslavije konstatovano je da su u društveno-ekonomskom razviku zemlje nastupile krupne kvalitetne promene koje su uticale i na promenu karaktera sindikata.

»Promene u karakteru, ulozi i zadacima sindikata, u njihovom mestu u društvu i u odnosu prema društvenim organima, koje su nastupile u toku nekoliko proteklih godina — uslovljavaju posebnost i apsolutnu specifičnost naših sindikata koji se bitno razlikuju ne samo od sindikata u predratnom i posleratnom periodu, nego i od sindikata u bilo kojoj drugoj zemlji.« (»Uloga, mesto i zadaci sindikata u daljoj etapi naše socijalističke izgradnje«, referat na III Kongresu Saveza sindikata Jugoslavije, izd. »Rad«, Beograd, str. 263—264.)

Odlučujući faktori za razvitak zemlje, koji su doveli do promene karaktera sindikata su

»prvo, izgrađivanje državnog sistema i samoupravnog mehanizma, u kome upravljačka prava neposrednih proizvođača i građana uopšte dolaze sve više do izražaja;

drugo, dalji proces decentralizacije upravljanja i izgrađivanja komunala kao osnovnih ćelija državnog uređenja, odnosno izgrađivanje takvih osnovnih društveno-ekonomskih zajednica radnog naroda i osnovnih političko-teritorijalnih jedinica koje će biti u stanju i koje će imati pravo da rešavaju sva pitanja zajedničkog života;

treće, korenita promena u načinu upravljanja, koja ima dubokih i dalekosežnih posledica na društveni položaj radnog čoveka, jer je administrativno upravljanje ljudima ustupilo mesto društvenom upravljanju, čija je jedna od bitnih odlika stimulacija ljudi na svim društvenim područjima.« (»Uloga, mesto i zadaci sindikata u daljoj etapi naše socijalističke izgradnje«, referat na III Kongresu Saveza sindikata Jugoslavije, izd. »Rad«, Beograd, str. 264—265.)

Govoreći o promeni karaktera sindikata u novim društvenim uslovima na III Plenumu Saveznog odbora SSRNJ, Edvard Kardelj je istakao: »Karakter sindikata se kod nas očigledno izmenio. Oni ne mogu biti ni, kako je to Staljin formulisao, transmisije u rukama nekih vodećih političkih organa, recimo, Saveza komunista ili Socijalističkog saveza, niti mogu da budu nekakav borbeni zaštitni organ prema državi, prema društvu kao celini... Takva zaštitna uloga sindikata još je imala nekog smisla u našoj prvoj fazi, u fazi administrativnog sistema, kad je ipak državni i privredni aparat, rukovodeći privredom, praktično odlučivao i o opštem ekonomskom položaju naših radnih masa. Tada su sindikati stvarno, pre svega, u neposrednoj saradnji sa državnim aparatom, sa državnim privrednom upravom i preko takvih organizacionih formi mogli da utiču u smislu zaštite konkretnih potreba radničkih masa.«

Izmenjen društveno-ekonomski položaj radničke klase uslovio je i promenu odnosa sindikata prema društvenoj zajednici u zaštiti individualnih radničkih interesa, jer »...u sistemu samoupravljanja proizvođača, čitav se odnos, ustvari, pretvara isključivo u odnos unutar same radničke klase. U takvoj situaciji sindikati od borbene zaštitne organizacije postaju, ustvari, jedna od organizacija samoupravljanja proizvođača i ništa drugo. Oni dopunjuju opšti sistem samoupravljanja proizvođača svojim specifičnim zadacima, ali mu ne stoji nasuprot kao nekakav specijalni organ zaštite radničkih interesa, kao nekakva posebna politička snaga van tog sistema radničkog samoupravljanja...«

Sada se zaštitna uloga javlja kao kolektivna radnička kontrola za otklanjanje nedostataka i slabosti sopstvenog organizma, organizma samoupravljanja same radničke klase, samih proizvođača.« (Govor Edvarda Kardelja na III Plenumu Saveznog odbora SSRNJ, izd. Saveznog odbora SSRNJ, str. 7—8.)

»Sindikati su u novoj Jugoslaviji postali jedna od organizacija društvenog samoupravljanja... Sindikati su kod nas onaj društveni faktor koji okuplja i organizuje radničku klasu, osposobljava je za ostvarenje njenih društvenih funkcija, utiče na razvijanje njene društvene svesti, na potsticanje njene inicijative i istovremeno joj pomaže u rešavanju njenih društveno-ekonomskih i političkih problema. Pošto socijalističke izgradnje nema bez vodeće uloge radničke klase i njene organizovane snage, ne može se ni naš društveni razvitak zamisliti u sadašnjem i doglednom periodu bez njenih političkih i sindikalnih organizacija. Uloga naših sindikata koristi, dakle, posredno i neposredno, i radničkoj klasi i socijalističkom razvitku naše zemlje u celini.« (Referat predsednika Centralnog veća Saveza sindikata Jugoslavije na III Plenumu Saveznog odbora SSRNJ, izd. Saveznog odbora SSRNJ, str. 15—16.)

Na III Kongresu Saveza sindikata Jugoslavije konstatovano je:

»U našim uslovima sindikati postaju predstavnici interesa celine radničke klase u odnosu na pojedine njene delove i pojedince, kao i predstavnici pojedinačnih interesa u odnosu na celinu. Na osnovu ove svoje funkcije naši sindikati vode računa da prava i položaj radnika i službenika budu u čitavoj zemlji što jedinstvenije regulisani, da jednaki rad bude u principu podjednako nagrađen i da se istovremeno suzbijaju razne partikularističke i lokalističke tendencije i da se u međusobnim odnosima pojedinaca i preduzeća, kao i u odnosu pojedinaca i kolektiva prema zajednici i društvenoj imovini izgrađuju i neguju nove socijalističke moralne norme i principi.« (Rezolucija o ulozi i organizacionim principima Saveza sindikata Jugoslavije, usvojena na III Kongresu SSJ, održanom 5—7 maja 1953 g.)

Iz toga proizlazi da sindikati, iako su u novim društvenim uslovima promenili karakter, ne zapostavljaju raznovrsne interese radničke klase, već im samo na nov način prilaze.

Praksa u Jugoslaviji je pokazala da je nemoguće odvojiti pitanja kojima se bave sindikalne organizacije od onih kojima se bave radnički saveti. I radnički saveti i sindikalne organizacije su samo oruđa jedinstvene radničke klase u borbi za socijalizam. Zato radnici preko svojih organa — radničkih saveta i sindikalnih organizacija, rešavaju probleme sa kojima se bore u izgradnji socijalizma, u ostvarenju materijalnog blagostanja.

Neposredni proizvođači upravljaju kroz radničke savete svojim preduzećima, a preko gradskih i sreskih, republičkih i Saveznog veća proizvođača učestvuju u rešavanju svih pitanja socijalističke izgradnje. U sindikatima se neposredni proizvođači organizuju na dobrovoljnoj osnovi da u okviru svoje sindikalne organizacije organizaciono objedine i ostvare političko jedinstvo radničke klase u izgradnji socijalizma. Zato sindikati i predstavljaju radničku klasu kao celinu. Radnički saveti i sindikalne podružnice su organi istog kolektiva. Osnovna i principijelna razlika je u tome što su radnički saveti organi upravljanja, a sindikalna organizacija jedna od organizacija samoupravljanja proizvođača, koja dopunjuje opšti sistem samoupravljanja proizvođača svojim specifičnim zadacima.

Radnički saveti i izvršni odbori podružnica su u objektivno drukčijim uslovima u tretiranju problema. Radnički savet kao organ upravljanja neposredno odlučuje o ekonomsko-komercijalnom poslovanju preduzeća. Izvršni odbor podružnice je oslobođen ovakvog načina delovanja i u mogućnosti je da ova pitanja razmatra sa političko-društvene strane, da organizuje kolektiv u vršenju kontrole nad organima upravljanja, osposobljava kolektiv u celini za upravljanje i organizuje političku borbu protiv birokratskih, lokalističkih i malograđanskih tendencija.

Znači da sindikalna organizacija ovim pitanjima prilazi kao društveni faktor, da razvija inicijativu, slobodnu volju, da vaspitno deluje, da osposobljava kolektiv da se koristi pravima koja ima u uslovima upravljanja preduzećima.

Osnovni zadaci

U Rezoluciji III Kongresa o ulozi i organizacionim principima Saveza sindikata Jugoslavije, pored ostalog, istaknuto je »... da su sadašnji osnovni zadaci sindikata: razvijanje i jačanje radničkog i društvenog samoupravljanja, izgradnja socijalističkih društvenih odnosa i unapređivanje životnih i radnih uslova i kulturnog života radničke klase naše zemlje. Naši se sindikati javljaju kao organizacija koja ima izvanredno važnu ulogu u preduzimanju konkretnih praktičnih mera za poboljšanje uslova života i rada, u samo-

inicijativnom rešavanju svakodnevnih potreba zaposlenih ljudi i njihovih porodica u oblasti zdravstva, socijalne zaštite, odmora, razonode, kulturne i sportske delatnosti i sl.«

U Statutu Saveza sindikata, koji je izmenjen i dopunjen na III Kongresu, pobrojani su osnovni zadaci Saveza sindikata u socijalističkom preobražaju zemlje:

— da kao društvena organizacija radničke klase, koja u sebi ima elemente društvenog samoupravljanja sarađuje sa društvenim organima upravljanja i društvenim organizacijama, radi na jačanju sistema samoupravljanja i pomaže organima upravljanja u njihovom radu, aktivistički radničku klasu u borbi za dalji razvoj proizvodnih snaga naše zemlje, za razvijanje komunalnog uređenja i unapređenja svih društvenih službi u skladu sa socijalističkim težnjama naše radničke klase;

— da radi na jačanju i učvršćenju jedinstva čitavog radnog naroda u borbi za socijalizam, da čuva, učvršćuje i dalje razvija ravnopravnost, bratstvo i jedinstvo naroda Jugoslavije;

— da radi na usklađivanju interesa pojedinaca i celine, da radi na izgrađivanju socijalističkih principa u društvenim i privrednim odnosima;

— da radi na socijalističkom vaspitanju radničke klase i na njenom političkom, kulturnom, stručnom i opštem obrazovanju;

— da vodi brigu o radnim i životnim uslovima radnika i službenika u ostvarenju, zaštiti i očuvanju njihovih prava, da razvijajući široku inicijativu radnika ostvaruje društvenu kontrolu radničke klase nad sopstvenim samoupravnim organizmom;

— da vaspitava radničku klasu u duhu međunarodne proleterske solidarnosti, svestrano razvijajući uzajamne veze sa sindikalnim pokretima drugih zemalja, da radi na još široj saradnji svih socijalističkih snaga protiv monopolizma i hegemonije u međunarodnom radničkom pokretu i agresije u međunarodnim odnosima, za ravnopravnost radničkih pokreta i za mir i ravnopravnu saradnju svih naroda u svetu.

Aktivnost

Sindikati razvijaju raznovrsnu aktivnost na rešavanju onih problema sa kojima se radnička klasa kao celina, radnici i službenici pojedinačno, suočavaju u svakodnevnom životu. U tome radu oni su ostvarivali punu saradnju sa državnim organima i društvenim organizacijama.

Društveno-ekonomska aktivnost. Značajno je učešće sindikata u izgradnji društvenog sistema u celini, a naročito na području privrede, radničkog samoupravljanja, društvenog upravljanja, socijalnog i radnog zakonodavstva.

Tokom nekoliko poslednjih godina sindikalni organi su na svojim sednicama pretresali zakonske i druge predloge kojima su regulisana pojedina pitanja od interesa za radničku klasu. Pored ostalog, sindikati su učestvovali u saradnji sa organima državne uprave u pripremi Zakona o zdravstvenom osiguranju, Zakona o radnim odnosima u privrednim organizacijama, Zakona o javnim službenicima, zakonskog projekta penzionog i invalidskog osiguranja i drugih. Nije bilo nijednog važnijeg pitanja o kome nisu konsultovani sindikati. Predstavnici sindikata su učestvovali u raznim odborima i komisijama državne uprave koje su pripremale zakonske projekte i druge odluke radi donošenja konkretnih rešenja kojima se reguliše život na području privrede, socijalnog i radnog zakonodavstva.

Sindikati su posvećivali punu pažnju razvijanju radničkog samoupravljanja, društvenog upravljanja i komunalnog sistema, potstičući radnike na aktivnijem radu u pojedinim organima radničkog samoupravljanja, a posebno u organima društvenog upravljanja.

Jedna od najznačajnijih aktivnosti sindikata na ovom području bilo je njihovo neposredno učešće u pripremama i održavanju Prvog kongresa radničkih saveta Jugoslavije, koji je održan u Beogradu od 25—27 juna 1957 g.

Raznovrsna aktivnost radnika dolazi do izražaja na svima sektorima društvenog upravljanja. Oko 211.600 radnika i službenika su članovi radničkih saveta; u 399 sreskih zavoda i filijala socijalnog osiguranja od 11.277 članova samoupravnih organa 9.959 su radnici i službenici; od 6.989 članova upravnih odbora zdravstvenih ustanova 5.806 su radnici i službenici; u 37.402 kućna saveta sa 134.577 članova 71,1% su radnici i službenici; od 35.247 članova školskih odbora 19.669 su radnici i službenici itd. (Podaci iz Biltena Saveznog zavoda za statistiku, br. 57 od 1. VIII. 1956 g.)

Sindikati su razvijali aktivnost radnika i njihovih organa upravljanja u borbi protiv raznih individualističkih i malograđanskih shvatanja i lokalističkih tendencija koje su mogle usporavati razvitak i učvršćenje radničkog upravljanja i narušavati jedinstvo privrednog sistema. Posebnu brigu su posvećivali borbi za otklanjanje raznih birokratskih shvatanja i postupaka koji su se ispoljavali kod pojedinih rukovodilaca u preduzeću.

Veliku aktivnost su razvijali sindikati na upoznavanju radnika i njihovih organa upravljanja sa politikom izgradnje zemlje, sa pojedinim merama koje su preduzimane radi učvršćenja socijalističkog demokratizma. Sindikati su doprineli da se nova ekonomska politika, usmerena na poboljšanje životnog standarda, brže shvati i prihvati od strane radnih kolektiva i njihovih organa upravljanja.

U centru pažnje sindikata tokom čitavog proteklog perioda bili su problemi životnog standarda radničke klase. O ovim problemima vođene su mnogobrojne diskusije na sednicama sindikalnih organa, davani predlozi za njihovo rešavanje i preduzimane u tom pravcu konkretne akcije od strane samih sindikalnih organizacija (snabdevanje, odmor itd.). Naročito je bila značajna diskusija o ovim pitanjima na III Plenumu Centralnog veća SSJ, održanom 14 i 15 decembra 1956 g. (v. »III Plenum Centralnog veća Saveza sindikata Jugoslavije«, — »Jugoslovenski pregled«, 1957 g., str. 23—24). Na ovom Plenumu razmatrani su u celini problemi životnog standarda i, u vezi sa našom ekonomskom politikom, doneseni stavovi i konkretni predlozi po pitanju politike realnih plata, snabdevanja, stanbene politike, odmora radnika i službenika, socijalnog osiguranja, dečje zaštite itd.

Sindikati su sarađivali sa lokalnim organima narodne vlasti na pronalaženju izvora i proširenju baze za bolje snabdevanje gradova i industrijskih centara, na unapređenju trgovine i saobraćaja za brže i bolje snabdevanje građana. Sindikati su istovremeno aktivno radili na razvijanju mreže restorana društvene ishrane u cilju obezbeđenja jeftinije i kvalitetnije ishrane radnika i službenika. Ovi problemi bili su u dva maha predmet svestrane diskusije u pretsedništvu Centralnog veća SSJ. Na predlog sindikata doneti su propisi kojima su regulisana osnovna materijalna pitanja društvene ishrane. Inicijativa sindikata odrazila se na povećanje mreže objekata društvene ishrane i broja korisnika ovih objekata. Posebna pažnja je posvećivana rešavanju stanbenog problema.

U ovom periodu posvećivana je puna pažnja usavršavanju, odnosno razvijanju stimulativnijeg platnog sistema. Centralno veće SSJ je na svom Plenumu, u septembru 1955 g., obrazovalo specijalnu komisiju radi izučavanja platnog sistema i iznalaženja trajnijih i perspektivnijih rešenja. Centralno veće je sarađivalo sa organima državne uprave na usavršavanju sistema ukupne raspodele prihoda privrednih organizacija i, posebno, platnog sistema i davalo u tom smislu svoje konkretne predloge. Uporedo sa ovim, sindikati su aktivno radili na realizaciji tarifne politike, na usklađivanju tarifnih stavova i, naročito, na izradi tarifnih pravilnika privrednih organizacija, odnosno na davanju saglasnosti na tarifne pravilnike. Posvećivana je, takođe, posebna briga uvođenju sistema premija i radnih normi.

Sindikati isto tako učestvuju u izgrađivanju platnog sistema službenika državne uprave, prosvete i zdravstva, kao i sistema plata za službenike ostalih društvenih službi.

Problemi socijalnog osiguranja i zdravstvene zaštite radnika i službenika zauzimali su vidno mesto u aktivnosti

Saveza sindikata. Sindikati su diskusijom o ovim problemima i svojim preporukama, kao i učešćem znatnog broja članova sindikalnih rukovodstava u ovim organima društvenog upravljanja, pomagali samoupravne organe socijalnog osiguranja i organe društvenog upravljanja u zdravstvenim ustanovama u cilju pravilnog razvijanja i funkcionisanja ovih službi. Oni su bili nosioci aktivnosti u izborima za socijalno osiguranje.

Sindikati su se aktivno zalagali za unapređenje higijensko-tehničke zaštite na radu, za donošenje novih i upotpunjavanje postojećih propisa, za formiranje posebne službe u preduzećima i za davanje većih sredstava za poboljšanje zaštite.

Posvećivana je puna briga zaštiti individualnih interesa radnika i službenika koji su ugrožavani birokratskim postupcima rukovodećih ljudi u kolektivima ili aljkavim radom pojedinih službi preduzeća. Dolazila je do izražaja aktivnost u sprečavanju nepravilnog i nezakonitog otpuštanja, neurednog isplaćivanja i neplaćanja prekovremenog rada. Sindikati su posvećivali brigu zaštiti zaposlenih žena, a naročito sprečavanju nepotrebnog i nepravilnog otpuštanja žena sa posla. Oni su se angažovali za veće uključivanje žena u privredu. U tom cilju oni su davali konkretne predloge za sprovođenje mera koje bi stvorile povoljnije uslove za rad žena u preduzećima i ustanovama, kao i za otvaranje raznih ustanova i službi koje olakšavaju posao žena u domaćinstvu i brigu oko dece kada je žena na radu. Značajna je aktivnost na unapređenju položaja omladine. Na III Plenumu Centralnog veća SSJ, posebno su razmatrani ovi problemi. Tada se stalo na stanovište da je potrebno novim Zakonom o učenicima u privredi regulisati povoljnije njihov položaj. Sindikati su insistirali i na boljem nagrađivanju učenika u privredi. Predloženo je donošenje novih propisa o domovima i internatima učenika u privredi i školama sa praktičnom obukom.

Aktivnost sindikata u rešavanju ove složene problematike proističe iz njihove društveno-političke uloge u našem sistemu. U mnogo slučajeva zakonskim ili drugim putem regulisani su prava i obaveze sindikata u rešavanju pojedinih pitanja. Zakonom o upravljanju državnim privrednim preduzećima od strane radnih kolektiva (»Službeni list FNRJ«, br. 43/1950 g.), sindikalna organizacija može predlagati kandidatsku listu za izbor radničkih saveta; Uredbom o platama radnika i službenika privrednih organizacija (»Službeni list FNRJ«, br. 11/1956 i br. 18/1957) sindikat daje saglasnost na tarifne pravilnike, a predstavnik sindikata učestvuje u arbitražnoj komisiji koja rešava o spornim pitanjima u slučaju tarifnog pravilnika (tarifni pravilnik privrednih organizacija potpisuju radnički savet, narodni odbor i sindikalni odbor koga odredi Centralno veće Saveza sindikata Jugoslavije); Uredbom o plaćanju radnika i nameštenika kod privatnih poslodavaca (»Službeni list FNRJ«, br. 16/1952 i br. 2/1953): kolektivni ugovor u ime radnika i nameštenika zaključuje sindikalna organizacija sa privatnim poslodavcem; Uputstvom o komisijama za plate u privredi (»Službeni list FNRJ«, br. 6/1955 i br. 9/1955) predstavnik sindikata učestvuje u radu državnih komisija za plate; Uredbom o zaštiti trudnih žena i majki dojića u radnom odnosu (»Službeni list FNRJ«, br. 88/1949) sindikalna organizacija daje mišljenje o odobravanju skraćenog radnog vremena majki u radnom odnosu i preko 6 odnosno 8 meseci; Uredbom o postupku otkazivanja radnog odnosa radnicima i službenicima privrednih organizacija (»Službeni list FNRJ«, br. 20/1952) privredne organizacije su obavezne da se prethodno sporazumeju sa sindikalnim većem kada nameravaju dati istovremeni otkaz većem broju radnika i službenika, a predstavnik sindikalnog veća učestvuje u arbitražnoj komisiji koja rešava otkaze u drugom stepenu; Zakonom o inspekciji rada (»Službeni list FNRJ«, br. 108/1948) inspekcija rada sarađuje sa sindikalnim organizacijama; Uredbom o organizaciji službe posredovanja rada (»Službeni list FNRJ«, br. 16/1952) lokalnim biroima za posredovanje rada upravlja upravni odbor u koji ulazi i jedan predstavnik sindikata.

Zakonom o državnim službenicima predviđeno je da pretstavnici sindikata ulaze u personalne komisije i disciplinske sudove, koji se formiraju u državnim ustanovama i u komisije za službenička pitanja pri sekretarijatima za opštu upravu izvršnih veća narodnih republika i Saveznog izvršnog veća.

Propisima pojedinih narodnih republika predviđeno je učešće pretstavnika sindikata u savetu za prosvetu i kulturu, savetu za narodno zdravlje i socijalnu politiku itd.

Učešće sindikata u radu organa narodne vlasti i u radu društvenih organa proizilazi ne samo iz zakonskih propisa, već iz položaja koji sindikati imaju u socijalističkoj Jugoslaviji. Zato je učešće članova sindikalnih rukovodstava u radu raznih organa mnogo šire. Izvestan broj sindikalnih funkcionera izabran je za narodne odbornike i poslanike, a naročito su zastupljeni u većima proizvođača. Članovi Centralnog veća i republičkih veća nalaze se kao članovi u raznim odborima, savetima i komisijama Saveznog i republičkih izvršnih veća. Veliki broj članova sreskih i opštinskih sindikalnih veća članovi su saveta i komisija narodnih odbora. U samoupravnim organima socijalnog osiguranja, upravnim odborima zdravstvenih ustanova itd., a naročito u organima radničkog samoupravljanja i raznim komisijama u preduzećima, aktivnost sindikata odvija se u znatnoj meri i preko članova sindikalnih rukovodstava koji su birani u te organe. Mada formalno u njih nisu delegirani kao direktni predstavnici sindikata već imenovani ili izabrani po individualnom izboru, oni se ipak u ovim organima nalaze pretežno s obzirom na svoje funkcije u sindikalnim organima. To omogućava sindikatima da na širokom planu rade na rešavanju zadataka koji stoje pred radničkom klasom u izgradnji socijalističke Jugoslavije.

Vaspitni i kulturno-zabavni život i odmor radnika. U skladu sa zahtevima koje je postavilo radničko samoupravljanje, sindikati su kroz raznovrstan rad podizali nivo znanja radnika i službenika, osposobljavajući ih za uspešnije upravljanje privrednim organizacijama. Na kursovima, seminarima i večernjim školama proširivan je nivo opšteg znanja, stručnosti i sposobnosti za upravljanje.

Ekonomsko obrazovanje trudbenika nesumnjivo je jedna od najuspešnijih aktivnosti sindikata. Oblici preko kojih se sprovodi ekonomsko obrazovanje su različiti. Sindikalne organizacije su organizovale mnogobrojna predavanja kao i znatan broj kurseva i seminara o privrednim merama i privrednom sistemu i problemima ekonomike preduzeća. Na radničkim univerzitetima održavani su specijalni kursevi i seminari za članove organa radničkog upravljanja. Održavana su i razna predavanja, javne diskusije, kulturno-umetničke večeri radi osposobljavanja radnika i službenika za njihove odgovorne funkcije u organima radničkog i društvenog upravljanja. Samo u 1955 g. na 81 radničkom univerzitetu održano je 3.461 predavanje sa ukupno 489.000 posetilaca. U 1956 g. njihova je aktivnost bila još veća i uspešnija.

Sindikati su naročito nastojali da se u svakodnevnoj praksi osposobljavaju radnici za upravljanje preduzećima. U tom cilju su uspešno korišćene radne konferencije, koje su o aktuelnim pitanjima održavane u radnim kolektivima, proizvodna savetovanja kao i konferencije na kojima su organi upravljanja podnosili izveštaj o svome radu. Poseban značaj za osposobljavanje radnika za upravljanje privrednim organizacijama imala je aktivnost sindikata u prenošenju iskustava naprednih kolektiva održavanjem raznih savetovanja u okviru pojedinih komuna ili pojedinih privrednih grana.

Kulturna aktivnost radnika bila je takođe jedan od važnih zadataka sindikata. Sindikati su okupili u 469 kulturno-umetničkih društava oko 40.000 radnika i službenika na aktivan rad. Potsticane su prosvetne organizacije i izdavačka preduzeća da preduzmu konkretne mere za obogaćivanje programa i repertoara kulturno-umetničke samodelatnosti radničke klase.

Posebno su sindikati radili na organizovanju biblioteka i klubova u pojedinim mestima, opštinama i naseljima, u velikim radnim kolektivima i na osnivanju pokretnih biblioteka.

Fizičkom vaspitanju kao sastavnom delu radničkog obrazovanja, sindikalne organizacije su posvetile više pažnje nego ranijih godina. Međutim, njihova aktivnost je još uvek nedovoljna na ovom području. Pri velikim preduzećima postoje sportska društva i klubovi koji se oslanjaju na radni kolektiv. U manjim preduzećima i ustanovama formirani su sportski aktivisti. Sportska društva i aktivisti dobijali su materijalnu i drugu pomoć od sindikalnih organizacija, radnih kolektiva i radničkih kulturno-prosvetnih zajednica. Težište aktivnosti sindikata je na razvijanju društava i aktivna u preduzećima i u ustanovama. Osim toga, sindikalna rukovodstva u okviru pojedinih sindikata ili na teritoriji sresa i komune, organizuju raznovrsna takmičenja između radnih kolektiva (sletovi, festivali, sportska takmičenja, radničke sportske igre itd.). Istovremeno su pojedina sindikalna rukovodstva pokazala u ovom periodu veće razumevanje za organizovanje proizvodne gimnastike i drugih oblika sportske i fizičke aktivnosti, koje su od velike koristi za poboljšanje zdravstvenog stanja radnika i službenika, podizanje produktivnosti, olakšanje rada i odstranjivanje štetnih posledica pojedinih radnih procesa.

Radi unapređenja radničkog turizma i korišćenja godišnjeg odmora, sindikati su formirali posebnu organizaciju — »Društvo prijatelja prirode«. Sindikati su radili na proširenju kapaciteta radničkih odmarališta i građenju novih objekata, kao i na stvaranju povoljnijih uslova za korišćenje godišnjeg odmora (kampovi i dr.). Da bi se radnicima i službenicima omogućilo da pod povoljnijim uslovima koriste svoj odmor, zakonski je, na predlog Centralnog veća, utvrđen status ovih objekata i obezbeđene olakšice u pogledu društvenih obaveza.

Broj odmarališta je u stalnom porastu. Sve su veći kapaciteti koji, pored ugostiteljske mreže, stoje na raspoloženju radnicima i službenicima za potrebe odmora. Samo u 112 domova odmora, koje drže neki sindikati i privredne organizacije, postoji oko 6.408 postelja. Ne postoje potpuni podaci o broju odmarališta i njihovom kapacitetu. Međutim, danas najveći broj radnih kolektiva ima dom odmora ili izgrađen kamp za potrebe svojih radnika i službenika. Manji kolektivi se udružuju i stvaraju zajedničkim sredstvima potrebne materijalne uslove za odmor svojih radnika i službenika.

Izdavačka delatnost. Sindikati su razvijali znatnu publicističko-izdavačku delatnost.

Izdavačka delatnost se odvija preko jednog broja samostalnih izdavačkih preduzeća, na koje se sindikat oslanja i preko kojih obezbeđuje izdavački program, koji je prvenstveno namenjen radnicima i njihovim kulturno-prosvetnim institucijama. Najznačajniju izdavačku delatnost ove vrste obavlja izdavačko preduzeće »Rad«, koje je izdalo u 1955 g. 121 delo u 494.330 primeraka; u 1956 g. štampana su 123 dela sa tiražom od 515.300 primeraka. Izdanja izdavačkog preduzeća »Rad« su raznovrsna. U 1956 g. najviše je izdato sledećih biblioteka: »Radnički univerzitet« — 56 izdanja s tiražom od 232.000 primeraka; »Svetski pisci« — 19 izdanja s tiražom od 111.600 primeraka; »Jugoslovenski pisci« — 7 izdanja s tiražom od 35.000 primeraka itd.

Centralno veće i republička veća izdaju sledeće listove:

»Rad«, list za pitanja sindikata i radničkog upravljanja	tiraž	18.000
»Radnik«, list sindikata Srbije	„	33.000
»Glas rada«, list sindikata i socijalnog osiguranja Hrvatske	„	20.000
»Delavska enotnost«, list sindikata Slovenije	„	18.000
»Trudbenik«, list sindikalnih organizacija Makedonije	„	15.000

Pored toga najveći broj sindikata i udruženja izdaju svoje listove.

U razvijanju **međunarodnih veza** Savez sindikata pridržavao se sledećih principa: međunarodna solidarnost radničke klase i sindikata; saradnja na načelima međusobnog poštovanja i pune ravnopravnosti; tolerancija i slobodna razmena gledišta; nemešanje u unutrašnje stvari drugih naroda i drugih pokreta; zbližavanje svih miroljubivih i demokratskih snaga.

Blokovske suprotnosti, kao i vezanost mnogih sindikalnih nacionalnih i internacionalnih organizacija za pojedine blokove, otežavali su nastojanja naših sindikata za širom konstruktivnom i ravnopravnom međunarodnom saradnjom. Proširujući svoje međunarodne veze, sindikati su se zalagali za demokratsku saradnju sindikalnih pokreta protiv pokušaja za razdvajanjem i ograničavanjem saradnje, koji se javljaju kao izraz i posledica ideološke netrpeljivosti i blokovskih koncepcija izvesnog broja sindikalnih rukovodilaca u mnogim zemljama.

Jugoslovenski sindikati održavaju veze sa gotovo svim sindikalnim organizacijama u Evropi i mnogim organizacijama azijskih zemalja (Indija, Burma, NR Kina, Japan, Indonezija, Severni Vijetnam, Cejlon, Sirija, Liban i Izrael). Proširene su i veze sa zemljama Latinske Amerike. Uspostavljena je veza sa sindikalnim organizacijama Egipta, Sudana, Tunisa i Maroka.

Ove veze održavaju se kako između CV SSJ sa odgovarajućim nacionalnim sindikalnim centralama, tako i između pojedinih sindikata republičkih i sreskih organa SSJ i sindikalnih organizacija preduzeća sa sindikalnim organima pojedinih mesta i preduzeća drugih zemalja.

Oblici saradnje su raznovrsni: putem razmene delegacija, studijskih grupa, učešćem na kongresima, razmenom predavača, štampe i publikacija, kulturno-umetničkih i sportskih društava itd.

Savez sindikata Jugoslavije nije učlanjen ni u jednu međunarodnu sindikalnu organizaciju SSF (Svetska sindikalna federacija), MKSS (Međunarodna konfederacija slobodnih sindikata), MKHS (Međunarodna konfederacija hrišćanskih sindikata), ali su neki sindikati (građevinara, rudara, drvodeljaca i kulturno-umetničkih radnika, zatim Udruženje učitelja i profesora) učlanjeni u odgovarajuće međunarodne strukovne organizacije.

Preko svojih predstavnika Savez sindikata aktivno učestvuje u radu Međunarodne organizacije rada i UNESKO-a.

U 1955 g. sindikati Jugoslavije su poslali 18 delegacija sa 141 delegatom u razne zemlje s kojima se održavaju kontakti, kao i četiri delegata u razne međunarodne organizacije. Iste godine jugoslovenske sindikate je posetilo 13 sindikalnih delegacija iz raznih zemalja sa 120 predstavnika.

U 1956 g. jugoslovenski sindikati su poslali u razne zemlje 14 delegacija sa 107 delegata, a jugoslovenske sindikate je posetilo 19 sindikalnih delegacija iz raznih zemalja sa 112 članova.

Organizacioni principi, struktura i metod rada

Savez sindikata Jugoslavije je masovna dobrovoljna društvena organizacija radnika i službenika. Savez sindikata sačinjavaju sindikati obrazovani na industrijskom principu — jedan sindikat za jednu ili nekoliko srodnih industrijskih grana ili srodnih grana privrede, državne ili društvene službe. U Savez sindikata mogu biti primljena i pojedina profesionalna udruženja i društva (kao što je, napr., udruženje mašinista, invalida rada, penzionera), sa posebnim statusom po kome nisu izjednačeni u svim statutarnim pravima sa ostalim sindikatima, ali se uspostavlja tešnja saradnja sa SSJ.

Sindikati su autonomni. Statutom SSJ regulišu se samo osnovni organizacioni principi i zadaci sindikata. Sindikati na osnovu ovih opštih statutarnih normi svojim statutima samostalno regulišu unutrašnji život svojih organizacija.

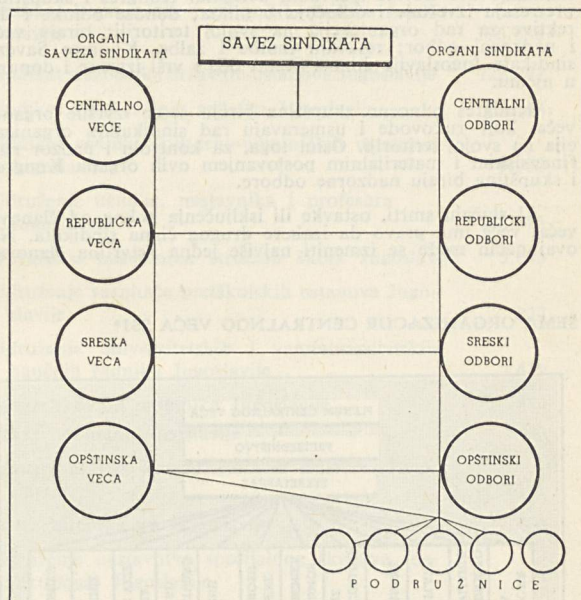
Savez sindikata Jugoslavije i sindikati organizovani su na principu demokratskog centralizma, koji se ogleda u izbornosti sindikalnih organa, u polaganju računa sindikalnih rukovodstava članstvu, u obavezi nižih organa da sprovedu odluke viših organa i obavezi manjine da sprovedu odluke većine.

Svaka sindikalna organizacija i rukovodstvo su samostalni u rešavanju pitanja iz svog delokruga.

Članom sindikata postaje se upisom u sindikalnu podružnicu. Član sindikata može postati svaki radnik i službenik koji prihvata Statut sindikata. Član sindikata je dužan da se pridržava Statuta i da sprovodi odluke sindikalnih rukovodstava, da aktivno radi na sprovođenju zadataka sindikata i da redovno plaća članarinu. Član sindikata ima pravo da bira i da bude biran u sva sindikalna rukovodstva, da učestvuje u donošenju odluka i da kritikuje rad rukovodstva, da se koristi ustanovama sindikata i da se o svim pitanjima obraća svojoj organizaciji. Član sindikata može biti isključen ako se teško ogreši o interese socijalističke zajednice i svojim postupcima ugrožava rad i razvitak sindikalne organizacije. Konačnu odluku o isključenju donosi sindikalna podružnica, a u pojedinim sindikatima odluku potvrđuje republički odbor sindikata. Isključeni član može se žaliti svim višim organima, sve do Centralnog odbora i Kongresa svog sindikata.

Izbori sindikalnih organa vrše se tajnim glasanjem pojedinačno za svakog kandidata. Prilikom izbora svaki član sindikata ima pravo da predlaže kandidata i da kritikuje predložene kandidate.

SEMA ORGANIZACIONE STRUKTURE SSJ*

* Ukoliko za jednu teritoriju nije formiran odgovarajući organ sindikata, odnosno Saveza sindikata, organizacije i niži organi povezuju se neposredno za viši organ sindikata odnosno Saveza sindikata.

Organi SSJ

Statutom SSJ za rukovođenje sindikalnim organizacijama u sastavu SSJ određeni su sledeći organi:

— za teritoriju FNRJ: Kongres Saveza sindikata Jugoslavije, Opštezemaljska konferencija i Centralno veće Saveza sindikata Jugoslavije;

— za teritoriju narodne republike: Skupština Saveza sindikata Jugoslavije za narodnu republiku i Republičko veće Saveza sindikata Jugoslavije za narodnu republiku;

— za autonomnu pokrajinu (oblast) skupština Saveza sindikata za autonomnu pokrajinu (oblast) i Pokrajinsko (Oblasno) veće;

— za srez, opštinu, mesto — sreska, opštinska, mesna skupština i sresko, opštinsko, mesno veće Saveza sindikata. Na teritoriji gradova, gde to prilike zahtevaju, mogu postojati gradska sindikalna veća, sa opštinskim sindikalnim većima po opštinama na teritoriji grada ili bez ovih.

Redovni kongres Saveza sindikata održava se svake četvrte godine, a skupštine Saveza sindikata za narodne republike, pokrajinu, oblast, srez, opštinu i mesto svake godine.

Kongres Saveza sindikata sačinjavaju delegati koje biraju sindikati na svojim kongresima ili republičkim skupštinama ili opštinskim skupštinama, odnosno skupštinama podružnica i delegati birani na sreskim skupštinama Saveza sindikata. Delegati se biraju prema brojnom stanju članstva. Članovi Centralnog veća su punopravni delegati, s tim što ne mogu glasati po izveštaju Centralnog veća.

Skupštinu Saveza sindikata za narodnu republiku sačinjavaju delegati birani na republičkim skupštinama sindikata i na sreskim skupštinama Saveza sindikata. Delegati se biraju prema brojnom stanju članstva, po istom ključu za sindikate i za sreske skupštine Saveza sindikata.

Delegati za skupštinu Saveza sindikata za pokrajinu (oblast) biraju se na sreskim skupštinama Saveza sindikata. Skupštinu Saveza sindikata za srez sačinjavaju delegati birani na opštinskim skupštinama Saveza sindikata, odnosno skupštinama podružnica ili opštinskim skupštinama sindikata. Za skupštinu Saveza sindikata za opštinu delegati biraju skupštine podružnica odnosno opštinske skupštine sindikata.

Vanredni kongres i skupština sazivaju se na inicijativu odgovarajućeg veća ili na zahtev organizacija koje predstavljaju najmanje jednu trećinu članstva.

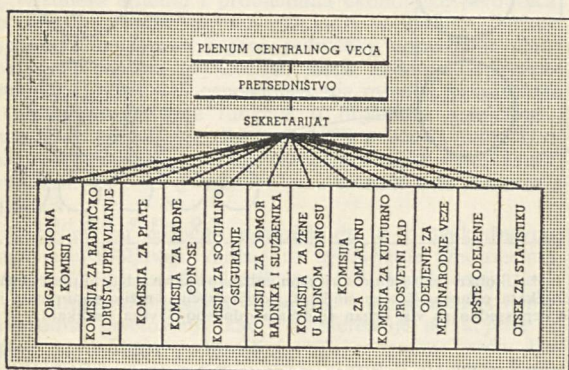
Opštezemaljska konferencija Saveza sindikata saziva se prema potrebi radi rešavanja pojedinih važnijih pitanja. Konferenciju saziva Centralno veće SSJ. Delegati za konferenciju biraju se na plenumima centralnih odbora sindikata i sreskih veća Saveza sindikata. Članovi Centralnog veća su punopravni delegati na Opštezemaljskoj konferenciji.

Kongres i skupština rešavaju punovažno ako su prisutne najmanje dve trećine izabranih delegata. Kongres i skupština pretrerasaju izveštaje i odlučuju o njima; donose odluke i direktive za rad organizacija na svojoj teritoriji; biraju veće i nadzorni odbor; rešavaju molbe i žalbe. Kongres Saveza sindikata Jugoslavije donosi Statut SSJ i vrši izmene i dopune u njemu.

Kongres odnosno skupštine biraju svoje izvršne organe, veća, koji rukovode i usmeravaju rad sindikalnih organizacija na svojoj teritoriji. Osim toga, za kontrolu i nadzor nad finansijskim i materijalnim poslovanjem ovih organa Kongres i skupština biraju nadzorne odbore.

U slučaju smrti, ostavke ili isključenja nekog od članova veća, veće ima pravo da izabere drugog člana sindikata. Na ovaj način može se izmeniti najviše jedna četvrtina članova.

SEMA ORGANIZACIJE CENTRALNOG VEĆA SSJ*

* Na sličan način su organizovana i ostala veća.

Veća održavaju povremeno svoje plenarne sednice, tzv. plenum. Veća iz svoje sredine biraju pretsedništva koja rukovode radom u ime veća i sekretarijate za rešavanje tekućih pitanja organizaciono-izvršnog karaktera. O postojanju svih ovih tela odlučuje svako veće samostalno, prema svojim potrebama.

Osim toga, pri većima se kao njihovi pomoćni organi formiraju od članova veća i drugih sindikalnih aktivista stalne i povremene komisije za proučavanje pojedinih problema. O tome koje će komisije postojati odlučuje svako veće za sebe.

Organi sindikata

Na sličnim principima regulisani su statutima pojedinih sindikata izbori za njihove organe.

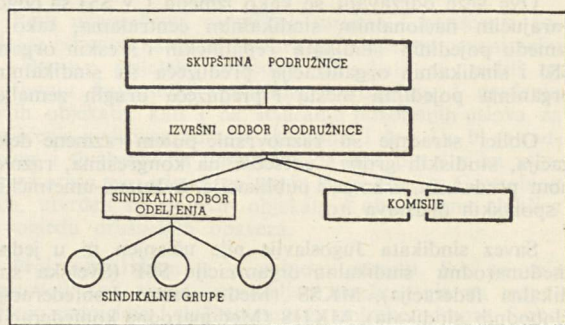
Za sindikate postoje sledeći organi: za teritoriju FNRJ Kongres, Opštezemaljska konferencija i Centralni odbor; za teritoriju narodne republike: skupština i republički odbor; za pokrajinu, srez, opštinu: pokrajinska, sreska, opštinska skupština i pokrajinski, sreski, opštinski odbor; za preduzeće, radilište, radionicu, ustanovu, nadležstvo i sl.: skupština i izvršni odbor sindikalne podružnice. Izuzetno, u preduzećima sa većim brojem radnika može postojati više podružnica koje se formiraju po pogonima ili odvojenim radilištima, a za čitavo preduzeće formira se sindikalni odbor preduzeća koji objedinjava rad svih sindikalnih podružnica u tom preduzeću.

Osnovna sindikalna organizacija je podružnica. Podružnice se stvaraju na industrijskom principu, tj. svi radnici i službenici u jednom preduzeću, radionici, ustanovi itd. formiraju jednu podružnicu.

Delimičan izuzetak pretstavlja stvaranje podružnica na teritorijalnom principu za radnike i službenike više malih preduzeća, zanatskih radionica i radnji ili manjih ustanova, koje pripadaju istom sindikatu.

U cilju neposrednijeg povezivanja izvršnih odbora podružnica sa članovima sindikata po odeljenjima i pogonima preduzeća formiraju se sindikalni odbori odeljenja, a za manju grupu članova sindikata sindikalne grupe na čelu sa poverenicima sindikalnih grupa.

SEMA ORGANIZACIJE SINDIKALNE PODRUŽNICE

Uloga i mesto organa Saveza sindikata i sindikata

Iako su u osnovi zadaci sindikata i Saveza sindikata — čiji su oni sastavni deo — jedinstveni, ističu se i izvesne specifičnosti u njihovoj ulozi i metodi rada. U rezoluciji III Kongresa SSJ o ulozi i organizacionim principima Saveza sindikata Jugoslavije rečeno je:

»Uloga sindikata sastoji se u tome da se u okviru jedinstvene politike, kojom se rešavaju problemi radničke klase u celini, sagledavaju, prate i rešavaju posebni, specifični problemi radnika i službenika pojedinih privrednih i upravnih organa i društvenih službi. Njihova je uloga i da, s obzirom na osamostaljenje lokalnih zajednica, uskladjuju rešavanje srodnih i sličnih problema i da nastoje da se u principu na isti način uspostavlja odnosi i uslovi života i rada, kao i da se u osnovi na isti način određuju prava i dužnosti radnika i službenika u preduzećima i ustanovama na teritoriji svih opština i srezova.

Uloga Saveza sindikata sastoji se u tome da objedinjuje opštu aktivnost sindikata, da uskladjuje pojedinačne interese sa opštim interesima radničke klase, da omoguću uzajamno uticanje radnika i službenika pojedinih grana u rešavanju socijalno-ekonomskih i drugih problema, da koordinira rad sindikata i njihovu aktivnost i opštu aktivnost radničke klase organizovane u sindikatima.«

Isto tako ističu se izvesne specifičnosti u ulozi i metodi rada organa Saveza sindikata i sindikata pojedinačno koje proizilaze iz opšte uloge sindikata u savremenim uslovima i čitavog našeg društveno-političkog uređenja. Zbog toga se, mada je zadatak svih sindikalnih organa da razvijaju aktivnost na svim podružnicama, ističu izvesna područja na kojima je više usmereno težište njihovog rada, a i metod rada ovih organa ima svoje specifičnosti.

Najznačajnija karakteristika u metodi rada i aktivnosti sindikata svakako je u tome, da se u skladu sa izgradnjom radničkog samoupravljanja i komunalnog sistema, u okviru kojih se sve veći broj pitanja od neposrednog značaja za radničku klasu rešava dole u preduzećima i komunama, težište rada i osnovna aktivnost sindikata pojačava u podružnicama, lokalnim organima sindikata i, naročito, opštinskim i sreskim sindikalnim većima.

Osnovna delatnost, podružnice usmerena je na: pružanje pomoći organima radničkog samoupravljanja; aktivizaciju radnika i službenika u upravljanju i njihovom osposobljavanju za vršenje ovih funkcija: zaštitu individualnih interesa i borbu protiv pojava kršenja prava pojedinaca; potsticanje inicijative za uspostavljanje boljih životnih i radnih uslova, kao i zadovoljavanje prosvetnih, kulturnih i sličnih potreba itd.

Opštinski i sreski odbori sindikata objedinjuju rad i aktivnost podružnica jednog sindikata i učestvuju u rešavanju posebnih problema dotičnih privrednih grana ili službi, u okviru opšte politike opštine odnosno sreza.

Opštinska i sreska sindikalna veća rade na aktivizaciji radničke klase u političkom i društvenom životu komune i sreza; povezuju delatnost podružnica, opštinskih i sreskih odbora sindikata; učestvuju u regulisanju odnosa između preduzeća i komune, u sprovođenju platnog sistema, unapređenju službe socijalnog osiguranja, suzbijanju lokalizma i partikularističkih tendencija, rešavanju raznih komunalnih problema od kojih zavisi društveni i životni standard radničke klase itd. Posebno je važna njihova uloga u organizaciono-političkoj izgradnji sindikata pri sprovođenju posebnih zadataka i odluka viših organa, u potsticanju samoinicijative za poboljšanje životnih i radnih uslova i rešavanju pojedinačnih problema radnih ljudi.

Republički i pokrajinski odbori sindikata usklađuju rad svojih podružnica, opštinskih i sreskih odbora i pomažu da se centralni odbori povezuju sa osnovnim organizacijama u sprovođenju jedinstvene politike sindikata, kao i da se rešavaju problemi radnika dotičnih privrednih grana na teritoriji republike, odnosno pokrajine.

Republička veća Saveza sindikata — Pokrajinsko veće za Vojvodinu i Oblasno veće za Kosmet — objedinjuju rad sindikalnih organizacija na svojoj teritoriji. U saradnji sa republikim odborima sindikata rešavaju pitanja od opšteg interesa za radničku klasu na teritoriji republike.

Centralni odbori sindikata učestvuju u izgradivanju opšte ekonomske politike i zakonskom regulisanju radnih i socijalnih problema i obezbeđuju da se pravilno rešavaju specifična pitanja radnika i službenika odgovarajućih privrednih grana i službi. Centralni odbori imaju, osim toga, značajnu ulogu u razvijanju međunarodnih veza.

Centralno veće Saveza sindikata Jugoslavije obuhvata celokupnu delatnost Saveza sindikata Jugoslavije, potstiče aktivnost svih rukovodstava i organizacija, usmerava njihovu delatnost u osnovnim pitanjima i određuje opšte smernice za aktivnost organizacija i rukovodstava. Centralno veće se bavi proučavanjem i preduzimanjem mera za rešavanje problema zajedničkih za sve sindikate odnosno celokupnu radničku klasu. Ono radi na razvijanju međunarodne saradnje sa nacionalnim rukovodstvima sindikata drugih zemalja.

Osnovni principi rada i rukovođenja u sindikatima su demokratizam, aktivno učešće članstva u odlučivanju i radu organizacija, samoinicijativa i samostalnost osnovnih organizacija i nižih rukovodstava u okviru svojih kompetencija.

Osnovne forme kroz koje se ostvaruje unutrašnji demokratizam jesu: sindikalne konferencije članstva, ankete o pojedinim problemima, diskusije članstva o pojedinim važnijim odlukama koje treba doneti, opšte javne diskusije i referendum o nekim pitanjima, dosledno obezbeđenje kolektivnog rada sindikalnih rukovodstava, povremeno polaganje računa sindikalnih rukovodstava pred članstvom i širim telima sindikalnih organa itd.

Broj članova sindikata

U 1956 g. bilo je u Savezu sindikata Jugoslavije 1.549.307 članova, ili 68% od ukupno uposlenih radnika i službenika².

Brojno stanje članova sindikata po narodnim republikama bilo je:

Srbija	521.983 ili 85%	od ukupno uposlenih radnika i službenika
Hrvatska	431.582 ili 69%	„
Slovenija	266.615 ili 78%	„
Bosna i Hercegovina	220.196 ili 67%	„
Makedonija	84.475 ili 61%	„
Crna Gora	24.456 ili 53%	„

² Ukupan broj članova sindikata za ceo Savez sindikata iskazuje se kao jednogodišnji prosek, a na osnovu obračunate članarine Centralnog veća. Ovakav način utvrđivanja članstva usvojen je zbog toga što se članstvo za ceo Savez sindikata ne iskazuje prema evidenciji upisanih članova u podružnicama, već prema uplaćenju i obračunatoj mesečnoj članarini.

Broj članova po sindikatima pokazuje sledeći pregled:

	Broj članova
Sindikat radnika i službenika metalne industrije Jugoslavije	156.459
Sindikat rudarskih i metalurgiskih radnika Jugoslavije	156.136
Sindikat železničara Jugoslavije	111.112
Sindikat radnika i službenika građevinske industrije i građevinarstva Jugoslavije	123.837
Sindikat drvodeljskih radnika Jugoslavije	84.470
Sindikat radnika i službenika hemijske industrije Jugoslavije	43.711
Sindikat tekstilnih i kožarskih radnika Jugoslavije	117.992
Sindikat radnika i službenika pomorske privrede Jugoslavije	9.323
Sindikat saobraćajnih radnika Jugoslavije	39.205
Sindikat radnika i službenika PTT Jugoslavije	21.182
Sindikat poljoprivrednih radnika i službenika Jugoslavije	83.889
Sindikat grafičara Jugoslavije	21.143
Sindikat radnika i službenika prehrambene i duvanske industrije Jugoslavije	66.660
Sindikat trgovinskih, ugostiteljskih i turističkih radnika Jugoslavije	147.403
Sindikat komunalnih i zanatskih radnika Jugoslavije	106.688
Sindikat službenika državnih ustanova Jugoslavije	128.292
Sindikat zdravstvenih radnika Jugoslavije	62.794
Sindikat radnika kulturno-umetničkih ustanova Jugoslavije	9.802
Udruženje učitelja, nastavnika i profesora Jugoslavije	48.973
Udruženje nastavnika stručnih škola Jugoslavije	3.683
Udruženje vaspitača pretškolskih ustanova Jugoslavije	823
Udruženje univerzitetskih i vanuniverzitetskih naučnih radnika Jugoslavije	2.429
Savez likovnih umetnika Jugoslavije	189
Savez novinara Jugoslavije	43
Savez muzejsko-konzervatorskih društava Jugoslavije	181
Savez bibliotekara Jugoslavije	465
Udruženje nastavnika specijalnog školstva (defektologa) Jugoslavije	943
Udruženje muzičkih pedagoga*	476
Nepoznato**	1.004

* Odnosi se na NR Srbiju, pošto u ostalim republikama nisu formirana udruženja.

** Podaci »nepoznato«, koji iskazuju ukupno 1.004 člana, odnose se, uglavnom, na privremeno nezaposlene radnike i službenike, članove sindikata. Privremeno nezaposleni iskazuju se, po pravilu, u pojedinim strukovnim sindikatima, ali u nekim slučajevima i sreska sindikalna veća u svojim izveštajima iskazuju posebne podatke o članovima sindikata privremeno nezaposlenim, koji njima neposredno plaćaju članarinu. Bilo bi, međutim, pravilno da sreska odnosno opštinska sindikalna veća prikažu ove članove u brojnom stanju onoga sindikata kome ti članovi pripadaju.

U sastavu Saveza sindikata Jugoslavije nalazi se i Udruženje penzionera sa 276.550 članova. Međutim, članovi Udruženja penzionera se ne uračunavaju u članstvo sindikata, već se posebno iskazuju.

U Jugoslaviji je na dan 31. decembra 1956 g. bilo preko 16.600 sindikalnih podružnica i 1.343 razna sindikalna rukovodstva izvan sindikalnih podružnica. U svim ovim organizacijama i rukovodstvima radi ukupno 928 plaćenih lica (izbornih funkcionera i službenika)³.

Broj sindikalnih organa i plaćenih lica na radu u ovim organima je sledeći:

Organi Saveza sindikata

(Prema stanju u oktobru 1956 g.)

	Broj organa	Broj plaćenih funkcionera	Broj plaćenih službenika	Ukupno
Centralno veće SSJ	1	12	52	64
Republička veća	6	35	137	172
Pokrajinsko veće SSJ za Autonomnu Pokrajinu Vojvodinu	1	4	4	8
Oblasno veće SSJ za Kosovsko-Metohisku Oblast	1	2	2	4
Sreska sindikalna veća	107	108	125	233
Opštinska sindikalna veća	691	46	62	108
Ukupno:	807	207	382	589

Organi sindikata

(Prema stanju u oktobru 1956 g.)

	Broj organa	Broj plaćenih funkcionera	Broj plaćenih službenika	Ukupno
Centralni odbori sindikata i udruženja	27	20	41	61
Republički odbori sindikata	83	80	46	126
Pokrajinski odbori sindikata	10	4	6	10
Sreski odbori sindikata	287	43	27	70
Opštinski odbori sindikata	73	1	—	1
Sindikalni odbori preduzeća	72	14	1	15
Sindikalne podružnice	16.542	16	40	56
Ukupno:	17.094	178	161	339

Finansisko poslovanje

Osnovni principi finansiskog poslovanja Saveza sindikata su: obezbeđenje potrebnih sredstava iz vlastitih izvora, najvećim delom iz članarine; samostalnost rukovodstava i organizacija u finansiskom poslovanju u okviru opšte politike sindikata; poslovanje na osnovu godišnjih budžeta; raspodela finansiskih sredstava između podružnica i rukovodstava putem kvota koje se godišnje utvrđuju na osnovu planiranih potreba organa; jedinstven sistem članarine za sve sindikate.

Članarina se plaća prema visini tarifnog stava koji je određen rešenjem o rasporedu radnika na radno mesto, izračunatog u mesečnom iznosu, odnosno prema određenoj mesečnoj plati (osnovna plata, položajni i dopunski dodatak).

Članarinu naplaćuje izvršni odbor podružnice.

³ Broj plaćenih sindikalnih funkcionera bio je mnogo veći u periodu administrativnog upravljanja privredom. U 1949 godini bilo je 3.342, a u 1950 g. 4.029 profesionalnih funkcionera i službenika u sindikatima. Uvođenje radničkog upravljanja i decentralizacija u privredi i državnoj upravi izmenili su i položaj sindikata. Otpala je potreba za tako velikim profesionalnim aparatom. Zato je smanjen aparat, a istovremeno je kvalitetno poboljšan rad sindikalnih organizacija, njihov uticaj i učešće u društveno-ekonomskom životu naše zemlje.

Sindikalna članarina plaća se po sledećoj skali:

	Iznos plate	Visina članarine
I razred	preko 25.001	200 dinara
II „	od 20.001—25.000	170 „
III „	od 16.001—20.000	140 „
IV „	od 12.001—16.000	110 „
V „	od 9.001—12.000	80 „
VI „	od 7.001—9.000	50 „
VII „	do 7.000	30 „
VIII „	plaćaju učenici u privredi	5 „
IX „	plaćaju privremeno nezaposleni članovi sindikata i sezonski radnici do 4 meseca posle prekida zaposlenja	1 „

Prema evidenciji za 1956 g. članarinu je prema prethodnoj skali plaćalo:

Članski ulog od 200 dinara plaća ukupno	7.032 lica
„ „ od 170 „ „ „	16.609 „
„ „ od 140 „ „ „	49.090 „
„ „ od 110 „ „ „	189.497 „
„ „ od 80 „ „ „	446.126 „
„ „ od 50 „ „ „	590.615 „
„ „ od 30 „ „ „	204.479 „
„ „ od 5 „ „ „	39.545 „
„ „ od 1 „ „ „	6.314 „

Osim redovnih prihoda koji potiču od članarine sindikalne organizacije mogu imati i vanredne prihode. Vanredni prihodi mogu da se sastoje: od prihoda sa priredaba; od priloga privrednih organizacija i ustanova; od vanrednih priloga članstva i drugih.

Za pokriće vanrednih potreba (investicije, veće kulturno-prosvetne akcije, radničko obrazovanje i drugo) mogu se pri podružnicama i ostalim sindikalnim organima stvarati fondovi iz sredstava sindikata, priloga preduzeća i posebnog doprinosa članstva.

Poseban i u znatnoj meri raširen vid samopomoći predstavljaju kase uzajamne pomoći, koje se formiraju u okviru preduzeća i ustanova. Osnovni zadatak ovih kasa je davanje kratkoročnih i dugoročnih pozajmica članovima iz fonda koji se formira posebnim uplatama članova ovih kasa.

Izvanredno značajnu funkciju u aktivnosti sindikalnih organizacija imaju fondovi za pomoć neuposlenim članovima. Član sindikata koji ostane bez posla, ima pravo na novčanu pomoć od sindikalne organizacije, pod uslovom i u iznosima predviđenim Pravilnikom o finansiskom poslovanju sindikalnih organizacija. Pravilnikom je predviđeno da nezaposleni član stiče pravo na pomoć: ako ima najmanje 12 meseci članskog staža, ako nezaposlenost traje više od 15 dana. Visina pomoći zavisi od ukupne vrednosti uplaćenih članskih uloga člana. Član ima pravo na pomoć u dvostrukom iznosu vrednosti članarine uplaćene za godinu dana koja mu se isplaćuje za jednu nedelju nezaposlenosti. Broj nedelja za koje član ima pravo na pomoć u slučaju nezaposlenosti zavisi od broja godina za koje je uplaćena članarina, a za koje nije iscrpna pomoć.

Sredstva za pomoć nezaposlenim članovima stvaraju se iz redovne članarine i drugih prihoda. U tu svrhu obrazuju se posebni fondovi po pravilu pri opštinskim i sreskim sindikalnim većima. Iz redovne članarine se tokom poslednjih godina odvajalo 15—20% za fond za privremeno nezaposlene.

Osim redovne pomoći, sindikalni organi mogu nezaposlenim članovima davati iz budžetom za tu svrhu predviđenih sredstava i vanrednu pomoć u slučaju težih materijalnih prilika. Ovakvu pomoć organizacije isplaćuju prema svom nahodanju i finansiskim mogućnostima.

Sva konkretna pitanja unutrašnje organizacije, finansiskog, materijalnog i administrativnog poslovanja regulišu se posebnim pravilnicima u duhu osnovnih principa utvrdjenih Statutom SSJ. Centralno veće SSJ na svom II Plenumu održanom 24. septembra 1955 godine donelo je sledeće pravilnike:

o godišnjim skupštinama sindikalnih organizacija, o finansiskom poslovanju sindikalnih organizacija i o administrativnom poslovanju i statističkoj službi.

FUNKCIONERI ŠAVEZA SINDIKATA JUGOSLAVIJE CENTRALNO VEĆE

Afrić Vjekoslav, Albreht Roman, Aljinović Mijo, Arandelović Vitko, Atijas Buki, Belinić Marko, Bikicki Milivoje, Bogdanić Drago, Bogosavljević Mladen, Bosnar Josip, Bošković Momir, Boštjančić Franc, Božićević Ivan, Brezović Ida, Brkić Veljko, Brolih Jernej, Čirić Slobodan, Čović Jovanka, Deleon Ašer, Dimić Ivan, Divljak Blagoje, Đanić Vlado, Đorđević Vasilije, Đurašković Milutin, Đurić Živorad, Cazi Josip, Ganziti Rudolf, Gorjup Ivan, Gostiša Mihaela, Gros Josip, Horvat Marjan, Horvat Ivan, Hihin Dragica, Ignjatović Bora, Isajlovski Jovo, Manić-Jagodić Marija, Jankež Grga, Janevski Koce, Janjić Vjekoslav, Jevtić Mihajlo, Jelinić Čedomir, Jež Pepca, Jovanović Branko, Jovanović Stevan, Jurić Geno, Karačić Nedeljko, Kardelj Pepca, Kavaj Greta, Kendželj Stjepan, Kevago Istvan, Knežević Filip, Knežević Dane, Kevrešanin Emil, Kotle Nikola, Krivokuća Momčilo, Krstinić Mirjana, Kuštrin Zdenko, Lazarević Milan, Lančio Mario, Marković Anđelka, Matić Đorđe, Matijašević Šime, Medan Savo, Melkus Božo, Mesihić Halil, Mijušković Milisav, Mijatović Ljubomir, Milaković Miloš, Milanović Nikola, Mujkić Asim, Namlidžija Skender, Ocepuk Ljorže, Pavlović Đorđe, Petković Franjo, Petrovski Boro, Petrović Krun, Petrović Mišo, Pogačnik Franc, Popović Tadija, Popović Jovan, Protić Danilo, Puđa Dušan, Razdrih Feliks, Radićević Stevan, Rakić Đuro, Rudolf Janko, Salaj Đuro, Savić Nedeljko, Sekić Dušan, Seliškar Tone, Sindik Tripo, Smilevski Vera, Spasojević Mirko, Stajkić Vaso, Stamenković Dragi, Stankovski Boško, Stepanek Ivan, Stipčić Ivan, Stojadinović Đorđe, Stojiljković Stojiljko, Stojadinović Jelena, Sunko Vitomir, Šaćiri Ismet, Šalamon Stjepan, Šegota Nikola, Šiber Pirika, Šijan Dušan, Šturm Anton, Šuković Miloš, Švogor Vilim, Tadić Simo, Taler Franc, Temelkovski Borko, Tribušon Anton, Trninić Milan, Unkovski Vančo, Urošević Milivoje, Vanić Mirko, Veber Norbert, Vekić Đuro, Vivoda Marijan, Vlajić Dragoslav, Vučković Rade, Vrkljan Luka, Vujačić Savo, Vujović Luka, Zadravec Ivan, Zovko Ivan, Žaki Jože, Župunski Žarko.

PRESEDNIŠTVO CENTRALNOG VEĆA SSJ

Afrić Vjekoslav	Medan Savo
Bosnar Josip	Marković Anđelka
Bošković Momir	Popović Jovan
Božićević Ivan	Salaj Đuro
Brkić Veljko	Savić Nedeljko
Cazi Josip	Sekić Dušan
Čirić Slobodan	Spasojević Mirko
Deleon Ašer	Stamenković Dragi
Đorđević Vasilije	Stepanek Ivan
Gros Josip	Stojadinović Đorđe
Jagodić Marija	Stojiljković Stojiljko
Janko Rudolf	Šijan Dušan
Jeftić Mihajlo	Taler Franc
Jovanović Stevan	Temelkovski Borko
Kardelj Pepca	Trninić Milan
Kavaj Greta	Urošević Milivoje
Kevrešanin Emil	Veber Norbert
Kotle Nikola	Vivoda Marjan
Krivokuća Momčilo	Vrkljan Luka
Mijatović Ljubomir	Vujović Luka
Matijašević Šime	Vučković Rade

SEKRETARIJAT CENTRALNOG VEĆA SSJ

Salaj Đuro, predsjednik
Božićević Ivan, potpredsjednik
Stamenković Dragi, potpredsjednik
Veber Norbert, sekretar
Popović Jovan, sekretar
Vivoda Marjan, rukovodilac Odeljenja za međunarodne veze
Deleon Ašer, rukovodilac Komisije za kulturno-prosvetni rad
Kardelj Pepca, rukovodilac Komisije za odmor radnika i službenika
Medan Savo, član sekretarijata
Mijatović Ljubomir, rukovodilac Komisije za radne odnose.

NADZORNI ODBOR CENTRALNOG VEĆA SSJ

Stefanović Rista, predsjednik

Članovi:

Đorđević Predrag	Paunović Sveta
Jović Božo	Rudman Stanko
Kajganić Milan	Stepić Tihomir
Kovač Albin	Šobot Duško
Kuruzović Ratko	Vucelić Voja

REPUBLIČKA VEĆA SSJ

Za Srbiju

Stamenković Dragi, predsjednik
Šijan Dušan, potpredsjednik
Sekić Dušan, potpredsjednik
Puđa Dušan, sekretar

Za AP Vojvodinu

Sekić Dušan, predsjednik
Vlaisavljević Predrag, sekretar

Za Autonomnu Kosovsko-Metohisku Oblast

Šaćiri Ismet, predsjednik
Kurteši Iljiaz, potpredsjednik
Namlidžija Skender, sekretar

Za Hrvatsku

Cazi Josip, predsjednik
Šegota Nikola, sekretar

Za Sloveniju

Rudolf Janko, predsjednik
Albreht Roman, sekretar

Za Bosnu i Hercegovinu

Kotle Nikola, predsjednik
Trninić Milan, potpredsjednik
Mujkić Asim, sekretar

Za Makedoniju

Temelkovski Borko, predsjednik
Unkovski Vančo, sekretar

Za Crnu Goru

Vujović Luka, predsjednik
Sindik Tripo, sekretar

CENTRALNI ODBORI SINDIKATA JUGOSLAVIJE

radnika i službenika metalne industrije

Veber Norbert, predsjednik
Rudolf Janko, potpredsjednik
Puđa Dušan, potpredsjednik
Vrabec Tomo, potpredsjednik
Stepanek Ivan, sekretar

rudarskih i metalurgijskih radnika

Kotle Nikola, predsjednik
Trninić Milan, potpredsjednik
Šturm Anton, potpredsjednik
Zadravec Ivan, sekretar
Taler Franc, sekretar

železničara

Vučković Rade, predsjednik
Miličić Milutin, sekretar

radnika i službenika građevinske industrije i građevinarstva

Medan Savo, predsjednik
Đorđević Jovan, sekretar

drvodjeljskih radnika

Bosnar Josip, predsjednik
Karačić Nedeljko, potpredsjednik
Stepić Tihomir, sekretar

radnika i službenika hemiske industrije

Šijan Dušan, predsjednik
Kajganić Milan, sekretar

tekstilnih i kožarskih radnika

Manić-Jagodić Marija, predsjednik
Jevtić Mihajlo, potpredsjednik i sekretar

radnika i službenika pomorske privrede

Matijašević Šime, predsjednik
Vlasanović Ivan, sekretar

saobraćajnih radnika

Krivokuća Momčilo, predsjednik
Tratnik Vladimir, sekretar

radnika i službenika PTT

Marković Anđelka, predsjednik
Milićanović Radovan, sekretar

poljoprivrednih radnika i službenika

Kevrešanin Emil, predsjednik
Todorović Vojin, sekretar

grafičara

Brkić Veljko, predsjednik
Šijerčić Šemso, sekretar

radnika i službenika prehranbene i duvanske industrije

Sekić Dušan, predsjednik
Vrkljan Luka, sekretar

trgovinskih, ugostiteljskih i turističkih radnika

Mijatović Ljubomir, predsjednik
Čirić Slobodan, potpredsjednik
Jelenić Čedomir, sekretar
Spasojević Mirko, sekretar

komunalnih i zanatskih radnika

Kuruzović Ratko, predsjednik
Stojadinović Đorđe, sekretar

službenika državnih ustanova

Vivoda Marjan, predsjednik
Stefanović Rista, potpredsjednik
Vlajić Dragoslav, sekretar

zdravstvenih radnika

Jovanović dr Stevan, predsjednik
Levi dr Geza, potpredsjednik
Brdarić Isidor, sekretar

radnika kulturno-umetničkih ustanova

Afrić Vjekoslav, predsjednik
Pivnički Branko, sekretar

CENTRALNI ODBORI UDRUŽENJA JUGOSLAVIJE

učitelja, nastavnika i profesora

Urošević Milivoje, predsjednik
Savić Nedeljko, sekretar

nastavnika stručnih škola

Gros ing. Josip, predsjednik
Šulajkovski Ljubica, sekretar

vaspitača pretškolskih ustanova

Marinić Tatjana, predsjednik
Hajdinjak Elvira, sekretar

univerzitetskih i vanuniverzitetskih naučnih radnika

Šiljivić dr Sreten, predsjednik
Mirić dr Stanko, sekretar

nastavnika specijalnog školstva (defektologa)

Aćimović Ljubomir, predsjednik
Stefanović Miloš, sekretar

Savez likovnih umetnika

Andrejević-Kun Đorđe, predsjednik
Čelić Stojan, sekretar
Luković Aleksandar, sekretar

Savez muzejsko-konzervatorskih društava

Andrejević-Kun Nadežda, predsjednik
Janković Dragoljub, sekretar

Savez novinara

Blagojević Dušan, predsjednik
Petković Aleksandar, sekretar

Savez bibliotekara

Rupl dr Mirko, predsjednik
Berčić Branko, sekretar

D. Š.

IZVOR:

Dokumentacija Centralnog veća Saveza sindikata Jugoslavije.

CIVILNI VAZDUŠNI SAOBRAČAJ

Civilni vazdušni saobraćaj u Jugoslaviji obavlja preduzeće Jugoslovenski aerotransport — JAT sa sedištem u Beogradu, osnovano rešenjem Vlade FNRJ 2 aprila 1947 godine.

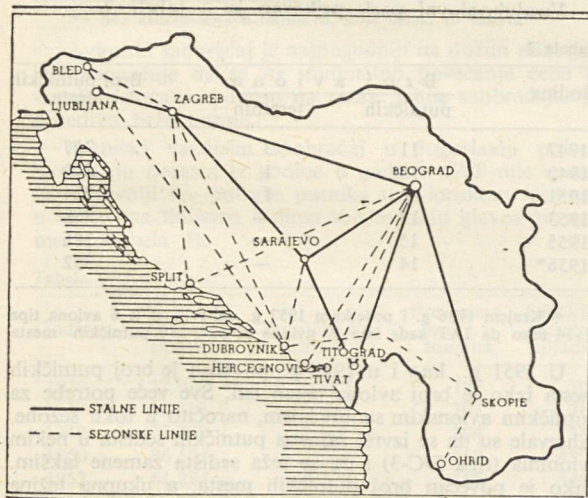
Prvog februara 1947 g. osnovana je u okviru Ministarstva saobraćaja FNRJ Glavna uprava civilnog vazduhoplovstva. Posle ukidanja Ministarstva saobraćaja i Glavne uprave civilnog vazdušnog saobraćaja 1950 g., formirana je Glavna direkcija jugoslovenskog aerotransporta, kao organ Saveta za saobraćaj i veze Vlade FNRJ. Glavna direkcija jugoslovenskog aerotransporta (nastala spajanjem Glavne uprave civilnog vazdušnog saobraćaja i Jugoslovenskog aerotransporta) obavljala je, pored upravnih poslova iz oblasti civilnog vazduhoplovstva, i komercijalne poslove u vezi sa korišćenjem vazduhoplova za prevoz putnika i tereta.

Sprovođenjem u život Osnovnog zakona o upravljanju privrednim preduzećima od strane radnih kolektiva pokazalo se da je nemoguće u okviru jedne organizacije objediniti upravne i privredne funkcije i radničko upravljanje. Zato je ukinuta Glavna direkcija jugoslovenskog aerotransporta¹ i osnovana Glavna uprava civilnog vazduhoplovstva. Glavna uprava civilnog vazduhoplovstva preuzela je sve upravne funkcije u vezi sa civilnim vazduhoplovstvom, kao samostalan organ državne uprave, a privredne funkcije, eksploataciju i komercijalno korišćenje vazduhoplova — Jugoslovenski aerotransport.

Jugoslovenski aerotransport

Preduzeće za vazdušni saobraćaj Jugoslovenski aerotransport² obavlja unutrašnji i međunarodni transport putnika, robe i pošte vazdušnim putem; prodaje dokumenta za prevoz putnika i tereta u vazdušnom saobraćaju za svoje linije i linije drugih vazduhoplovnih kompanija; vrši opravku aviona, motora

MREŽA UNUTRAŠNJIH LINIJA

i vazduhoplovnog materijala; uvozi vazduhoplovni materijal za sopstvene potrebe; vrši prevoz putnika, robe i prtljaga od aerodroma do poslovnica u gradu i obratno; zastupa inostrane vazduhoplovne kompanije u Jugoslaviji i daje zastupstva u inostranstvu inostranim vazduhoplovnim kompanijama i agen-

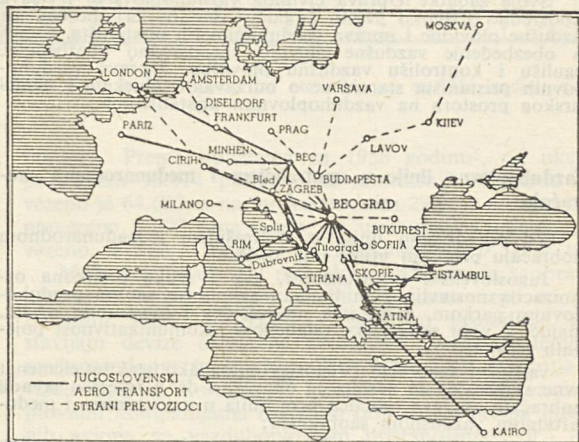
¹ Rešenje o ukidanju Glavne direkcije jugoslovenskog aerotransporta i o osnivanju Glavne uprave civilnog vazduhoplovstva FNRJ »Službeni list FNRJ«, br. 20/52.

² Pravila preduzeća za vazdušni saobraćaj Jugoslovenski aerotransport od 18 avgusta 1955 g.

cijama i vrši ostale poslove u vezi sa komercijalnom upotrebom aviona i helikoptera.

Svoju delatnost JAT obavlja preko sopstvenih poslovnica u zemlji i predstavništava u inostranstvu, kao i preko svojih generalnih zastupnika i zastupnika agenata u zemlji i inostranstvu. JAT ima svoje stalne poslovnice u Beogradu, Zagrebu, Ljubljani, Splitu, Sarajevu, Dubrovniku i Skopju, a sezone u Ohridu i Bledu. Poslovnice u zemlji prodaju prevozne isprave za vazdušni saobraćaj, primaju teret za unutrašnji i međunarodni vazdušni saobraćaj, obavljaju tehnički prihvati i otpremu aviona. Pretstavništva u inostranstvu (Pariz, Minhene, Frankfurt n/M, Beč, Atina, Istanbul i Kairo) obavljaju poslove u vezi sa akvizicijom putnika i tereta za JAT-ove međunarodne i unutrašnje linije.

MREŽA MEĐUNARODNIH LINIJA

JAT je generalni zastupnik u Jugoslaviji 24 svetske vazduhoplovne kompanije, a preko Udruženja za međunarodni vazdušni saobraćaj (IATA-e) održava poslovnu vezu sa preko 80 vazduhoplovnih kompanija u celom svetu, obezbeđujući putnicima prevoz na linijama tih kompanija. JAT saraduje i sa preduzećima za vazdušni saobraćaj iz zemalja koje nisu učlane u IATA-u.

Kao i sve ostale privredne organizacije JAT ima organe radničkog upravljanja. Međutim, prava ovih organa znatno su sužena u odnosu na prava istih organa drugih privrednih organizacija pošto državni organi određuju tarife (u unutrašnjem saobraćaju, a u međunarodnom IATA) i linije koje JAT mora da eksploatiše i u unutrašnjem i međunarodnom saobraćaju.

U sastavu Jugoslovenskog aerotransporta nalazi se kao poseban pogon privredna avijacija.

Uprava civilnog vazduhoplovstva

Uprava civilnog vazduhoplovstva³, kao savezni organ za upravne poslove u oblasti celokupnog civilnog vazduhoplovstva, reguliše upravnim merama i kontroliše vazdušnu plovidbu u vazdušnom prostoru Jugoslavije; stara se o obezbeđenju vazdušne plovidbe; donosi tehničke propise o letenju vazduhoplova, kontroli letenja, službi veze, kontroli osoblja i materijala; donosi propise o tehničkom pregledu vazduhoplova i vazduhoplovnog materijala; u međunarodnim odnosima u granicama ovlašćenja zaključuje međunarodne sporazume i ugovore iz oblasti civilnog vazduhoplovstva i saradnje sa međunarodnim upravama i organizacijama; uz saglasnost Sekretarijata za saobraćaj i veze SIV-a i Državnog sekretarijata za unutrašnje poslove određuje linije u unutrašnjem i međunarodnom javnom vazdušnom saobraćaju; vrši neposredan nadzor nad izgradnjom i održavanjem aerodroma.

Uprava civilnog vazduhoplovstva vrši nadzor nad celim civilnim vazduhoplovstvom: transportnim, sportskim, sanitarnim i privrednom avijacijom, uključujući i jedrilicarstvo i padobranstvo.

Radi doprinosa daljem unapređenju međunarodnog vazdušnog saobraćaja i saradnji između država, Jugoslavija je zaključila niz sporazuma o redovnom vazdušnom saobraćaju, i to: sa Kraljevinom Grčkom u Beogradu 15 marta 1951 g.; sa Republikom Turskom u Ankari 15 aprila 1953 g.; sa

³ Uredba o organizaciji i radu Uprave civilnog vazduhoplovstva (»Službeni list FNRJ«, br. 21/53) i Uredba o prenošenju poslova u nadležnost saveznih i republičkih organa uprave (»Službeni list FNRJ«, br. 26/56).

Švajcarskom u Beogradu 28. maja 1953. g.; sa Republikom Austrijom u Beču 11. novembra 1953. g.; sa Republikom Libanom u Bejrutu 17. aprila 1954. g.; sa Republikom Egiptom 20. februara 1955. g.; sa Republikom Italijom 31. marta 1955. g. (zaključen Protokol kojim se obnavlja sporazum o vazdušnom saobraćaju od 23. decembra 1950. g.); sa SSSR-om u Moskvi septembra 1955. g.; sa NR Bugarskom u Beogradu 1. oktobra 1955. g.; sa NR Poljskom u Varšavi 14. novembra 1955. g.; sa NR Rumunijom u Beogradu 1. februara 1956. g.; sa NR Čehoslovačkom u Beogradu 28. februara 1956. g.; sa NR Mađarskom u Beogradu 21. jula 1956. g. i sa NR Albanijom u Tirani 23. novembra 1956. g.⁴

Jugoslavija je 15. februara 1954. g. u Vašingtonu deponovala instrumente o ratifikaciji Konvencije o međunarodnom civilnom vazduhoplovstvu, potpisane u Čikagu 7. decembra 1944. g., s tim što je stavila rezervu da inostrani avioni za sportsko-turističke letove moraju imati odobrenje za ulazak i kretanje u vazdušnom prostoru Jugoslavije.

Svoje zadatke Uprava civilnog vazduhoplovstva izvršava neposredno i preko svojih organa; centara za obezbeđenje vazdušne plovidbe i uprava vazduhoplovnih pristaništa. Centri za obezbeđenje vazdušne plovidbe neposredno obezbeđuju, regulišu i kontrolišu vazdušnu plovidbu. Uprave vazduhoplovnih pristaništa staraju se o održavanju objekata i manevarskog prostora na vazduhoplovnim pristaništima.

Vazduhoplovne linije u unutrašnjem i međunarodnom saobraćaju

Pri određivanju linija u unutrašnjem i međunarodnom saobraćaju primarni uticaj ima sledeće:

Jugoslovenski aerotransport, kao i svaka privredna organizacija postavlja plan linija u skladu sa svojim vazduhoplovnim parkom, zahtevima unutrašnjeg i inostranog tržišta, imajući u vidu geografsku udaljenost i komunikativnost pojedinih tačaka;

vazdušni saobraćaj u Jugoslaviji ima jako istaknut element javne službe, pa je preduzeće obavezno da u interesu javnog saobraćaja održava određen broj linija u unutrašnjem i međunarodnom vazdušnom saobraćaju;

zajednica daje preduzeću dotaciju pošto gotovo ni jedna linija u unutrašnjem i međunarodnom saobraćaju nije ekonomična ni rentabilna, što ima uticaja na broj i frekvenciju linija u unutrašnjem i međunarodnom vazdušnom saobraćaju.

Broj i dužina linija u unutrašnjem i međunarodnom vazdušnom saobraćaju znatno su povećani posle rata (tabela 1).

Tabela 1

Godina	L i n i j e			Dužina linija u km.
	ukupno	stalne	sezonske	
1939	13	—	—	4.857
1947	12	8	4	5.797
1950	14	7	7	6.820
1952	19	9	10	9.991
1954	27	11	16	14.670
1956	28	16	12	29.275

Povećanjem linija nastojalo se da se u unutrašnjem saobraćaju u što većoj meri zadovolje potrebe privrede i radnih ljudi u pogledu korišćenja vazdušnog saobraćaja, a u međunarodnom saobraćaju da se doprinese jačanju veza Jugoslavije sa ostalim zemljama.

JAT u unutrašnjem saobraćaju povezuje sve republičke centre u toku cele godine, a najvažnija turistička mesta u toku sezone (od 15. juna do 1. oktobra).

U međunarodnom vazdušnom saobraćaju JAT povezuje Jugoslaviju sa Francuskom, Saveznom Republikom Nemačkom, Austrijom, Švajcarskom, Albanijom, Grčkom, Bugarskom, Turskom, Italijom i Egiptom.

JAT-ove međunarodne linije imaju direktnu vezu (Ciri, Atina, Kairo, London i Pariz) sa vazduhoplovnim kompanijama koje obavljaju interkontinentalni saobraćaj. Na taj način omogućena je direktna veza sa svim mestima u svetu gde postoje aerodromi.

Proširenje JAT-ovih međunarodnih linija povećano je u 1955. g. kada su u saobraćaj uvedeni avioni tipa Convair CV-340.

⁴ Godišnji bilten Uprave civilnog vazduhoplovstva, br. 1, 2 i 3

Vazduhoplovni park i stepen njegovog korišćenja

Vazduhoplovni park JAT-a snabdeven je dobrim vazduhoplovnim materijalom. Saobraćajna avijacija JAT-a sastoji se od aviona američke proizvodnje (Convair CV-340, Dacota DC-3) i sovjetske proizvodnje (IL-14).

Saobraćajno-tehničke karakteristike vazduhoplovnog parka JAT-a prikazuje tabela 2.

Tabela 2

Karakteristike	T i p a v i o n a		
	CV - 340	IL - 14	DC - 3
Proizvodnja	SAD	SSSR	SAD
Tip motora	P&W R-2800 CB-16	AŠ — 82 T	P&W 1830-92
Snaga motora u poletanju*	2.435 KS	1.700 KS	1.215 KS
Broj putničkih mesta**	44 (48)	24	21 (28)
Prostor za robu i prtljag	2.285 kg	1.600 kg	1.180 kg
Težina:			
Maksimalna pri poletanju	20.412 kg	17.250 kg	11.880 kg
Maksimalna pri sletanju	20.184 kg	16.500 kg	11.790 kg
Putna brzina	360 km/čas	320 km/čas	240 km/čas
Kapacitet benzinskih rezervoara	6.615 l.	3.480 l.	3.043 l.
Prosečna potrošnja benzina na 1 čas***	576 kg/čas	400 kg/čas	253 kg/čas

* Podrazumeva se snaga jednog motora (avioni CV-340, IL-14 i DC-3 su dvomotorni).

** Broj sedišta naznačen u zagradi nije standardni.

*** Jedan kg avionskog benzina = 1,390 litara.

Sa sadašnjim vazduhoplovnim parkom JAT uspešno izvršava sve zadatke u unutrašnjem i međunarodnom vazdušnom saobraćaju.

Vazduhoplovni park prikazan je u tabeli 3.

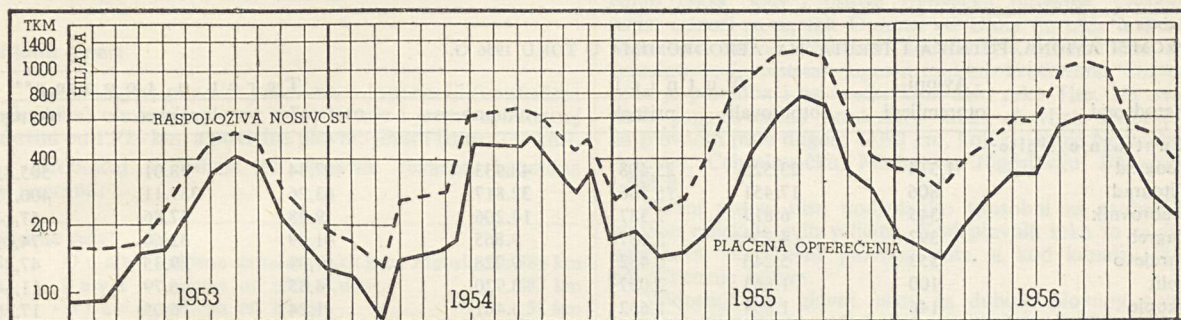
Tabela 3

Godina	B r o j a v i o n a		Broj putničkih mesta
	putničkih	teretnih	
1947	11	3	207
1949	10	1	210
1951	10	1	224
1953	13	—	308
1955	15	—	396
1956*	14	—	352

* Krajem 1956. g. i početkom 1957. g. nabavljeno je 6 aviona tipa IL-14 tako da JAT sada ima 20 aviona sa oko 540 putničkih mesta

U 1951. g., kao i u 1949. g., povećan je broj putničkih mesta iako je broj aviona ostao isti. Sve veće potrebe za putničkim avionskim saobraćajem, naročito u toku sezone, zahtevale su da se izvrši zamena putničkih sedišta u nekim avionima (tipa DC-3) i da se teža sedišta zamene lakšim. Tako je povećan broj putničkih mesta, a ukupna težina ostala je ista. Iz istih razloga JAT je izvršio prepravku teretnih aviona u putničke.

Procenat korišćenja aviona (prikazan u grafikonu »Iskorišćenja nosivosti aviona«) pokazuje velike oscilacije. U sezoni vazdušnog saobraćaja, uglavnom u mesecima jun-avgust, procenat iskorišćenja je najveći. U tom periodu vazdušni saobraćaj je najintenzivniji, a priliv putnika najveći. U zimskim mesecima procenat iskorišćenja je najslabiji, pošto je broj linija znatno ograničen jer uslovi letenja zavise od raznih spoljnih faktora (meteorološka situacija).

* Za grafikon su korišćeni podaci Statističkog biltena broj 58 koji je izdao Savezni zavod za statistiku, a za 1956 godinu podaci dobijeni od preduzeća JAT.

Obim saobraćajnih usluga

Avionski saobraćaj sve je razvijeniji i jači.

Prednosti avionskog putničkog saobraćaja nad ostalim granama saobraćaja pokazuju podaci u tabeli 4.

Tabela 4*

Relacija	Avion	Brzi voz	Autobus
Beograd — Zagreb			
Vreme putovanja	1,40 čas.	7,25 čas.	5,45 čas.
Cena prevozne isprave	2.800 din.	2.478 din.	2.050 din.
Beograd — Titograd			
Vreme putovanja	1,20 čas.	21,16 čas.	17 časova
Cena prevozne isprave	4.000 din.	4.134 din.	3.400 din.
Beograd — Dubrovnik			
Vreme putovanja	1,25 čas.	19,20 čas.	21,50 čas.**
Cena prevozne isprave	4.500 din.	3.618 din.	3.155 din.
Beograd — Sarajevo			
Vreme putovanja	1 čas	8,55 čas.	11 časova
Cena prevozne isprave	2.600 din.	2.298 din.	1.695 din.

* Na osnovu sadašnjih tarifa redova vožnje i reda letenja. Vreme putovanja računato je sa zadržavanjem na usputnim stanicama, prema redovima vožnje i redu letenja.

** Bez zadržavanja u Sarajevu, koje iznosi 10 časova

Avionski saobraćaj je najpogodniji na dužim relacijama, jer omogućuje da se uz minimalno povećanje cene prevoznih usluga, u odnosu na ostale grane saobraćaja, neuporedivo brže putuje.

Putnički vazdušni saobraćaj u Jugoslaviji pokazuje tendenciju porasta iz godine u godinu. JAT nije u stanju da zadovolji sve potrebe putnika u avionskom saobraćaju u sezoni na linijama kojima se povezuju glavna turistička mesta (tabela 5).

Tabela 5

Godina	Prevezeni putnici	Putnički km u hiljadama	Prevezeno tereta u tonama	Tonski km tereta u hiljadama
1939	12.687	3.627	185	70
1947	32.717	10.892	202	91
1949	27.208	10.608	194	124
1950	86.555	31.444	669	483
1952	61.284	24.376	605	348
1954	80.079	33.034	1.153	983
1956	93.914	47.574	1.092	779

Postoji objektivna tendencija da se civilni vazdušni saobraćaj sve više razvija kako u pogledu prevoza putnika tako i u pogledu prevoza tereta. Što je najpozitivnije, progresivno se povećava broj putnika koji koriste duže relacije i težina tereta na daljim relacijama. Ovo povećanje pozitivno utiče na ekonomsko poslovanje JAT-a.

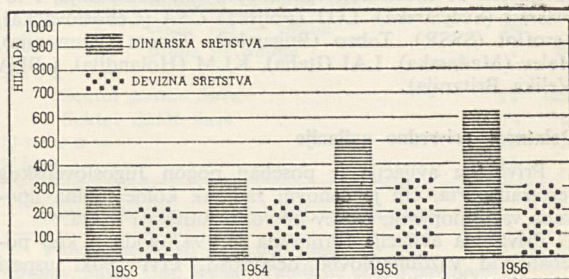
Odnos prevezenih putnika i tereta u unutrašnjem i međunarodnom saobraćaju nije ujednačen, iako se iz godine u godinu povećava i na unutrašnjim i na međunarodnim

linijama. Prema podacima za 1956 godinu⁵, od ukupno prevezenih 93.914 putnika, na unutrašnjim linijama prevezeno je 64.629, a na međunarodnim 29.985; a od ukupno prevezenih 1.092 tone tereta, na unutrašnjim linijama prevezeno je 566,7 tona, a na međunarodnim 525,3 tona.

Međutim, ostvarenje prihoda u vazdušnom saobraćaju mnogo je veće na međunarodnim linijama nego na unutrašnjim. Znatnu stavku u JAT-ovim prihodima predstavljaju devize ostvarene prevozom putnika i tereta u međunarodnom saobraćaju. Sem toga, JAT ostvaruje devizna sredstva i uslugama koje čini inostranim vazduhoplovnim kompanijama (tehnički prihvati i otprema inostranih aviona na vazduhoplovnim pristaništima i dr.) (grafikon 2).

PRIHODI PO SREDSTVIMA PLAĆANJA

Grafikon 2

Važno pitanje u JAT-ovom poslovanju su dotacije. Pre 1956 g. dotacija je bila uslovljena brojem preletenih avio-kilometara, a od 1956 g. ona se daje u fiksnom iznosu. Dotacija je davana zbog toga što zajednica određuje JAT-u linije u međunarodnom i unutrašnjem saobraćaju i propisuje tarife. Pored toga, veliki broj putnika koristi povlastice. U 1954 g. od ukupno prevezenih 80.079 putnika, sa povlasticom je prevezeno 32.868.

Promet na glavnim vazduhoplovnim linijama

Promet putnika u 1954 g.⁶ na linijama koje povezuju Beograd bio je: sa Titogradom 24.296 (35%); sa Sarajevom 5.168 (7,6%); sa Zagrebom 5.084 (7,5%) i Dubrovnikom 4.167 (6,1%). Promet putnika na ove četiri linije, od kojih je linija za Dubrovnik sezonska (15 jun — 1 oktobar), iznosio je 57,3% od ukupno prevezenih putnika na unutrašnjim linijama u 1954 godini.

Glavne međunarodne linije su: Beograd—Beč—Minhen—Pariz; Beograd—Cirihi; Beograd—Atina—Kairo i Beograd—Beč—Frankfurt n/M. Najveći promet putnika i tereta u međunarodnom saobraćaju bio je na linijama koje povezuju Beograd sa Parizom (4.458 putnika) i Minhenom (2.848 putnika).

⁵ Podaci Planske analitičke službe JAT-a.

⁶ Uzeta 1954 g. kao najkarakterističnija posle rata u tom pogledu.

Vazduhoplovna pristaništa u Jugoslaviji su stalna i sezonska. Stalna su: Beograd, Zagreb, Ljubljana, Sarajevo,

Titograd i Skopje, a sezonska: Bled, Split, Dubrovnik (Gruda), Ohrid i Tivat.

Tabela 6*

PROMET AVIONA, PUTNIKA I TERETA NA AERODROMIMA U TOKU 1956 G.

Aerodromi	Avioni		Putnici		Teret u tona**		
	otpremljeni	otputovali	prispeli	ukupno	otpremljen	prispeo	ukupno
Unutrašnje linije:							
Beograd	1.314	23.525	25.408	48.933	407,34	98,01	505,35
Titograd	806	17.451	15.366	32.817	63,26	337,11	400,37
Dubrovnik	345	6.819	7.387	14.206	9,98	47,86	57,84
Zagreb	397	4.778	5.087	9.865	41,49	32,60	74,09
Sarajevo	353	5.246	4.482	9.728	17,99	29,35	47,34
Split	100	1.863	2.057	3.920	4,85	6,79	11,64
Skopje	146	1.809	1.652	3.461	11,24	6,05	17,28
Ljubljana	106	1.314	1.377	2.691	4,60	5,77	10,38
Ohrid	51	1.036	981	2.017	6,00	3,00	9,00
Ukupno:	3.618	63.841	63.797	127.638	566,72	566,52	1.133,24
Međunarodne linije***:							
Beograd	1.593	13.023	13.292	26.315	238,50	323,94	562,44
Titograd	6	72	5	77	—	0,85	0,85
Dubrovnik	137	1.940	1.815	3.755	3,81	11,61	15,42
Zagreb	645	4.409	4.153	8.562	42,34	50,30	92,64
Sarajevo	3	51	51	102	0,02	—	0,02
Split	27	471	363	834	2,60	0,57	3,17
Skopje	203	465	383	848	4,77	3,77	8,54
Ukupno:	2.614	20.431	20.062	40.493	292,06	391,03	683,10

* U tabeli su uključeni specijalni i redovni letovi, prema podacima iz Godišnjeg biltena Uprave civilnog vazduhoplovstva za 1956 godinu.

** Pod »teretom« se podrazumeva zbir viška prtljaga, robe i pošte.

*** Međunarodne linije koje eksploatiše JAT i linije inostranih vazduhoplovnih kompanija.

Beograd je centar civilnog vazdušnog saobraćaja u Jugoslaviji i preko njegovog aerodroma obezbeđen je vazdušni saobraćaj Jugoslavije sa inostranstvom. Za Jugoslaviju leti 10 inostranih vazduhoplovnih kompanija, i to: Swissair (Švajcarska), LOT (Poljska), ČSA (Čehoslovačka), Aeroflot (SSSR), Tabso (Bugarska), Tarom (Rumunija), Malev (Mađarska), LAI (Italija), KLM (Holandija), i BEA (Velika Britanija).

Delatnost privredne avijacije

Privredna avijacija je poseban pogon Jugoslovenskog aerotransporta, čiji je osnovni zadatak komercijalna upotreba vazduhoplova, izuzev prevoza putnika i tereta.

Privredna avijacija formirana je 1947 godine kao poseban vid vazduhoplovne delatnosti. Prvi veliki uspesi privredne avijacije postignuti su u otklanjanju katastrofalne zaraze gubara (od 1947 g. do 1950 g.) i u borbi za uništenje malaričnih žarišta (Makedonija, Crna Gora, Sandžak).

Delatnost privredne avijacije u vremenu od 1949 g. do 1955 g. prikazuje tabela 7.

Tabela 7

Sredstva — rad	1949	1950	1952	1953	1954	1955
Sredstva:						
Avioni	13	17	6	5	4	4
Helikopteri	—	—	1	1	1	1
Rad:						
Prskanje šuma u ha	28.916	15.519	6.602	1.480	18.514	48.160
Prskanje vinograda u ha	—	45	—	—	—	—
Prskanje malaričnih površina u ha	16.650	17.660	29.427	57.665	49.265	9.637
Aerofotogrametrijsko snimanje u km ²	11.100	423.000	431.175	—	—	—
Ostali radovi u časovima	—	—	19	9	87	265

Privredna avijacija može vrlo uspešno da se koristi za zaštitu bilja (šumarstvo, voćarstvo, vinogradarstvo i ratarstvo), za zdravstvenu zaštitu naroda i u druge svrhe

(aerofotogrametrija, pošumljavanje goleti i krša, zaštita kultura, borba protiv grada).

Kadrovi u civilnom vazdušnom saobraćaju

Kadrovi u civilnom vazdušnom saobraćaju mogu se podeliti prema poslovima koje obavljaju na: letačko osoblje (piloti, navigatori, radiotelegrafisti i domaćini aviona), aviomehaničari (prema specijalnosti), egzekutivno osoblje komercijalne službe (šalterski službenici, službenici prihvata i otpreme i dr.) i ostalo osoblje. Osoblje se razvrstava prema kategoriji stručnosti, odnosno stepenu svog opšteg i stručnog obrazovanja.

Letački sastav JAT-a broji 43 pilota, 16 radiotelegrafista-leteča i 21 domaćina aviona (samo saobraćajna avijacija).

Nema posebnih škola za pripremanje letača za civilni vazdušni saobraćaj. JAT dobija već izgrađene letače od Jugoslovenskog ratnog vazduhoplovstva ili Vazduhoplovnog saveza Jugoslavije i oni se na kursovima u JAT-u i specijalizaciji u inostranstvu osposobljavaju za saobraćajne pilote. Aviomehaničari se osposobljavaju i školuju u samom preduzeću, a najviši stepen usavršavanja dobijaju na specijalizaciji u inostranstvu. S obzirom na specifičnost službi (komercijalne i finansijske) u civilnom vazdušnom saobraćaju, pri preduzeću JAT, održavaju se gotovo stalno kursevi i seminari za stručno osposobljavanje i usavršavanje osoblja.

Dalji razvoj civilnog vazdušnog saobraćaja

Jugoslovensko civilno vazduhoplovstvo raspolaže samo jednim aerodromom (Beograd), koji može da primi vazduhoplove srednje težine. To je nedovoljno za razvoj vazdušnog saobraćaja, tako da tranzitni saobraćaj zaobilazi Jugoslaviju ili je samo dodiruje u preletu.

Saobraćajno-geografski položaj Jugoslavije je takav da ona predstavlja raskršnicu mnogih interkontinentalnih vazdušnih puteva.

Izgradnjom novog aerodroma kod Beograda skratice se put na interkontinentalnoj liniji Evropa—Istok.

B. Ša.

UNUTRAŠNJA PLOVIDBA

Plovni putevi

Saobraćaj na plovnim putevima u Jugoslaviji (unutrašnja plovidba) obuhvata plovne reke, kanale i jezera u ukupnoj dužini od 1.723 km, a površina plovnih jezera iznosi 735 km².

Saobraćaj se odvija na sledećim rekama, kanalima i jezerima:

Plovne reke*			
Dunav	plovna na celom toku kroz Jugoslaviju	588 km	
Sava	plovna od ušća Kupe	583 km	
Drava	plovna od Barča	151 km	
Tisa	plovna na celom toku kroz Jugoslaviju	164 km	
Tamiš	plovna od Pančeva	3 km	
Kupa	plovna od Siska	5 km	
Plovni kanali*			
Begej	plovna na celoj dužini kroz Jugoslaviju	77 km	
Veliki Bački Kanal		123 km	
Mali Bački Kanal	plovna od Torže do Malog Stapara	29 km	
Jezera**			
Skadarsko	površina	369 km ²	
Ohridsko	„	366 km ²	

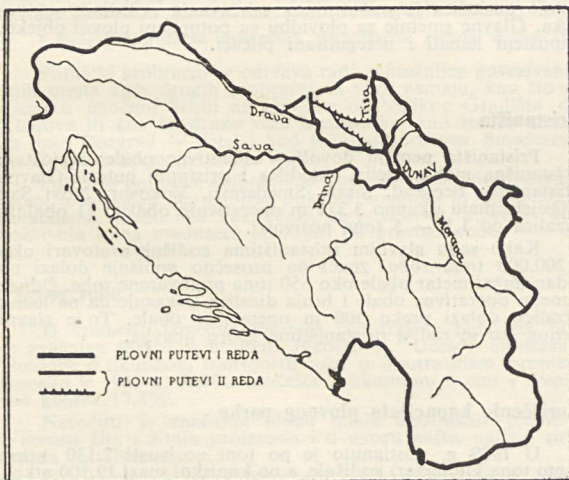
* Daljinar unutrašnjih plovni puteva Uprave pomorstva i rečnog saobraćaja, Beograd 1957 g.

** Statistički godišnjak FNRJ 1956.

Ovim pregledom nisu obuhvaćeni delovi reka koje su plovne za objekte manje od 150 tona nosivosti ili su plovni samo za vreme povoljnih vodostaja kao što su: Kupa uzvodno od Siska do Pokupskog, Sava uzvodno od ušća Kupe do Rugvice i Tamiš uzvodno od Pančeva do Opova. Isto tako nisu unete ni reke Bosut, Studva i Spačva, koje su ranije bile plovne a čija su korita sada puna mulja, te su neupotrebljive za plovidbu.

Reke koje se ulivaju u Jadransko More a plovne su pri ušću (Zrmanja, Neretva i Bojana) ne ulaze u sastav plovni puteva unutrašnje plovidbe, pošto se saobraćaj na njima obavlja po propisima pomorstva.

MREŽA PLOVNIH PUTEVA

Celokupna mreža unutrašnjih plovni puteva pripada slivu Dunava. Međunarodnom konvencijom o režimu plovidbe na Dunavu¹ plovidba je slobodna i otvorena

¹ Konvencija o režimu plovidbe na Dunavu (»Službeni list FNRJ«, br. 8/49).

državljanima, trgovačkim brodovima i robi svih država na bazi ravnopravnosti u pogledu pristanišnih i plovidbenih taksa, kao i uslova trgovačke plovidbe. Ovakav režim odnosi se na tok Dunava od Ulma do ušća u Crno More kod Suline. Posebnim ugovorom s Mađarskom, na principu reciprociteta, jugoslovenskim brodovima dozvoljena je plovidba i na mađarskom delu reke Tise. Na ovaj način jugoslovensko brodarstvo može obavljati saobraćaj na plovnom putu dugom 4.090 km, koji povezuje Nemačku, Austriju, Čehoslovačku, Mađarsku, Jugoslaviju, Bugarsku i SSSR.²

Plovni putevi nisu podjednako sposobni za saobraćaj plovni objekata svih veličina. Kod plovni reka to zavisi, uglavnom, od dubine plovni puta, a kod kanala još i od dimenzije ustava.

Vodostaj, kao glavni uslov za dubinu plovni puta, u celom slivu Dunava je ravnomeran. S topljenjem snega i prolećnim kišama nastupaju visoke prolećne vode, a posle voda opada sve do jeseni, kada opet počinju jesenje kiše. S prvim maglama i mrazovima ponovo opada vodostaj, i to sve do otapanja snega. Gornji Dunav i Drava, čije pritoke dobijaju vodu sa alpskih glečera, imaju period prolećnih voda sve do sredine leta.

Dubina plovni puta zavisi i od rečnog nanosa koji, uglavnom, stvaraju planinske pritoke.

Dubine plovni puteva variraju prema količini vode i konfiguraciji dna.

Srednje dubine plovni puta na celoj plovnoj mreži Dunava iznose kod niskog vodostaja:

Dunav			
Sektor	Regensburg — Pasava	11	dcm
„	Pasava — Linc	12	„
„	Linc — Bratislava	14	„
„	Bratislava — Genji	13	„
„	Genji — Beždan	17	„
„	Beždan — Moldava	18,5	„
„	Moldava — Gura Vai	13,5	„
„	Gura Vai — Braila	24	„
„	Braila — Sulina	7	m
Sava			
Sektor gornje Save		12	dcm
Sektor donje Save		14	„
Drava			
		13	„
Tisa			
		13	„

Plovni putevi u Jugoslaviji sposobni su za:

Plovila nosivosti do 1.000 tona	1.394 km
(Dunav, Sava, Tisa, Kupa i Tamiš na celom plovnom toku i Drava od ušća do Belišća)	
Plovila nosivosti do 650 tona	1.571 km
(Nabrojani plovni putevi, Drava od Belišća do Barča i Begej)	
Ostatak plovni puteva	152 km
(sposoban je za plovila nosivosti do 400 tona, odnosno za plovila čije dužine i širine odgovaraju dimenzijama ustava na kanalima).	

Od ukupne dužine Dunava plovno je:

Za mala plovila nosivosti do 120 tona (sektor od Ulma do Regensburga)	208 km
Za plovila nosivosti do 1.000 tona (sektor od Regensburga do Turn Severina)	1.449 km
Za plovila nosivosti do 1.500 tona (sektor od Turn Severina do Braila)	759 km
Za morske brodove gaza do 7 m (sektor od Braila do ušća)	171 km

Pristaništa

Na celokupnoj plovnoj mreži u Jugoslaviji nalazi se oko 50 pristaništa, dok se još oko 150 mesta koristi za povremena tovarišta, mahom za utovar drveta iz šumskih revira.

² Daljinar unutrašnjih plovni puteva Uprave pomorstva i rečnog saobraćaja, Beograd 1957 g.

Prema prometu robe glavna pristaništa unutrašnje plovidbe su: Beograd, Sisak, Smederevo, Vukovar, Novi Sad i Osijek. Preko njih prolazi više od 60% (1955=64%) ukupnog obima prometa robe u unutrašnjoj plovidbi. Od ukupno izgrađene operativne obale i pristanišne mehanizacije na glavna pristaništa otpada 95% obala i 70% mehanizacije.

Prevoz robe i putnika

Preduzeća unutrašnje plovidbe

Prevoz robe i putnika u unutrašnjoj plovidbi obavljaju devet preduzeća za rečni i kanalski, a dva za jezerski saobraćaj.

Prvo mesto zauzima Jugoslovensko rečno brodarstvo iz Beograda s godišnjim prevozom robe od preko 1,000,000 tona i učinkom od preko 600,000,000 neto tonskih kilometara (1956 godine — 1,139,000 tona robe i 699,000,000 ntkm). Na drugom je mestu, po obimu prevoza, Dunavski lojd iz Siska. Ostala preduzeća: »Hidrotransport« — Novi Sad, Preduzeće za rečni saobraćaj — Brčko, Rečno-transportno preduzeće — Apatin, Rečno-saobraćajno preduzeće »Dunav« — Zemun i preduzeće »Brodtraz« — Stari Bečej obavljaju uglavnom prevoze lokalnog značaja.

Posebno mesto zauzimaju preduzeća koja se bave specifičnim radovima kao: Bagersko-brodarsko preduzeće iz Beograda, koje bageruje pesak i šljunak iz rečnih korita i transportuje ga do mesta lagerovanja (1955 g. — 1,502,000 tona i 59,978,000 ntkm) i preduzeće za vodne puteve »Ivan Milutinović«, koje prevozi nasipni materijal, kamen, pesak i šljunak do svojih hidrograđevinskih radilišta (1955 god. — 62,000 tona i 9,710,000 ntkm).

U jezerskom-saobraćaju, preduzeća »Galeb«, — Rijeka Crnojevića, i »Biljana« — Ohrid, bave se uglavnom prevozom putnika, a robu prevoze samo prema mogućnostima svojih putničkih brodova.

Putnički saobraćaj na plovnom rekama i kanalima obavljaju: Jugoslovensko rečno brodarstvo iz Beograda na više linija, i »Brodtraz« iz Starog Bečaja samo u lokalnom saobraćaju na Tisi kod Bečaja.

Plovni park

Preduzeća unutrašnje plovidbe za prevoz robe i putnika raspolažu plovnom parkom, čije vrste, snagu strojeva, nosivost i putnička mesta pokazuje tabela 1.

Tabela 1*

	1939	1946	1956
Ukupno: Plovila	1.243	492	914
KS (konjskih snaga)	60.047	21.965	45.524
Tona nosivosti	445.996	220.734	314.310
Putničkih mesta	12.459	1.680	4.681
Od toga:			
Putnički brodovi	38	10	18
KS	10.175	1.945	4.370
Putničkih mesta	12.459	1.680	4.681
Tegljači	115	66	145
KS	45.459	18.380	35.571
Motorni teretnjaci	23	8	18
KS	4.413	1.640	4.768
Tona nosivosti	3.708	2.229	5.137
Motorni tankeri	1	—	1
KS	220	—	720
Tona nosivosti	200	—	640
Tankovi	41	39	57
Tona nosivosti	31.021	28.860	44.242
Teretnjaci	646	283	428
Tona nosivosti	366.971	172.930	246.489
Drvarice	379	86	246
Tona nosivosti	44.096	16.715	17.715

* Podaci za 1956 g. Udruženja privrednih organizacija rečnog saobraćaja, za ostale godine Statistički bilten br. 31 — 58 Saveznog zavoda za statistiku.

Plovni park unutrašnje plovidbe još nije dostigao predratni nivo. U 1939 g. vučna snaga tegljača iznosila je 45.459 KS, a tovarni prostor za suvi teret 366.971 tn, dok se u 1956 godini raspolagalo sa 35.571 KS i 246.489 tn. Isto stanje je i kod putničkih brodova: 1939 g. raspolagalo se sa 12.459 putničkih mesta, a u 1956 g. sa 4.681 putničkim mestom.

Do smanjenja kapaciteta plovnog parka došlo je uglavnom usled šteta i gubitaka u toku Drugog svetskog rata. Gubici u toku Drugog svetskog rata iznose: 537 plovila sa 38.668 KS, 214.161 t. nosivosti i 7.349 putničkih mesta.

Veliki broj plovila rečnog i jezerskog prevoznog plovnog parka prešao je vek trajanja, koji je normalan za odnosnu vrstu plovila. Od ukupnog broja putničkih brodova šest brodova staro je preko 60 godina, pet između 40 i 50 godina, dva do 20 godina, a tri do 5 godina.

Pregled starosti plovnog parka u 1955 g. pokazuje tabela 2.

Tabela 2

	Ukupno god.	1-10 god.	11-20 god.	21-40 god.	41-60 god.	Preko 60 i nepo- znato
Putnički bro- dovi (putnička mesta)	4.681	500	350	100	2.116	1.615
Tegljači (KS)	34.685	4.887	7.257	7.345	9.713	5.483
Motorni teret- njaci (tona nosivosti)	5.137	544	1.975	564	—	2.054
Tankovi (tona nosivosti)	42.242	4.000	3.404	22.784	4.339	7.715
Teretnjaci (tona nosivosti)	242.278	1.369	16.888	24.228	131.011	68.782

Najpovoljniji je odnos kod motornih teretnjaka, kod kojih je 10,6% tona nosivosti staro do 10 godina, 38,5% do 20 godina i 11% do 40 godina, a samo 39,9% tona nosivosti je van ove granice koja se kod plovila unutrašnje plovidbe računa kao normalni vek trajanja.

U pogledu starosti najnepovoljnije je stanje kod putničkih brodova i teretnjaka, gde je 79% putničkih mesta odnosno 72% tona nosivosti prešlo 40 godina starosti, a samo 10,7% putničkih mesta i 0,6% tona nosivosti staro je ispod 10 godina.

Tabela starosti ne može da pokaže tehničko stanje plovnog parka, ali činjenica da je 32% plovnih objekata građeno u prošlom veku, 43% pre Prvog svetskog rata, 21% između dva rata, a samo 4% posle oslobođenja pokazuje da tehničko stanje nije zadovoljavajuće.

Plovni putevi

Kapaciteti plovnih puteva ne mogu se koristiti u potpunosti zbog nepovoljnog tehničkog stanja u pogledu plovnosti. Ovakvo stanje posledica je nedovoljnog održavanja pojedinih sektora reka. Glavne smetnje za plovību su potopljeni plovni objekti, zapušteni kanali i neregulirani plićaci.

Pristaništa

Pristaništa nemaju dovoljno operativne obale; nedostaju pristanišna mehanizacija, skladišta i pristupni putevi. Glavna pristaništa: Beograd, Sisak, Smederevo, Vukovar, Novi Sad i Osijek imaju ukupno 3.370 m operativnih obala i 11 obalnih dizalica od 1,5 — 5 tona nosivosti.

Kako se u glavnim pristaništima godišnje pretovari oko 2,200.000 tona robe, znači da prosečno godišnje dolazi na jedan dužni metar obale oko 650 tona pretovarene robe. Odnos između operativne obale i broja dizalica pokazuje da na jednu dizalicu dolazi preko 300 m operativne obale. To je glavni razlog što se rad u pristaništima sporo obavlja.

Korišćenje kapaciteta plovnog parka

U 1939 g. postignuto je po toni nosivosti 2.130 ntkm (neto tona kilometar) godišnje, a po konjskoj snazi 19.100 ntkm, dok je u 1956 g. postignuto 3.180 ntkm po toni nosivosti i 25.600 ntkm po konjskoj snazi. Povećani učinak je rezultat povećane produktivnosti rada i veće potražnje za prevozima.

Ali, iako se u posleratnom periodu po 1 toni nosivosti tovarnog prostora i vučnoj konjskoj snazi postiže više neto tonskih kilometara nego pre rata, korišćenje kapaciteta nije zadovoljavajuće.

Podaci o iskorišćavanju fonda vremena plovila unutrašnje plovidbe izraženi u procentima pokazuju sledeće:

parni remorkeri na ugalj provode 18,8% na putovanju 81,2% u zadržavanju, od čega na opravke otpada 25,8%;

parni remorkeri na mazut provode na putovanju 34,5%, na opravkama se zadržavaju 18,8%, dok na ostala zadržavanja otpada 46,7%;

motorni remorkeri provode na putovanju 18,4%, na opravkama 31,5% i u ostalim zadržavanjima 50,1%;

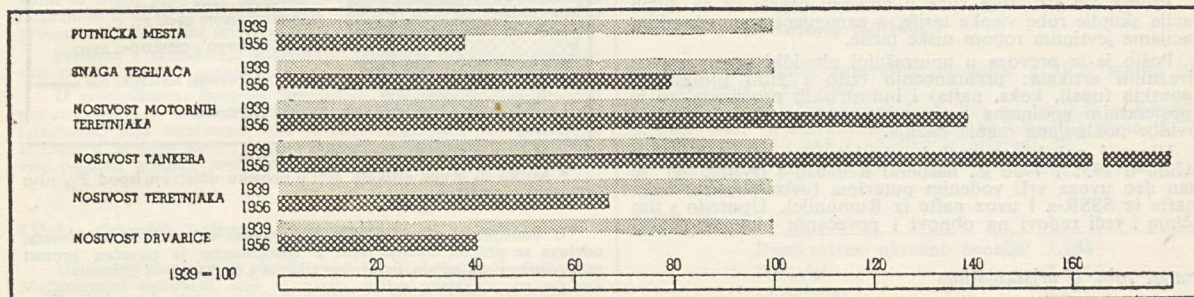
zatvoreni teretnjaci provode na putovanju svega 13,8%, dok na utovaru, istovaru i čekanju na utovar i istovar provode 24%;

otvoreni teretnjaci provode na putovanju 11,1%, a na utovaru, istovaru i čekanju na utovar i istovar provode 32,5%. Za ovako nizak stepen iskorišćavanja vremena eksploatacije plovni objekata glavni su razlozi nepovoljno tehničko stanje plovnog parka i neizgrađenost rečnih pristaništa.

Grafikon 1

(1939 = 100)

KAPACITETI PLOVNOG PARKA 1956 g. U POREĐENJU SA 1939 g.

Prevoz putnika

U godinama pred Drugi svetski rat prevoženo je godišnje putničkim saobraćajem unutrašnje plovidbe oko 800.000 do 900.000 putnika.

Posle Drugog svetskog rata povećan je broj putnika na oko 2 miliona (tabela 3)

Tabela 3

1948	2.254.000 putnika
1950	1.746.000 „

Međutim, usled nedovoljnog broja putničkih brodova, od kojih je jedan deo potopljen za vreme rata (23 putnička broda sa 6.001 KS), a drugi usled starosti i istrošenosti izbačen iz eksploatacije (6 brodova sa 1.798 KS)³, kao i zbog zastarelosti brodova, putnički saobraćaj se nije mogao redovno održavati. Broj putničkih linija je smanjivan, saobraćaj je često održavan teretnim brodovima, te se broj prevezenih putnika iz godine u godinu smanjivao. Poslednjih godina prevozi se prosečno oko milion putnika (tabela 4)

Tabela 4

1954	1.018.000 putnika
1955	1.192.000 „
1956*	1.099.000 „

* Podaci Udruženja privrednih organizacija rečnog saobraćaja.

Putnički saobraćaj se održava radi najnužnijeg povezivanja onih mesta koja drugih saobraćajnih veza nemaju, kao što su mesta u istočnoj Srbiji na Dunavu od Velikog Gradišta do Kladova ili gde su druge veze nepogodne, kao što je slučaj na liniji Beograd — Titel i kod lokalnih prevoza Smederevo — Kovin i Bečej — Novi Bečej.

Pošto je putnički saobraćaj u unutrašnjoj plovidbi deficitarn, to se jedan deo gubitka pokriva saveznom ili republičkim dotacijama, jedan deo naknadom za povlastice, a jedan deo pokriva sama preduzeća iz dobiti od prevoza robe.

Prevoz robe

U vremenu između dva rata, unutrašnja plovidba bila je značajan faktor u privredi Jugoslavije. Učešće unutrašnje plovidbe u ukupnom transportu robe u unutrašnjem prometu iznosilo je 1939 g. 10,9%, a učešće u ukupnom uvozu i izvozu iste godine 17,8%.

Naročito je značajnu ulogu imala unutrašnja plovidba u izvozu žita i žitnih proizvoda i u uvozu nafte, uglja i proizvoda metalurgije.

U ukupnom jugoslovenskom izvozu žitarica i žitnih proizvoda u 1939 g. unutrašnjom plovidbom izvezeno je 79,8%. Još veće učešće unutrašnje plovidbe bilo je u uvozu nafte, jer je od ukupnog uvoza unutrašnjom plovidbom uvezeno 87%.

Posle svršetka rata uloga unutrašnje plovidbe znatno je opala, ne samo usled smanjenog plovnog parka već naročito usled promena koje su nastupile u prevozu i prometu robe, kako u unutrašnjoj tako u međunarodnoj robnoj razmeni.

Godišnjak pomorstva i rečnog saobraćaja 1953 g.

U 1955 g., kao i u svim posleratnim godinama, u prevozima unutrašnje plovidbe uopšte se ne pojavljuju žitarice u izvozu. U unutrašnjoj plovidbi uvoz nafte opao je sa 87% na 1,8%; uglja sa 27,6% na 9,5%, a proizvoda metalurgije sa 36,7 na 8,5%.

Učešće unutrašnje plovidbe u ukupnom prometu robe i uvozu i izvozu vidi se iz table 5.

Tabela 5

	Ukupno	Učešće unutrašnje plovidbe u %		
		1939	1955	1956
Promet robe	100	10,9	5,5	4,5
Uvoz i izvoz	100	17,8	7,3	9,7

Povećanje učešća u uvozu i izvozu, koje je u 1956 g. nastupilo u odnosu ukupnog uvoza i izvoza proizišlo je, uglavnom, iz povećanog učešća u uvozu iz SSSR-a i Rumunije.

U uvozu uglja i nafte unutrašnjom plovidbom nastupile su promene poslednjih godina (tabela 6)

Tabela 6

(U hiljadama tona)

	1939	1947	1954	1955	1956
Ukupan uvoz	422	374	129	122	361
Od toga:					
ugalj	140	156	48	45	158
nafta	127	120	0,8	10	59

Promene koje su nastale u odnosu na 1939 u strukturi prevoza robe unutrašnjom plovidbom prikazane su u tabeli 7.

Tabela 7

(U procentima)

	1939	1947	1953	1954	1955
Prevezene tone:					
unutrašnji promet	69,1	71,9	90,6	83	76,8
međunarodni promet	30,8	28,1	9,4	17	23,2
učinak ntkm:					
unutrašnji promet	22,6	26,3	48,2	34,4	32,7
međunarodni promet	74,4	73,7	51,8	65,6	67,3

Ukupna količina godišnje prevezene robe unutrašnjom plovidbom kreće se u posleratnom periodu između 2.800.000 i 3.300.000 tona, na istom je nivou na kome se nalazila pre rata (tabela 8).

Tabela 8

1939	3,087.000 tona
1949	2,943.000 ..
1950	3,142.000 ..
1955	3,127.000 ..
1956	2,837.000 ..

Promenom strukture robe u prevozu otpale su sa dužih relacija skuplje robe visoke tarife, a zamenjene su na kratkim relacijama jeftinom robom niske tarife.

Pošto je iz prevoza u unutrašnjoj plovidbi otpao prevoz najvažnijih artikala: prehranbenih (žito i žitni proizvodi), pogonskih (ugali, koks, nafta) i industrijskih proizvoda, to je u posleratnim godinama i obnovi plovnog parka unutrašnje plovidbe poklanjana manja pažnja.

Uloga i položaj unutrašnje plovidbe ponovo dobijaju u značaju u 1955 i 1956 g., naročito u uvozu i izvozu, jer se jedan deo uvoza vrši vodenim putevima (uvoz žitarica, uglja i nafte iz SSSR-a i uvoz nafte iz Rumunije). Uporedo s tim počinju i veći radovi na obnovi i povećanju plovnog parka.

Promet robe u pristaništima

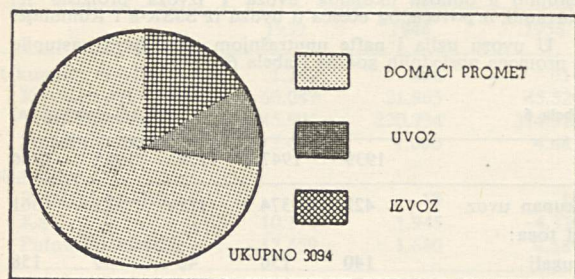
Ukupan promet robe u pristaništima unutrašnje plovidbe prikazuje tabela 9.

Tabela 9 (U hiljadama tona)

Godina	Ukupan promet	Domaći promet	Uvoz	Izvo
1939	3.018	2.146	423	449
1947	2.477	1.798	374	305
1954	3.086	2.628	129	329
1955	3.285	2.763	122	400
1956	3.094	2.256	361	477

Grafikon 2

STRUKTURA PROMETA ROBE U PRISTANIŠTIMA U 1956 g.

Učešće pojedinih vrsta robe u ukupnom prometu prikazano je u tabeli 10.*

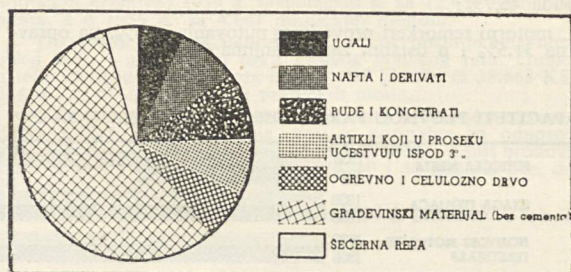
Tabela 10

Vrsta robe	Učešće u %				
	1939	1947	1954	1955	1956
Ugalj	11,4	9,7	2,2	2,4	6,1
Nafta i derivati	5,0	5,5	5,2	6,3	8,3
Rude i koncentрати	2,5	8,0	7,4	8,8	9,2
Proizvodi metalurgije	1,1	2,0	1,7	1,1	—
Obradeno i neobradeno drvo	3,9	3,5	1,8	2,6	—
Ogrevno i celulozno drvo	9,3	8,7	6,1	6,3	6,5
Građevinski materijal (bez cementa)	37,6	49,1	65,1	62,6	57,7
Žita i žitni proizvodi	14,4	2,6	1,2	1,1	1,2
Šećerna repa	3,4	3,2	3,6	3,1	3,4

* Artikli ili grupe artikala koji u proseku učestvuju ispod 1% nisu prikazani.

Grafikon 3

STRUKTURA UČEŠĆA POJEDINIH VRSTA ROBE U UKUPNOM PROMETU U 1956 g.*

* Artikli ili grupe artikala koji u proseku učestvuju ispod 2%, nisu prikazani u grafikonu.

U unutrašnjoj plovidbi opao je promet uglja, žitarica i drveta, održava se promet šećerne repe, a nesrazmerno je povećan promet građevinskog materijala, uglavnom šljunka i peska.

Procenat učešća nafte i naftinih derivata ostaje skoro isti, ali su relacije promenjene; pre rata nafta je, uglavnom, uvožena, a u posleratnim godinama prevozi se, uglavnom, u unutrašnjem razvoju (tabela 11).

Tabela 11 (U hiljadama tona)

Godina	Nafta ukupno	Domaći razvoj	Uvoz	Izvoz
1939	153	26	127	—
1954	161	142	1	18
1955	207	183	10	14
1956	249	173	59	17

Uporedo sa promenom strukture prevezene robe i promenom pravaca kretanja, menja se i važnost pojedinih pristaništa. Dok su pre Drugog svetskog rata pristaništa na Tisi, Velikom Bačkom i Begejskom Kanalu zauzimala po prometu robe prva mesta, opadanjem prevoza žitarica ova pristaništa su osjetno izgubila u značaju, a neka su potpuno zamrla (tabela 12).

Tabela 12

Pristanište	Prosečan promet u hiljadama tona		
	1934/38	1951/55	— + %
Zrenjanin	121	76	— 37,2
Pančevo	139	43	— 69
Senta	54	7	— 87
Bečej	52	14	— 73
Novi Bečej	55	1	— 98,2
Kovin	38	1	— 97,3

Do opadanja prometa došlo je u pristaništima gde je pretežno utovaran ugalj. Pristanište Kostolac nije dostiglo prosečan promet pred-ratnih godina. Opadanje prevoza uglja unutrašnjom plovidbom posledica je velikih tarifnih povlastica koje su u železničkom saobraćaju date za prevoz lignita.

Porastom prevoza ruda, šljunka i peska, porastao je i promet u pristaništima Beograd, Vukovar i Sisak, tako da u posleratnom periodu Vukovar i Sisak, pored Beograda, spadaju u najveća pristaništa unutrašnje plovidbe.

Kretanje prometa robe u glavnim pristaništima unutrašnje plovidbe prikazuje tabela 13.

Tabela 13 (U hiljadama tona)

Pristanište	Prosek 1951/55	1955
Beograd	1.130	1.320
Sisak	155	232
Smederevo	183	193
Vukovar	135	189
Novi Sad	91	119
Osijek	61	75

U pristaništu kod Beograda istovar peska i šljunka čini 71% od ukupnog prometa pristaništa, a zatim dolazi istovar rude i koncentrata za izvoz i istovar uglja i naftinih derivata za potrebe grada. Kod Siska je u prometu najjače zastupljen istovar nafte za unutrašnji razvoj — 47%, u Vukovaru je na prvom mestu utovar boksita za izvoz — 66%, dok je u Smederevu istovar građevinskog materijala sa 42,5% na prvom mestu u prometu pristaništa. U osječkom pristaništu u prometu je najjače zastupljen utovar celuloznog drveta za izvoz sa 30%, a kod Novog Sada istovar građevinskog materijala sa 48% od ukupnog prometa.

Plovila unutrašnje plovidbe gube mnogo vremena prilikom utovara, istovara i čekanja na utovaru i istovaru. Glavna pristaništa, preko kojih se kreće oko 60% ukupnog prometa, nisu dovoljno izgrađena i opremljena, te se za dalje povećanje prometa, koje se očekuje, moraju prvenstveno osposobiti pristaništa.

Pretovar i skladištenje robe u pristaništima unutrašnje plovidbe vrše razne privredne organizacije.

U pristaništima: Beograd, Smederevo, Vukovar, Sisak i Prahovo pretovar robe vrše broderska preduzeća, Jugoslovensko rečno brodarstvo i Dunavski lojd dizalicama koje su osnovna sredstva ovih preduzeća. U Osijeku, Novom Sadu i drugim manjim pristaništima pretovar robe vrše posebna gradska preduzeća.

Učešće domaćih i stranih brodarstava

Unutrašnji promet robe obavlja se isključivo domaćim brodarstvima. Međunarodni saobraćaj, koji se odvija preko pristaništa na rekama koje po Međunarodnoj konvenciji nisu internacionalizovane, obavlja se takođe samo domaćim brodarstvima.

U međunarodnom prometu preko pristaništa koja se nalaze na internacionalizovanom delu plovne mreže slobodno je učešće svih brodarstava.

Učešće stranih brodarstava u uvozu i izvozu Jugoslavije kretalo se do rata oko 30%. U ukupnom uvozu i izvozu 1938 g., strana brodarstva učestvovala su sa 36%, a 1939 g. sa 27%. U prvim posleratnim godinama učešće stranih brodarstava bilo je približno na istoj visini: 1946 — 31%, 1947 — 35%, 1948 — 34%. Promenom privrednih odnosa sa istočnim zemljama i upućivanjem izvoza u Zapadnu Nemačku i Austriju, potpuno je prestalo učešće stranih brodarstava, pošto brodarstva ovih zemalja do 1954 g. nisu obavljala saobraćaj van svojih granica. Od 1954 g. učešće stranih brodarstava ponovo počinje da se pojačava pojavom austriskog i zapadno-nemačkog brodarstva, a od 1955 g. i pojavom brodarstava SSSR-a, Rumunije, Čehoslovačke i Mađarske. U godini 1954 učešće stranih brodarstava iznosilo je 3,7%, a u 1955 g. popelo se na 19,9%.

Učešća stranih brodarstava u jugoslovenskom uvozu i izvozu i dalje će se pojačavati. Mere koje se poslednjih godina preduzimaju da se park unutrašnje plovidbe obnovi, modernizuje i proširi, omogućuje da se uvoz i izvoz zadrži pretežno u rukama domaćeg brodarstva.

Tranzit

U unutrašnjoj plovidbi tranzit se javlja u dva vida: kao tranzit kroz pristaništa u kojima inostrana roba pri prolazu kroz jugoslovensku teritoriju koristi usluge domaćih saobraćajnih sredstava i naše puteve i kao tranzit gde inostrana roba koristi samo plovni put koji je internacionalizovan i slobodan za sve priobitne države. U prvom slučaju dobija se od tranzita direktna korist, jer inostrana roba za korišćenje naših usluga plaća naknadu. U drugom slučaju od tranzita se ne dobija nikakva direktna korist, jer je plovni put slobodan. Međutim, korist od ovog vida tranzita javlja se kroz pravo naših brodarstava da plovni put koriste pod istim uslovima kroz teritorije drugih država. Time se postiže da našu robu možemo izvesti predajući je, odnosno da uvezenu robu možemo primiti daleko van naših granica bez korišćenja i plaćanja prevoznih usluga stranim saobraćajnim sredstvima.

Tranzit preko pristaništa u Jugoslaviji je minimalan iako postoje uslovi da se pojedina pristaništa, u prvom redu Sisak, koriste kao tranzitna naročito za robu koja se iz prekomorskih zemalja upućuje preko Rijeke za Mađarsku i Čehoslovačku. U 1955 i 1956 godini ovim putem je prevezeno oko 20.000 tona robe.

Tranzit preko Dunava u stalnom je porastu. Do rata je najviši tranzitni promet zabeležen 1939 godine sa 2.424.000 tona. Posle rata, od 1952 godine, tranzit se stalno pojačava (tabela 14).

Tabela 14

1952	2.487.000 tona
1953	2.440.000 ..
1954	2.784.000 ..
1955	2.875.000 ..

Uzvodni tranzit je jači od nizvodnog i iznosio je u 1952 g. 56,4% od ukupnog tranzita, u 1953 g. 59,3%, u 1954 g. 69,2% i u 1955 g. 72%.

Po vrstama robe u uzvodnom tranzitu najjače je zastupljen prevoz ruda i koncentrata, koji sa 1.054.000 tona u 1955 g. pretstavlja 50,2% od ukupnog uzvodnog tranzita. Na drugo mesto dolazi prevoz nafte i naftinih derivata sa 414.000 tona ili 24,6% i proizvodi metalurgije sa 219.000 tona, odnosno 10,5%.

U nizvodnom tranzitu na prvom mestu stoji prevoz nafte i naftinih derivata sa 248.000 tona ili 31,3%, na drugom mestu su rude i koncentrat sa 230.000 tona ili 29,1% i cement sa 80.000 tona, odnosno 10,1%.

Održavanje plovne mreže

Uporedo sa povećanjem prevoza robe pojačani su i radovi na održavanju plovne mreže. Radi održavanja plovni puteva izbagerovano je u 1955 g. 240.000 m³, a u 1956 g. 232.000 m³ nanosa sa plovni puteva. Istovremeno je za regulaciju plovni puteva, utvrđivanje obala i izgradnju pristaništa utrošeno u 1955 g. 175 miliona, a u 1956 g. 250 miliona dinara. U sklopu kanala Dunav — Tisa — Dunav izvedeni su radovi u vrednosti od 222 miliona dinara, uglavnom na proširenju jednog dela postojećeg kanala Beždan — Bečej.

Kadrovi u unutrašnjoj plovidbi⁴

U preduzećima unutrašnje plovidbe u 1956 godini bilo je zaposleno 6.952 lica.

Od ukupnog broja zaposlenih lica na visokokvalifikovane otpada 848, kvalifikovane 2.556, polukvalifikovane 2.229, nekvalifikovane 1.283 i učenici u privredi 36.

Struktura zaposlenog osoblja u rečnom saobraćaju je sledeća (tabela 15).

Tabela 15

Ekzekutivno ukrcano osoblje	2.984
Radnici	2.831
Službenici	1.101
Učenici u privredi	36

U navedenim brojevima uključeni su i radnici zaposleni na izvođenju hidrotehničkih radova za održavanje plovni puteva, vadenju potopljenih objekata i bagerovanju šljunka i peska.

U odnosu na 1955 g. nije bilo porasta radne snage, izuzev na radovima saobraćajne hidrotehnike, jer je usled porasta obima radova došlo i do povećanja broja radnika.

Stanje visokokvalifikovanog kadra, sa fakultetskom spremom, popravilo se u 1956 g. za 50%. Dok je 1955 g. bilo zaposleno 50 službenika sa fakultetskom spremom, u 1956 g. broj ovih službenika se popeo na 74, među kojima 45 inženjera. Sa srednjom školom zaposleno je 374 službenika, a nepotpunom srednjom školom 444, a sa osnovnom školom 209.

Ostvarenje i raspodela ukupnog prihoda

Preduzeća unutrašnje plovidbe ostvarila su u 1955 i 1956 g. ukupan prihod, čiju strukturu pokazuje tabela 16.

Tabela 16*

(U hiljadama dinara)

Struktura cene	1955	1956
Ukupan prihod	7.237.476	8.494.854
Materijalni troškovi	3.146.773	3.577.106
Amortizacija	1.004.682	1.053.201
Kamate, doprinosi i članarine	157.748	191.252
Plate sa dodacima i doprinosima	1.210.008	1.453.093
Cena koštavanja	5.519.211	6.274.652
Dobit	1.718.265	2.220.202

* Godišnji izveštaj Udruženja privrednih organizacija rečnog saobraćaja.

Porast ukupnog prihoda u 1956 g. u odnosu na 1955 g. iznosi 17,3%.

Raspodelu ostvarene dobiti u 1955 g. i 1956 g. prikazuje tabela 17.

Tabela 17

(U hiljadama dinara)

	1955	1956
Ukupna dobit	1.718.265	2.220.202
Savezni porez na dobit (ustupljeni porez)	859.133	1.109.977
Zakonske obaveze iz dobiti	235.924	111.035
Plate iz dobiti	161.796	349.418
Društveni investicioni fond	—	154.168
Sredstva za samostalno raspolaganje	65.609	132.027
Deo dobiti za budžet sreza	395.803	217.462
Ostatak dobiti za savezni budžet	—	146.115

Savezni porez na dobit, koji se preduzećima unutrašnje plovidbe ustupa za sopstveni investicioni fond, rešava sukcesivno problem izgubljene amortizacije. Ova mera povoljno će delovati na obnovu plovni parka, naročito u pogledu njegove starosne strukture.

⁴ Podaci Udruženja privrednih organizacija rečnog saobraćaja.

B. E.

UGOSTITELJSTVO

Kapaciteti ugostiteljske mreže

U 1947 g. ugostiteljsku delatnost obavljalo je 19.419 radnji prema 43.749 u 1939 godini. Posle rata je broj malih ugostiteljskih radnji (krčme, svratišta i sl.), koje su se uglavnom bavile točenjem alkoholnih pića smanjen. Veliki broj ugostiteljskih objekata za vreme rata bio je porušen i oštećen. Mnogi ugostiteljski objekti u prvim godinama posle rata korišćeni su u druge svrhe (za stanbene i poslovne prostorije i magacine). Ugostiteljski kapaciteti obnavljani su relativno sporo, jer se zbog potreba drugih privrednih grana u ugostiteljsku privredu nisu mogla uložiti znatnija sredstva. Na obnovu ugostiteljskih objekata povoljno je uticao brzi razvoj domaćeg turizma, koji je doprineo da se naročito u turističkim mestima obnove novi hoteli i pansioni.

Smanjenje broja radnji koje su se pretežno bavile točenjem alkoholnih pića nije imalo većih štetnih posledica na ugostiteljsku privredu. Međutim, smanjenje kapaciteta smeštaja i mreže radnji za ishranu nepovoljno se odrazilo na zadovoljenje potreba stanovništva. Smatra se da su smeštajni kapaciteti u ugostiteljstvu smanjeni u toku rata za oko 12.000 postelja. Posle rata uslovi za rad ugostiteljskih objekata bili su otežani jer se nije raspolagalo potrebnim osnovnim inventarom (pribor za jelo, posuđe, tekstil).

Posle nacionalizacije u 1948 g. ugostiteljska mreža je imala 10.440 radnji.

Privredni razvoj uticao je i na razvitak ugostiteljstva. Podizanje i proširivanje industriskih centara i naselja postavilo je problem organizovanja ishrane radnih ljudi. U skladu sa sistemom snabdevanja osnivaju se posebne ugostiteljske radnje za ishranu — radničko-službenički restorani i menze i tzv. narodni restorani. Radničko-službenički restorani i menze uživali su posebne olakšice. Deo troškova oko osnivanja i poslovanja ovih radnji snosila su privredna preduzeća i ustanove. Ove radnje su imale i prioritet u sistemu obezbeđenog snabdevanja.

Zahvaljujući pravu na plaćeni godišnji odmor i povlasticama koje su radnici i službenici imali u saobraćaju i u ugostiteljstvu, znatno je proširen domaći turistički promet. Ugostiteljstvo u turističkim mestima dobijalo je dotacije od zajednice u vidu regresa da bi moglo davati popust radnicima i službenicima za vreme korišćenja godišnjeg odmora. Delatnost ugostiteljstva u turističkim mestima obavljala se velikim delom preko odmarališta društvenih organizacija, ustanova i nadležstava.

Sve je to doprinelo povećanju broja ugostiteljskih objekata. Broj radnji u vremenu od 1948 g. do 1952 g. povećao se za 47,5%. To pokazuje sledeći pregled:

1948	10.440
1949	12.660
1950	13.396
1951	15.464
1952	15.422

Naročito se brzo razvijala mreža radničko-službeničkih restorana i menzi. U 1948 g. bilo je ovih radnji 1.907, a u 1950 g. 2.631. U 1947 g. u njima je bilo 154.212 pretplatnika, a u 1950 g. 418.512. Međutim, brzi razvoj društvene ishrane ispoljio je i neke slabosti i probleme. Nedostajali su odgovarajući objekti; često se poslovalo i u prostorijama koje nisu imale odgovarajuće tehničke uslove, niti potreban inventar i opremu. U velikom broju radničko-službeničkih restorana i menzi nedostajao je stručni kadar, što je uticalo na kvalitet hrane i usluge. I pored ovih nedostataka organizacione i tehničke prirode, radnje društvene ishrane doprinele su u uslovima obnove i početne izgradnje zemlje uspešnom rešavanju problema ishrane radnika i službenika.

U administrativnom periodu upravljanja privredom pretezan deo ugostiteljstva nije poslovao po privrednom računu (dotacije i povlastice radničko-službeničkim restoranima i menzama i sezonskom ugostiteljstvu), pa je prilagođavanje ove privredne grane uslovima slobodnog tržišta bilo teže nego u drugim privrednim granama.

Međutim, u novom privrednom sistemu od 1952 g. ugostiteljstvo je usklađivalo obim i strukturu mreže sa potrebama tržišta. Broj ugostiteljskih radnji u vremenu od 1952 g. do 1956 g. kretao se ovako:

1952	15.422
1953	16.267
1954	15.294
1955	14.525*
1956	13.212

* Broj radnji u 1955 g. je na nivou 1954 g., jer ovim brojem nisu obuhvaćene privatne poslastičarske radnje i poslastičarnice koje su registrovane kao zanatske radnje, a ranijih godina su obuhvatanje. Zbog toga je i brojno stanje objekata u 1956 g. veće, ukoliko bi se upoređivalo sa 1954 g. i ranijim godinama.

U novom privrednom sistemu izmenjena je i struktura ugostiteljske mreže. Radničko-službenički restorani i menze izjednačeni su u pogledu uslova poslovanja sa ostalim ugostiteljskim radnjama, što je dovelo do porasta cena u njima i smanjenja broja ovih radnji. To pokazuje sledeći pregled:

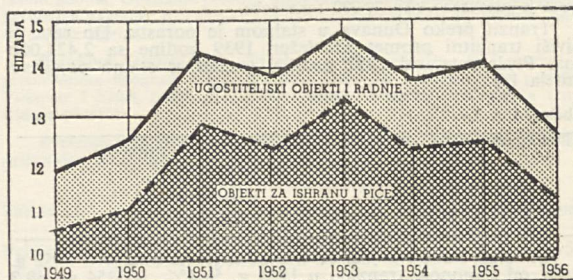
1951	1.895
1952	511
1953	484
1954	419
1955	333
1956	371

Najveći broj ovih radnji vraćen je ugostiteljskoj mreži. Početkom 1956 g. radničko-službeničkim restoranima i menzama privrednih organizacija odobrene su ponovo olakšice, da bi se snizile cene i povećala mreža ovih radnji. Učešće radničko-službeničkih restorana i menzi u ishrani radnih ljudi sada je dosta nisko. U 1956 g. u 17 velikih gradova i industriskih centara (Beograd, Zagreb, Ljubljana, Skopje, Rijeka, Maribor, Novi Sad, Niš, Osijek, Tuzla, Zenica, Zrenjanin, Leskovac, Celje, Smederevo, Kraljevo, Bor) bila su samo 122 radničko-službenička restorana i menze sa svega 47.996 pretplatnika.

Osnovno pitanje pri rešavanju problema društvene ishrane predstavljaju cene. Nivo cena ishrane zavisi u prvom redu od opšteg nivoa cena roba i usluga na tržištu. Međutim, otklanjanjem subjektivnih slabosti i poboljšanjem materijalnih uslova poslovanja radnji za društvenu ishranu, može se u znatnoj meri uticati na sniženje cena.

Grafikon 1

KRETANJE BROJA UGOSTITELJSKIH OBJEKATA I OBJEKATA ZA ISHRANU I PIĆE

Struktura ugostiteljske mreže

U ugostiteljskoj mreži preovlađuju manje ugostiteljske radnje. Mali je broj krupnijih i dobro opremljenih ugostiteljskih objekata, naročito za smeštaj (hotela i pansiona). Strukturu mreže u 1956 g. prikazuje tabela 1.

Tabela 1

	Broj objekata	Struktura u %
Ukupno:	13.212	100
Hoteli i ostale radnje za smeštaj	1.667	12,6
Restorani	1.785	13,6
Radnički restorani	371	2,8
Gostionice	4.737	35,8
Krčme	1.432	10,8
Kafane i barovi	1.059	8,0
B.fei	1.900	14,4
Ostalo	261	2,0

Nedovoljan je broj kvalitetnih ugostiteljskih objekata. Kategorizaciju hotela i pansiona, izvršenu u 1956 g., prikazuje tabela 2.

Tabela 2 (U procentima)

	Hoteli				Pansioni		
Kategorija	»A«	»B«	»C«	»D«	I	II	III
	3,6	23,1	41,1	32,2	2,2	34,9	62,9

Smeštajni kapaciteti u pojedinim velikim gradovima i saobraćajnim centrima znatno su manji nego pre rata, (Beograd, Ljubljana, Skopje, Rijeka itd.). Posle rata do kraja 1955 g. podignuta su 124 objekta za smeštaj sa 8.665 postelja. Međutim, novi objekti su podizani najvećim delom u turističkim mestima i područjima, pa se i dalje oseća nedostatak ugostiteljskih smeštajnih kapaciteta u pojedinim velikim gradovima i industriskim centrima.

Veći deo ugostiteljskih objekata nije dovoljno tehnički opremljen i ne raspolaže potpunim komforom. Pojedini veći hoteli dotrajali su i građevinski i u pogledu opreme. U poznatim turističkim centrima i glavnim gradovima neki hoteli podignuti su još u drugoj polovini prošlog veka. Posle rata je nedovoljno investirano, a i ulagana sredstva bila su mnogo više orijentisana na podizanje novih objekata nego na rekonstrukciju i modernizaciju postojećih hotela. U poslednje četiri godine u ugostiteljsku privredu ulagano je 0,8% od ukupnih investicionih sredstava¹.

Razvijenost ugostiteljske mreže različita je po pojedinim područjima. Razvijenost mreže po republikama u 1956 g. prikazuje tabela 3.

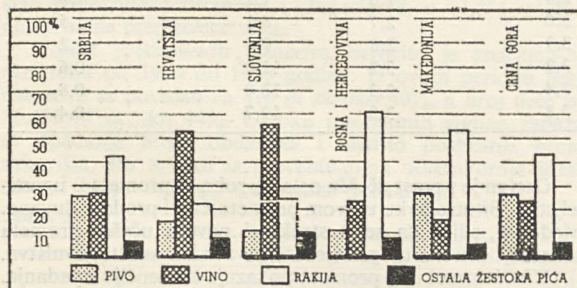
Tabela 3

	Broj ugostiteljskih radnji	Broj stanovnika na 1 ugostiteljsku radnju*
Srbija	3.708	1.990
Hrvatska	4.070	1.010
Slovenija	2.914	540
Bosna i Hercegovina	1.685	1.850
Makedonija	527	2.715
Crna Gora	308	1.315

* Broj stanovnika je uzet krajem 1956 godine.

Grafikon 2

STRUKTURA PRODAJE ALKOHOLNIH PIĆA PO REPUBLIKAMA
(Ukupna prodaja alkoholnih pića u republici = 100)

¹ Uključujući i investiranja turističkih preduzeća koja su neznatna.

Mreža ugostiteljskih radnji najrazvijenija je u turističkim područjima u Sloveniji i Hrvatskoj, dok u Makedoniji osetno zaostaje. Pri oceni nerazvijenosti mreže treba imati u vidu da ugostiteljske objekte u turističkim područjima koristi stanovništvo čitave zemlje (provodeći odmor u tim mestima).

Raspored ugostiteljskih objekata za ishranu i piće po narodnim republikama vrlo je interesantan. U proseku na 10.000 stanovnika dolazilo je u 1956 godini (tabela 4):

Tabela 4

	Restorana*	Gostionica	Krčmi, kafana i bifea
Srbija	1,0	0,8	2,6
Hrvatska	1,3	4,3	2,7
Slovenija	1,8	13,0	1,3
Bosna i Hercegovina	1,2	1,2	2,2
Makedonija	1,0	0,2	1,3
Crna Gora	1,5	0,4	4,0

* U »restorane« su uključeni i radnički restorani, restorani bez alkoholnih pića, mlečni restorani i narodne kuhinje.

Društveni sektor je dominantan u ugostiteljskoj mreži. Ugostiteljsku mrežu po sektoru svojine u 1956 g. prikazuje tabela 5.

Tabela 5

Ukupan broj radnji	13.312
Društveni sektor	10.314
Opštedruštveni	6.452
Zadružni	3.370
Društvenih organizacija	492
Radnje društvenog sektora na paušalnom obračunu	1.219
Privatni sektor	1.679

S obzirom na to da ugostiteljsku mrežu čine uglavnom manje ugostiteljske radnje, kod kojih se, prema uredbi o ugostiteljskim preduzećima i radnjama, može primeniti sistem obračunavanja obaveza prema društvenoj zajednici određivanjem paušala, postoje uslovi da se osetno poveća broj radnji na paušalnom obračunu.

Organizacije ugostiteljske mreže

Organizacione forme ugostiteljske mreže menjane su u skladu sa izmenama u organizaciji čitave privrede. Posle rata uglavnom su stvarana velika centralizovana ugostiteljska preduzeća, koja su u svom sastavu imala veliki broj ugostiteljskih radnji. To je odgovaralo sistemu administrativnog upravljanja privredom. Pojedina preduzeća obuhvatala su 20, 40 pa i 60 ugostiteljskih radnji. Rukovođenje ovim preduzećima bilo je veoma teško. Ona su u poslovanju imala dosta slabosti (cene su se određivale u direkaciji preduzeća, sputavana je samoinicijativa kolektiva itd.). Ovakva centralizovana preduzeća obuhvatala su svu mrežu u gradu, a posledica toga su monopolističke tendencije, koje su se ispoljavale u određivanju visokih cena i opadanju kvaliteta usluga.

Prelaskom na novi privredni sistem u drugoj polovini 1951 g. izvršena je reorganizacija ugostiteljske mreže. Od velikih i glomaznih preduzeća formirano je više manjih. Iako su nova manja preduzeća pokazala više operativnosti i elastičnosti u poslovanju, ipak je nova organizacija mreže (a time i način poslovanja) imala iste slabosti, samo u manjoj meri, koje su se i ranije ispoljavale.

Novom reorganizacijom započetom u 1954 godini stvoreno je više organizacionih formi poslovanja. Osamostaljen je veliki broj ugostiteljskih radnji, data je izvesna samostalnost radnjama u sastavu preduzeća, omogućeno je da se male radnje (u kojima je zaposleno do 3 radnika) daju radnicima na upravljanje, omogućeno je osnivanje ugostiteljskih jedinica od strane privrednih i društvenih organizacija, ustanova i nadležstava, odobreno je i osnivanje privatnih ugostiteljskih radnji u određenim slučajevima.

Decentralizacijom mreže i stvaranjem više organizacionih formi poslovanja uključen je mnogo veći broj radnika u upravljanje. Tako su oni zainteresovani za uspeh poslovanja, što je doprinelo umnogome da se otklone ranije slabosti. Poboľšano je poslovanje ugostiteljskih preduzeća i radnji i proširen obim prometa u 1954 i 1955 godini. S obzirom na raznolikost ugostiteljske mreže, specifične uslove poslovanja i stepen razvijenosti u pojedinim područjima, pokazalo se da obilje organizacionih formi najbolje odgovara potrebama ugostiteljske privredne grane.

Kadrovi

Poseban problem u ugostiteljstvu predstavljao je nedostatak stručnih kadrova. Zbog toga su otvarane ugostiteljske škole koje su dale dobre rezultate. U ugostiteljstvu postoji 11 stručnih škola sa sopstvenim radionicama, 3 ugostiteljske škole za učenike u privredi, 3 periodične škole, 1 majstorska škola i 3 hotelske škole, u kojima ima ukupno 1.772 učenika.

Međutim, i pored rada ovih škola stanje kadrova po stručnosti još uvek ne zadovoljava. Strukturu radnika po kvalifikacijama u 1956 g. prikazuje tabela 6.

Tabela 6

	Broj	Struktura u %
Radnici	37.791	100
Visokokvalifikovani	1.915	5,1
Kvalifikovani	16.109	42,7
Priučeni	11.385	30,1
Nekvalifikovani	8.390	22,1

Struktura kadrova i njihovih kvalifikacija po zanimanjima (za kuvare i kelnera) u 1956 g. prikazana je u tabeli 7.

Tabela 7

	Broj	Struktura u %
Kuvari	6.669	100
Visokokvalifikovani	436	6,5
Kvalifikovani	3.062	45,9
Polukvalifikovani	3.171	47,6
Kelneri	17.531	100
Visokokvalifikovani	568	3,2
Kvalifikovani	9.591	54,7
Polukvalifikovani	7.372	42,1

Ekonomično poslovanje ugostiteljskih privrednih organizacija zavisi i od kvalifikacija rukovodećeg, komercijalnog i računovodstvenog kadra.

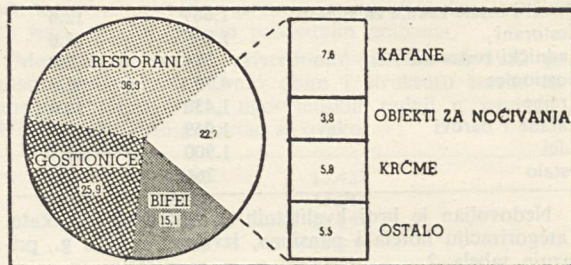
Tabela 9

	Ukupan promet	Promet hrane	Promet alkoholnih pića	Promet bezalkoholnih pića	Promet noćivanja	Ostali robni promet	Ostali nerobni promet
1951	100	38,3	55,2	2,4	1,6	1,2	1,3
1952	100	33,6	53,1	3,0	2,7	6,1	1,5
1953	100	29,6	53,1	3,9	2,8	9,4	1,2
1954	100	29,9	51,8	3,2	3,2	11,3	0,6
1955	100	31,3	49,2	3,4	3,3	12,0	0,8
1956	100	30,6	48,6	3,8	3,9	12,7	0,4

Učešće prometa hrane u vremenu od 1953 g. do 1956 g. zadržalo se, uglavnom, na istom nivou, dok učešće prometa alkoholnih pića pokazuje tendenciju opadanja. Veoma je nisko učešće prometa bezalkoholnih pića. Mada je naša zemlja bogata raznovrsnim voćem, proizvodnja i prodaja voćnih sokova je na niskom stepenu. U ugostiteljskoj mreži tek su se u poslednje dve godine počeli pojavljivati restorani bezalkoholnih pića, u prvom redu voćnih sokova.

Grafikon 3

STRUKTURA PROMETA PO VRSTAMA UGOSTITELJSKIH RADNJI U 1956 GOD.

Iako postoje povoljni uslovi za zaposlenje ženske radne snage u ugostiteljstvu — ona nije dovoljno iskorišćena.

Strukturu zaposlenog osoblja po polu 1955 g. prikazuje tabela 8.

Tabela 8

Svega zaposlenih	Od toga žene
63.921	27.271

Od ukupno zaposlenog osoblja — 42,7% dolazi na žene. Ovaj odnos je daleko povoljniji u Sloveniji gde na žensku radnu snagu otpada 75,2%. To je rezultat razvijenosti ugostiteljstva u ovoj republici.

Promet

Ugostiteljstvo je za poslednjih pet godina učestvovalo prosečno sa 10,7% godišnje u apsorbovanju kupovnih fondova stanovništva. Nivo prometa ugostiteljstva zavisi je u najvećoj meri od nivoa životnog standarda stanovništva, kao i od asortimana i kvaliteta usluga u ugostiteljstvu. Indeks fizičkog obima prometa u ugostiteljstvu rastao je poslednjih godina (uzimajući kao bazu 1952=100) na sledeći način: 1953—110, 1954—116, 1955—135. Ukupan promet rastao je u ovom periodu prosečno za 10% godišnje. Na ovakav porast prometa imali su uticaja porast turističkog i putničkog prometa, a zatim i poboljšanje poslovanja ugostiteljstva. Prelaskom na slobodno tržište ugostiteljska preduzeća su proširila asortiman usluga i poboljšala njihov kvalitet, što se povoljno odrazilo na obim prometa.

Struktura prometa pokazuje karakteristične promene. Dok je u prvim godinama posle rata učešće prometa hrane u ukupnom prometu ugostiteljstva prelazilo 40%, u periodu od 1952 g. do 1956 g. ovo učešće se smanjuje. Kretanje strukture prometa prikazano je u tabeli 9.

(U procentima)

Osetan je porast učešća ostalog robnog prometa u ugostiteljstvu. Bitnu stavku u ovom prometu čini i prodaja duvana. Međutim, cilj je da se u strukturi poveća učešće prometa hrane, tj. poveća uloga ugostiteljstva u ishrani stanovništva.

Učešće nerobnog prometa pokazuje tendenciju opadanja. Jer se još ne poklanja dovoljna pažnja proširenju asortimana nerobnih usluga (pranje, peglanje i krpljenje rublja, frizerske usluge i sl.).

M. N.

PRETŠKOLSKE USTANOVE

Pretškolske ustanove osnivaju se sa zadatkom da okupljaju pretškolsku decu u najosetljivijem periodu razvoja, od 3—7 godine, da im pružaju negu i vaspitanje, a roditeljima proširuju mogućnost da učestvuju u privrednom i društvenom životu zajednice.

U Jugoslaviji su se, uglavnom, dosada razvila dva osnovna tipa pretškolskih ustanova:

Zabavišta (male škole u Hrvatskoj, otroški vrtci u Sloveniji i detske gradine u Makedoniji) su najbrojnije pretškolske ustanove u kojima deca borave 4 do 5 časova u toku dana. Zabavišta rade samo u toku školske godine. To su većinom besplatne ustanove. Ukoliko se u njima obezbeđuje deci jedan dopunski obrok, roditelji uplaćuju odgovarajući iznos, obično 100 do 500 dinara mesečno.

Obdaništa (ranije skloništa i male škole u Hrvatskoj, sada dečji vrtići, zavetišta — čuvališta u Sloveniji) su ustanove u kojima deca provode 8—12 časova u toku dana. Obdaništa rade u toku čitave godine i obezbeđuju deci punu dnevnu ishranu i odmor uz materijalnu naknadu od 2—3.500 dinara mesečno. U ovim ustanovama, koje se pretežno otvaraju u gradovima i industrijskim centrima, smeštena su uglavnom deca zaposlenih roditelja.

Zabavišta kao vaspitne ustanove potpadaju pod resor prosvete (kao budžetske ustanove), a obdaništa kao socijalne ustanove pod resor socijalne zaštite (kao ustanove sa samostalnim finansiranjem). Posledice ovoga ispoljile su se vrlo oštro u nerešenom pitanju materijalnog obezbeđenja obdaništa i u sporom širenju njihove mreže. U poslednje vreme vrše se nastojanja da se sve pretškolske ustanove izjednače po svom statusu i dobiju jedinstveno ime **DEČJI VRTIĆI**. Ovaj predlog usvojen je od strane Komisije za reformu školstva — Odbora za prosvetu Savezne narodne skupštine, a primenjen je već u pojedinim republikama, kako u zakonskim propisima tako i u praksi (Zakon o dečjim vrtićima NR Hrvatske — Službeni list NRH »Narodne novine«, br. 24/56; Zakon o dečjim vrtićima NR Srbije — »Službeni glasnik NRS«, br. 28/57.

Mreže pretškolskih ustanova

U Jugoslaviji ima 1.004 pretškolske ustanove (828 zabavišta i 176 obdaništa) sa ukupno 59.916 dece. Broj pretškolskih ustanova u odnosu na stanje pre rata udvostruči se (tabela 1).

Tabela 1

Narodna republika	1955	
	ustanova	dece
Srbija	487	27.822
Hrvatska	232	15.941
Slovenija	160	7.845
Bosna i Hercegovina	47	1.736
Makedonija	56	4.412
Crna Gora	22	2.160

Mreža pretškolskih ustanova najrazvijenija je u Vojvodini, gde je na kraju 1955 g. bilo 354 pretškolske ustanove (339 zabavišta i 22 obdaništa) sa 18.777 dece ili 35,3% svih pretškolskih ustanova u Jugoslaviji, a 31,3% od sve obuhvaćene pretškolske dece.

Porast pretškolskih ustanova naročito je značajan u razdoblju od 1950 do 1955 godine. U ovom periodu broj ustanova se povećao za 410 ili za oko 40%, a broj dece za 26.496 ili za oko 44%. U toku posleratnih godina zapaža se opadanje broja obdaništa i znatno povećanje broja zabavišta, što se vidi iz procentualnog učešća broja ustanova i broja dece po godinama (tabela 2).

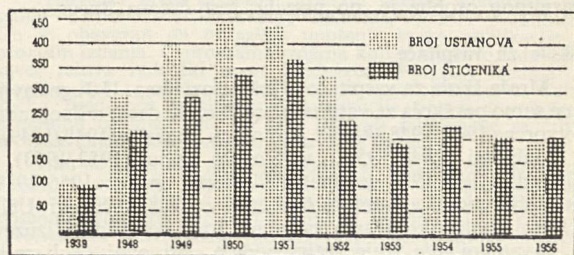
Tabela 2

	Ukupno		Zabavišta		Obdaništa	
	broj ustanova	broj dece	broj ustanova	broj dece	broj ustanova	broj dece
1950	100	100	42%	46%	58%	54%
1955	100	100	82%	84%	18%	16%

Iako je broj pretškolskih ustanova znatno porastao, on ipak nije dovoljan da obuhvati veći broj pretškolske dece. U pretškolskim ustanovama samo je 5,6% od ukupnog broja pretškolske dece. Zato se sve veća pažnja poklanja razmatranju problema pedagoškog obrazovanja roditelja, čija se deca vaspitavaju samo u porodici. U ovom pogledu naročito je efikasna delatnost društvenih organizacija, među kojima u prvom redu Saveta društava za staranje o deci i omladini.

Kao i razvoj školske mreže tako je i razvoj pretškolskih ustanova u prvom redu zadatak narodnih odbora, a briga za pravilan rad i sprovođenje vaspitnih, zdravstvenih i socijalnih zadataka spada u delokrug saveta narodnih odbora i njihovog stručnog osoblja.

PRETŠKOLSKE USTANOVE I ŠTIĆENICI

Organizacija rada u pretškolskim ustanovama

Deca u pretškolskim ustanovama — dečjim vrtićima podeljena su na vaspitne grupe prema uzrastu, odnosno psihofizičkoj razvijenosti. Grupe se formiraju na sledeći način: najmlađa grupa od 3 do 5 godina (po pravilu broji 15 do 20 dece); srednja od 5 do 6 godina (20 do 25 dece); starija od 6 do 7 godina (od 25 do 30 dece).

Ukoliko je vrtić malog kapaciteta, naprimer do 30 dece, formira se mešovita grupa (deca od 3 do 7 godina). U vrtićima u kojima deca borave od 3 do 5 časova u toku dana, formirane su obično starije vaspitne grupe od dece od 6 do 7 godina, što je posledica velikog priliva dece a ograničenog kapaciteta ustanove, tako da se primaju samo ona deca koja su neposredno pred polaskom u školu. Smatra se da je za njih organizovan vaspitni rad neposredna priprema za sledeći period školskog života.

Zdravstvena služba i vaspitni rad u dečjim pretškolskim ustanovama organizovani su prema okvirnim uputstvima saveta za zdravlje i saveta za školstvo pojedinih republika. Neposredni nadzor nad radom vrtića vode organi prosvete, zdravlja i socijalnog staranja NO opštine na čijoj se teritoriji ustanova nalazi.

Lekarski nadzor nad decom u pretškolskim ustanovama je obavezan. Sistematski i kontrolni pregled dece vrši se redovno u ustanovama za ceo dnevni smeštaj, a povremeno u ustanovama za poludnevni boravak. U ustanovama se vodi zdravstvena kartoteka dece, kroz koju se permanentno prati fizički razvoj svakog deteta.

Vaspitni rad u pretškolskim ustanovama organizuje se na specifičan način — kroz igru i različita zanimanja (crtanje, modelovanje, ručni rad, muzička zanimanja, fizičke vežbe) radi postavljanja temelja zdravoj fizičkoj konstrukciji i psihičkom razvoju, proživljavanjem punog, zdravog i vrednog detinjstva. Pažnja je posvećena vaspitnom a ne obrazovnom momentu, ali se ne isključuje davanje i elementarnih znanja o prirodi, okolini i društvu na način shvatljiv deci.

Vaspitni kadar

Stručni kadar vaspitača pretškolske dece je malobrojan. Školovanje vaspitača počelo je tek 1948/1949 školske godine, a njihov status kao prosvetnih radnika regulisan je 1951 godine.

Prema sprovedenoj anketi u pretškolskim ustanovama u 1955 g. radilo je 1686 vaspitača, od kojih su:

Sa školom za vaspitače	437 ili 28%
Sa učiteljskom školom	379 ili 24%
Sa velikom maturom ili završenim ispitom drugih srednjih škola	46 ili 3%
Sa školom za zabavilje (predratnom)	266 ili 17%
Bez potpune srednje škole	415 ili 27%

Veliki broj vaspitača sa nepotpunom srednjom školom, koji su radili kao pomoćni vaspitači, dobio je kvalifikacije skraćenim školovanjem i na tečajevima organizovanim pri školama za vaspitače (Beograd, Zagreb, Ljubljana), a prema uredbama o dokvalifikaciji u pojedinim republikama.

Vaspitač radi sa grupom od najviše 30 a najmanje 15 dece (mlađeg uzrasta od 3 do 5 godina). Radno vreme vaspitnog osoblja je, po pravilu, šest časova dnevno.

Škole za vaspitače

Mreža škola za vaspitače je još nerazvijena. U Jugoslaviji ima samo pet škola za vaspitače pretškolske dece: u Beogradu (otvorena 1947/1948 školske godine); u Zagrebu (1948/1949); u Ljubljani (1949/1950); u Novom Sadu (1952/1953) i Kikindi (1954/1955 godine). U Skopju je u 1956/1957 školskoj godini otvoreno odeljenje za vaspitače pri Učiteljskoj školi. Školovanje vaspitača traje pet godina, izuzev u Hrvatskoj gde traje četiri godine. Pri ovoj školi radi i jednogodišnji tečaj za kandidatkinje sa velikom maturom. Na tečaju se dobija stručna sprema za zvanje vaspitača.

U škole za vaspitače primaju se kandidatkinje po završenoj osmogodišnjoj školi i to konkursom. Prima se samo ženska omladina, jer su žene pogodnije za vaspitače u ranom periodu detinjstva. Škole za vaspitače su u rang učiteljskih škola. Status vaspitača kao prosvetnih radnika regulisan je kao i status učitelja. Diplomirani kandidati imaju pravo upisa na filozofski fakultet.

i

Upravljanje i izdržavanje pretškolskih ustanova¹

Upravljanje u pretškolskim ustanovama je dvojako. Postoje samostalne ustanove sa sopstvenom upravom (420 anketiranih ustanova ili 47,5%) i pretškolske ustanove, koje su deo neke druge ustanove i nalaze se pod njenom upravom (468 anketiranih ustanova ili 52,5%). Od ovog broja pod upravom škola nalazi se 457 pretškolskih ustanova, pod upravom preduzeća 5, a pod upravom društvenih organizacija 6 pretškolskih ustanova.

Pretškolske ustanove su kao i škole zasnovane na principima društvenog upravljanja. Organi društvenog upravljanja su formirani u 53% ustanova i imaju 4.021 člana. Organe društvenog upravljanja — upravne odbore ili odbore vrtića sačinjavaju predstavnici narodnih vlasti, društvenih organizacija i roditelja.

Najveći broj članova organa društvenog upravljanja je iz redova roditelja (30,1%), zatim predstavnika radnih kolektiva (22,4%), predstavnika društvenih organizacija (35,3%) i narodnih odbora (10,5%).

Upravnik dečje pretškolske ustanove je član upravnog odbora po svojoj funkciji. Upravni odbori staraju se o celokupnoj organizaciji života i rada dečjih pretškolskih ustanova, nastojeći da ih unaprede. Sednicama odbora, koje se sazivaju obično jedanput mesečno, a po potrebi i češće, rukovodi predsednik biran iz redova članova (predsednik ne može biti upravnik ustanove). Broj članova upravnog odbora kreće se između 9 do 13, što je uslovljeno veličinom ustanove.

Organi društvenog upravljanja u manjim pretškolskim ustanovama još uvek nisu u potpunosti društveni organi

¹ Podaci na osnovu ankete Udruženja vaspitača i Pretškolske komisije društva za staranje o deci i omladini. Anketa je izvršena krajem 1955 godine na celoj teritoriji Jugoslavije i obuhvatila je 888 pretškolskih ustanova ili 88,4%.

upravljanja i u njima su se zadržali roditeljski odbori sa karakterom savetodavnih tela. (52,5% svih članova upravnih odbora su predstavnici roditelja i radnih kolektiva). Roditeljski odbori imaju 5 do 7 članova i organizovani su radi pružanja pomoći ustanovi. Njihove odluke nisu obavezne za upravu ustanove.

Ustanove koje nemaju samostalnu upravu, već su pod upravom škole, nemaju ni svoje samostalne upravne organe. Društveni organi upravljanja školom razmatraju i probleme dečje ustanove.

Upravni odbori u najvećem broju formirani su u Sloveniji, zatim u Hrvatskoj, Srbiji, a onda Bosni i Hercegovini i Crnoj Gori; u pretškolskim ustanovama Makedonije nisu još formirani upravni odbori.

Organizacioni starešina pretškolske ustanove je upravnik koji bi po pravilu trebalo da ima kvalifikacije vaspitača. On je pedagoški rukovodilac ustanove. U ustanovama pod upravom škola dužnost upravnika obavlja rukovodilac škole.

Način izdržavanja pretškolskih ustanova rešen je trojako: samostalnim finansiranjem (23% od ukupnog broja pretškolskih ustanova), samostalnim budžetom (28,5%) i budžetom škole ili drugih ustanova (48,5%).

U najtežem materijalnom položaju nalaze se ustanove sa samostalnim finansiranjem (obdaništa), pošto je njihov jedini izvor prihoda uplata roditelja, koja treba da pokrije sve rashode. Uplata roditelja, koja se ne može povećati nesrazmerno sa ekonomskim mogućnostima porodice, često je nedovoljna. Zato se ove ustanove moraju obavezno pomagati. Dotacije obezbeđuju osnivači (narodni odbori ili privredna preduzeća).

Ustanove sa samostalnim budžetom (jedan broj zabavišta) su u mnogo povoljnijoj situaciji u pogledu svog finansiskog položaja, pošto budžet za njih obezbeđuju narodni odbori opština. Ali ove ustanove nisu pogodnije za decu zaposlenih roditelja, jer se njihovim budžetom osiguravaju samo potrebe za vaspitni rad i održavanje prostorija, a ne i rashodi za organizovanje dnevnog boravka dece sa ishranom.

Pretškolskih ustanova koje se nalaze na budžetu neke druge ustanove ima najviše. Sredstva za njihovo materijalno obezbeđenje minimalna su i često nedovoljna za podmirenje najelementarnijih potreba, što se negativno odražava na njihov rad.

Prostorije pretškolskih ustanova i oprema

I pored napora koji su učinjeni na smeštaju i opremi pretškolskih ustanova, stanje još nije zadovoljavajuće. Mnoge pretškolske ustanove nemaju odgovarajuću zgradu i neophodne prostorije. Od 888 anketiranih ustanova zgrade koje odgovaraju savremenim zahtevima imaju samo 114 ustanova, adaptiranih zgrada koje ne odgovaraju u potpunosti 528 ustanova, a zgrade koje ne odgovaraju 246 ustanova.

Obdaništa su pretežno smeštena u dobrim higijenskim prostorijama sa odgovarajućom površinom od 3 do 4 m² po detetu, dok su zabavišta u nepovoljnijoj situaciji. S obzirom na veliki priliv dece za vreme upisa, a na mali kapacitet prostorija, neke od ovih ustanova rade pod veoma nepovoljnim uslovima.

U pogledu opreme najbolje su snabdevene ustanove u Sloveniji, zatim u Autonomnoj Pokrajini Vojvodini i Hrvatskoj. U ostalim republikama najbolje opremljene ustanove nalaze se u republikim centrima. Najbolju opremu u skladu sa savremenim pedagoškim zahtevima imaju pretškolske ustanove koje služe kao vebaonice škole za vaspitače: u Hrvatskoj 6, u Srbiji 5, u Sloveniji 3. Finansiska pomoć Saveta društava za staranje o deci i omladini Jugoslavije znatno je doprinela da su ove ustanove u pogledu opreme didaktičkim sredstvima, inventarom i literaturom na prvom mestu.

* * *

Osnovnu teškoću u radu na pretškolskom vaspitanju predstavlja nedostatak zakonskih propisa koji bi u saveznim okvirima rešili pitanje sistema ustanova i njihovog statusa. Zakonski propisi o sistemu pretškolskog vaspitanja, koje će predložiti Komisija za reformu školstva Odbora za prosvetu Savezne narodne skupštine, trebalo bi da reše ove probleme i utvrde društvenu obavezu u razvijanju pretškolskih ustanova u čitavoj zemlji.

R. M.

IZVORI:

Stanje i razvoj pretškolskih ustanova, elaborat Saveznog zavoda za proučavanje školskih i prosvetnih pitanja, Beograd 1957 g.; Predlog sistema obrazovanja i odgoja u Federativnoj Narodnoj Republici Jugoslaviji, elaborat Komisije za reformu školstva Odbora za prosvetu Savezne narodne skupštine, Beograd 1957 g.; Podaci ankete koju je organizovalo Udruženje vaspitača Jugoslavije u saradnji sa Pretškolskom komisijom Saveta društava za staranje o deci i omladini Jugoslavije u 1955 godini, Beograd.

IZDAVAČKA DELATNOST

Izdavačkom delatnošću po Osnovnom zakonu o izdavačkim preduzećima i izdavačkim ustanovama, koji je donela Savezna narodna skupština 10 marta 1955 g.¹, smatra se izdavanje knjiga, udžbenika, priručnika, novina, časopisa i drugih spisa, muzičkih kompozicija, slika, crteža i drugih dela.

Izdavačkom delatnošću u Jugoslaviji bave se izdavačka preduzeća i izdavačke ustanove kao i novinska preduzeća. Pored toga, državni organi, ustanove, privredne i društvene organizacije i druga pravna lica kao i pojedinci mogu izdavati knjige i druge publikacije pod uslovima koji su predviđeni Osnovnim zakonom o izdavačkim preduzećima i izdavačkim ustanovama.

Izdavačka preduzeća i izdavačke ustanove

Izdavačku delatnost u Jugoslaviji obavljaju, uglavnom, izdavačka preduzeća i izdavačke ustanove².

Izdavačka preduzeća i izdavačke ustanove kao i ostale organizacije i druga lica, koja se po odredbama Osnovnog zakona o izdavačkim preduzećima i izdavačkim ustanovama bave izdavačkom delatnošću, slobodna su u izboru knjiga i publikacija.

Izdavačka preduzeća mogu osnivati državni organi, ustanove, privredne i društvene organizacije kao i grupe građana.

Privredne i društvene organizacije i grupe građana mogu osnivati izdavačka preduzeća po odobrenju saveta za prosvetu i kulturu narodnog odbora sreza uz saglasnost republičkog saveta za prosvetu i kulturu, a državni organi i ustanove uz saglasnost republičkog saveta za prosvetu i kulturu. Ova saglasnost nije potrebna ako izdavačko preduzeće osniva izvršno veće.

Aktom o osnivanju izdavačkog preduzeća određuje se i vrsta izdavačke delatnosti kojom će se preduzeće baviti. Izdavačko preduzeće može se baviti samo onim vrstama izdavačke delatnosti koje su upisane u registar privrednih organizacija kao predmet njegovog poslovanja. Pored izdavačke delatnosti, izdavačko preduzeće može se baviti i drugim delatnostima koje su predviđene Osnovnim zakonom o izdavačkim preduzećima i izdavačkim ustanovama, a koje su posebno upisane u registar kao predmet njegovog poslovanja.

Vrste izdavačke delatnosti utvrđuje Savezno izvršno veće.

Za organizaciju i poslovanje izdavačkih preduzeća i upravljanje njima važe opšti propisi o privrednim preduzećima, ukoliko usled posebnog značaja izdavačke delatnosti nije Osnovnim zakonom o izdavačkim preduzećima i izdavačkim ustanovama drukčije određeno. (Naprimen, pri izdavačkim preduzećima i ustanovama predviđeno je osnivanje izdavačkih saveta).

Izdavačkim preduzećem kao privrednom organizacijom upravlja radnički savet, upravni odbor i direktor.

Zbog posebnog značaja izdavačke delatnosti, u izdavačkim preduzećima obrazuju se izdavački saveti, koji obavljaju dužnosti određene Osnovnim zakonom o izdavačkim preduzećima i ustanovama, a sastoje se u sasta-

vljanju programa izdanja izdavačkog preduzeća ili ustanove i usmeravanju izdavačke politike prema potrebama socijalističkog društva.

Izdavački savet ima najmanje pet članova koje imenuje osnivač na dve godine iz redova kulturnih, naučnih, prosvetnih i drugih javnih radnika.

Imena članova izdavačkog saveta objavljuju se u godišnjem izveštaju izdavačkog preduzeća. Osnivač može članove izdavačkog saveta opozvati i pre isteka vremena na koje su imenovani. Direktor preduzeća je po svom položaju član izdavačkog saveta. Izdavački savet bira sebi predsednika iz redova svojih članova, a direktor preduzeća ne može biti biran za predsednika. Predsednik saziva sednice saveta po svojoj inicijativi ili na zahtev jedne trećine članova saveta ili direktora izdavačkog preduzeća. Ako predsednik ne sazove sednicu na zahtev jedne trećine članova saveta ili direktora preduzeća mogu je sazvati članovi koji su zahtevali sazivanje sednice odnosno direktor. Izdavački savet može punovažno rešavati ako je prisutno više od polovine članova, a rešenja donosi većinom glasova prisutnih članova.

Izdavački savet sastavlja program izdanja preduzeća po svojoj inicijativi ili na predlog upravnog odbora preduzeća. On je obavezan da obrazloži unošenje svake publikacije u program izdanja. O programu izdanja koji je sastavio izdavački savet rešava radnički savet preduzeća. Program izdanja je utvrđen kad se slože izdavački savet i radnički savet. Izdavačko preduzeće izdaje svoje publikacije prema utvrđenom programu izdanja. Ono ne sme izdavati publikacije sa čijim se izdavanjem nije saglasio izdavački savet.

Ako se izdavački savet ne saglasi sa predlogom radničkog saveta za unošenje pojedinih publikacija u program izdanja, radnički savet može sporno pitanje izneti na rešavanje pred posebnu arbitražnu komisiju, koja se sastoji od pet članova (predsednika i dva člana imenuje republički savet za prosvetu i kulturu, a dva člana republičko udruženje izdavačkih preduzeća) i koja donosi konačnu odluku. Ako se arbitražna komisija saglasi sa zahtevom radničkog saveta za unošenje određenih publikacija u program izdanja, ove publikacije se neopozivo unose u program izdanja preduzeća.

Za relativno kratko vreme, to jest od 1955 g., kada su osnovani, izdavački saveti su postigli značajne uspehe u izradi planova i programa izdavačkih preduzeća i afirmisali su se kao značajan faktor u određivanju izdavačke politike.

Od zadataka izdavačkog preduzeća, obima i vrste njegove delatnosti zavisi unutrašnja struktura i organizacija samog preduzeća. Neka preduzeća, naročito veća, imaju profesionalan stručni kadar: urednike, redaktore, lektore, tehničke urednike i ilustratore. Međutim, manja preduzeća više se oslanjaju na spoljnu saradnju. Izdavačka preduzeća nemaju stalan prevodilački stručni kadar, već je rad na prevođenju dela organizovan van preduzeća. Za izdavanje filozofske, ekonomske, naučno-popularne i druge stručne literature postoje specijalne stručne redakcije.

Izdavačke ustanove. Za izdavanje publikacija koje pretežno služe za potrebe državnih organa i ustanova, kao i za izvršavanje njihovih zadataka, osnivaju se izdavačke ustanove. Izdavačka ustanova se osniva rešenjem Saveznog odnosno republičkog izvršnog veća. To su ustanove sa samostalnim finansiranjem na koje se primenjuju propisi o ustanovama sa samostalnim finansiranjem, ukoliko Osnovnim zakonom o izdavačkim preduzećima i izdavačkim ustanovama ili rešenjem o osnivanju izdavačke ustanove nije drukčije odlučeno. Rešenjem o osnivanju izdavačke ustanove utvrđuje se da li će izdavačka ustanova imati izdavački savet. Rešenjem, kojim je utvrđeno da izdavačka ustanova ima izdavački savet, određuju se sastav i način obrazovanja saveta, kao i način rešavanja spora ako se izdavački savet ne složi sa predlogom organa upravljanja ustanove da se u program izdanja unesu pojedine publikacije.

Odrebe o izdavačkim savetima izdavačkih preduzeća — iz Osnovnog zakona o izdavačkim preduzećima i ustanovama — primenjuju se i na izdavačke ustanove koje imaju izdavački savet.

Izdavanje publikacija od strane državnih organa, ustanova, privrednih i društvenih organizacija i drugih lica utvrđeno je Osnovnim zakonom o izdavačkim preduzećima i izdavačkim ustanovama na taj način što državni organi, ustanove (sem izdavača), privredne organizacije (sem izdavačkih), kao i društvene organizacije mogu, pored novina i drugih povremenih spisa, izdavati samo one publikacije koje se odnose na delokrug državnog organa ili ustanove, tj. one publikacije čije izdavanje spada u delokrug

¹ »Službeni list FNRJ«, broj 11, mart 1955 g.

² Informacija obuhvata izdavačka, novinsko-izdavačka, izdavačko-stamparska preduzeća i ustanove — članove Udruženja izdavačkih preduzeća i organizacija FNRJ, čija je pretežna delatnost izdavanje knjiga. Ostala novinsko-izdavačka i stamparska preduzeća i ustanove, čija je glavna delatnost izdavanje novina i časopisa, slikovnica, školskih učila i sličnih izdanja, nisu obuhvaćena ovom informacijom, jer je njihov značaj u izdavanju knjiga minimalan.

Tačan broj izdavačkih preduzeća i organizacija koje se bave izdavačkom delatnošću u Jugoslaviji nije poznat zbog nemanja jedinstvene evidencije i dokumentacije u tom pogledu. Služba Saveznog zavoda za statistiku ne obuhvata još uvek ove podatke, a Udruženje izdavačkih preduzeća i organizacija FNRJ ima tačne podatke samo za one organizacije koje su učlanjene u Udruženju.

organizacije, kao i one publikacije za čije su izdavanje ovlašćeni prema postojećim propisima odnosno pravilima ili statutom ustanove odnosno koje služe osnovnoj delatnosti privredne organizacije i ostvarivanju zadataka društvene organizacije.

Pojedinci kao izdavači novina i drugih povremenih spisa mogu, pored izdavanja spisa po odredbama Zakona o štampi, izdavati samo one publikacije koje služe ostvarivanju ciljeva i zadataka radi kojih su novine ili drugi povremeni spisi pokrenuti.

Verske zajednice mogu, pored izdavanja novina i verskih povremenih spisa po odredbama Zakona o štampi, izdavati samo one publikacije koje služe verskoj nastavi ili vršenju verskih obreda ili drugih verskih poslova.

Pojedinci mogu izdavati samo sopstvena dela (originalne i prevode) i dela na koja su putem nasleđa stekli autorsko pravo.

Izdavački planovi i programi

Izdavačka preduzeća i izdavačke ustanove izdaju svoje publikacije prema utvrđenom programu izdanja. Izdavačka preduzeća i izdavačke ustanove dužni su da objavljuju godišnje izveštaje o publikacijama izdatim u toku protekle godine, kao i program publikacija za narednu godinu. Način objavljivanja godišnjeg izveštaja i program publikacija utvrđen je posebnim republičkim propisima.

Za članove Udruženja izdavačkih preduzeća i organizacija FNRJ obavezno je da programe svoje izdavačke delatnosti predaju Udruženju najdalje do 1 novembra u tekućoj godini. Pre no što predaju Udruženju svoje programe, oni moraju biti razmotreni od izdavačkih saveta i izdavača, i od njih u potpunosti odobreni ili tematski prihvaćeni prema odluci izdavačkog saveta. Izdavač je dužan da u svoj program izdanja za narednu godinu unese i ona dela koja su se nalazila u programu izdanja za tekuću godinu, a nisu izišla iz štampe do isteka godine.

Programi i planovi izdavačkih preduzeća i ustanova sastavljaju se tako da ne dovode u sumnju o kojoj se publikaciji radi, i u njima je označeno kako puno ime autora tako i pun naslov dela; kod prevoda sve ovo i još jezik originala.

Po Osnovnom zakonu o izdavačkim preduzećima i izdavačkim ustanovama ne može se izdati nijedno originalno ili prevedeno delo pre no što izdavač sa nosiocem autorskog prava ili njegovim zastupnikom ne uredi pitanje autorskog prava.

Iako je donošenje i usklađivanje programa izdavačkih preduzeća i ustanova utvrđeno Pravilnikom Udruženja izdavačkih preduzeća i organizacija FNRJ, kao i odredbama Osnovnog zakona o izdavačkim preduzećima i izdavačkim ustanovama, često se dešava da se izdavačka preduzeća i ustanove ne pridržavaju toga, tako da ima pojava nekoordinacije i stihijnosti u planovima i programima izdavačkih preduzeća. Česta je pojava da, usled nedovoljnog kontakta između pojedinih izdavačkih preduzeća i ustanova, dolazi do objavljivanja istih dela i do sporova između izdavačkih organizacija oko prvenstva, to jest kome izdavaču treba priznati pravo objavljivanja određenog dela.

Sporove, koji u ovom pogledu nastanu, rešava komisija Udruženja izdavačkih preduzeća i organizacija FNRJ za usklađivanje izdavačkih programa, a konačnu odluku donosi, ukoliko se izdavač ne složi sa odlukom komisije, upravni odbor Udruženja izdavačkih preduzeća i organizacija FNRJ.

Fondovi za unapređenje izdavačke delatnosti

U cilju unapređivanja izdavačke delatnosti i obezbeđivanja sredstava za pomaganje izdavanja naučnih, umetničkih, stručnih i drugih dela i publikacija osniva se u narodnim republikama i autonomnim jedinicama fond za unapređivanje izdavačke delatnosti. Osnovni zakon o izdavačkim preduzećima i izdavačkim ustanovama reguliše

način osnivanja fondova, njihovo upravljanje, raspodelu i raspolaganje sredstvima fondova za unapređivanje izdavačke delatnosti.

Fondom upravlja savet za prosvetu i kulturu narodne republike odnosno autonomne jedinice koji obrazuje posebnu komisiju iz redova svojih članova — kulturnih, naučnih, prosvetnih i drugih javnih radnika, kao i iz redova predstavnik udruženja izdavačkih preduzeća — koja podnosi savetu predloge o raspolaganju sredstvima fonda za unapređivanje izdavačke delatnosti.

Izvori prihoda fonda za unapređivanje izdavačke delatnosti su: doprinos koji su izdavačka preduzeća dužna da uplaćuju u fond po posebnim saveznom propisima, dotacije i pokloni, iznosi koristi oduzete po Osnovnom zakonu o izdavačkim preduzećima i izdavačkim ustanovama i kamate na sredstva uložena kod banke. Posebnim saveznom propisima određeno je iz koga dela svog prihoda su izdavačka preduzeća dužna da uplaćuju doprinos u fond za unapređivanje izdavačke delatnosti. Ovaj doprinos ne može biti veći od iznosa obaveza kojih su izdavačka preduzeća oslobođena društvenim planovima i drugim propisima.

Sredstva fonda za unapređivanje izdavačke delatnosti mogu se upotrebljavati isključivo za pomaganje izdavanja pojedinih naučnih, umetničkih i stručnih dela, udžbenika i drugih publikacija od interesa za prosvetu, naučni i kulturni život.

Udruženje izdavačkih preduzeća i organizacija FNRJ

Po Osnovnom zakonu o izdavačkim preduzećima i izdavačkim ustanovama, izdavačka preduzeća i ustanove mogu se udruživati u organizacije predviđene propisima o udruživanju privrednih organizacija.

U cilju međusobne saradnje pri rešavanju celokupne problematike iz oblasti izdavačke delatnosti i uspešnijeg obavljanja kulturne i prosvetne uloge, izdavačka preduzeća, izdavačke ustanove i druge institucije, koje se u Jugoslaviji bave izdavačkom delatnošću, učlanjuju se dobrovoljno u Udruženje izdavačkih preduzeća i organizacija FNRJ, koje je osnovano 1954 g. Sedište Udruženja je u Beogradu.

Zadatak Udruženja izdavačkih preduzeća i organizacija FNRJ je da ostvaruje saradnju izdavačkih preduzeća i organizacija u rešavanju aktuelnih pitanja sa područja izdavačke delatnosti, da obezbeđuje koordinaciju izdavačkih planova, da vodi brigu o zajedničkim radnim i finansijskim pitanjima, da podnosi predloge državnim organima u pogledu donošenja zakonskih i drugih propisa koji se odnose na izdavačku delatnost, da sarađuje sa udruženjima književnika, novinara, prevodilaca, grafičara, knjižara itd. u cilju ostvarivanja što boljih izdavačkih planova, da izdaje Bilten — organ Udruženja izdavačkih preduzeća i organizacija FNRJ i da ostvaruje što korisniju, plodniju i uspešniju saradnju sa izdavačkim institucijama u inostranstvu.

Član Udruženja izdavačkih preduzeća i organizacija FNRJ može biti svako izdavačko preduzeće čija je osnovna delatnost izdavanje naučne, školske, popularne, stručne i beletrističke literature.

Organi Udruženja izdavačkih preduzeća i organizacija su: skupština, upravni odbor, nadzorni odbor i sud časti. Skupština se saziva jedanput godišnje; bira predsednika, dva potpredsednika, šest članova upravnog odbora, nadzorni odbor i sud časti, čiji mandat traje od jedne do druge skupštine. Upravni odbor Udruženja izdavačkih preduzeća i organizacija FNRJ ima pomoćne organe i to: ekonomsku komisiju, komisiju za knjižarstvo i komisiju za naučno-popularnu literaturu.

U cilju usklađivanja programa izdavačkih preduzeća i ustanova, ocenjivanja kvaliteta i potrebe izdavanja određene publikacije sa širih republičkih i jugoslovenskih pozicija, sastavljanja višegodišnjih perspektivnih planova izdanja iz određene oblasti i obezbeđenja jasne ideološke koncepcije dela koja se objavljuju, formirani su pri Udruženju izdavačkih preduzeća i organizacija FNRJ saveti za pojedine oblasti izdavačke delatnosti. Na godišnjoj skupštini

Udruženja izdavačkih preduzeća i organizacija FNRJ, održanoj 13 i 14 juna 1957 g. u Zagrebu, formirani su saveti za: društvene nauke, prirodne nauke, stranu književnost, domaću književnost i za školsku knjigu i literaturu za decu. U savetima su izabrani istaknuti javni, politički, kulturni, prosvetni i naučni radnici.

U Udruženje izdavačkih preduzeća i organizacija FNRJ učlanjena su 52 preduzeća i organizacije koje istovremeno predstavljaju najveća i najznačajnija izdavačka preduzeća, ustanove i organizacije u Jugoslaviji⁴.

Izdavačka preduzeća, ustanove i organizacije — članovi Udruženja izdavačkih preduzeća i organizacija FNRJ su:

SRBIJA

- »Bratstvo i jedinstvo« — izdavačko preduzeće, Novi Sad;
- »Dečja knjiga« — izdavačko preduzeće, Beograd;
- »Građevinska knjiga« — izdavačko preduzeće, Beograd;
- »Jugoslavija« — publicističko-izdavački zavod, Beograd;
- »Kultura« — novinsko-izdavačko i štamparsko preduzeće, Beograd;
- »Matica srpska« — izdavačko preduzeće, Novi Sad;
- »Medicinska knjiga« — izdavačko preduzeće, Beograd;
- »Miladin Popović« — izdavačko-štamarsko preduzeće, Priština;
- »Minerva« — izdavačko-štamarsko preduzeće, Subotica;
- »Narodna knjiga« — izdavačko preduzeće, Beograd;
- »Naučna knjiga« — izdavačko preduzeće, Beograd;
- »Nolit« — izdavačko preduzeće, Beograd;
- »Omladina« — novinsko-izdavačko preduzeće, Beograd;
- »Prosveta« — izdavačko preduzeće, Beograd;
- »Rad« — izdavačko preduzeće, Beograd;
- »Savremena administracija« — izdavačko-štamarsko preduzeće, Beograd;
- »Sportska knjiga« — novinsko-izdavačko preduzeće, Beograd;
- »Srpska književna zadruga« — Beograd;
- »Stožer« — novinsko-izdavačko preduzeće — Beograd;
- »Tehnička knjiga« — novinsko-izdavačko preduzeće, Beograd;
- »Tehnika« — direkcija za izdavačku delatnost Saveza inženjera i tehničara Jugoslavije, Beograd;
- »Vojno delo« — vojno-izdavački zavod, Beograd;
- »Zadružna knjiga« — izdavačko-propagandna ustanova, Beograd.

HRVATSKA

- »Edit« — novinsko-izdavačko preduzeće, Rijeka;
- »Kultura« — izdavačko preduzeće, Zagreb;
- »Leksikografski zavod FNRJ« — Zagreb;
- »Likos« — novinsko-izdavačko-propagandno i štamparsko preduzeće, Zagreb;
- »Matica hrvatska« — Zagreb;
- »Mladost« — izdavačko preduzeće, Zagreb;
- »NIP« — novinsko-izdavačko preduzeće, Zagreb;
- »Otokar Keršovani« — izdavačko preduzeće, Rijeka;
- »Poljoprivredni nakladni zavod« — izdavačko preduzeće, Zagreb;
- »Seljačka sloga« — nakladno-novinsko-knjižarsko preduzeće, Zagreb;
- »Školska knjiga« — preduzeće za izdavanje školskih knjiga i udžbenika, Zagreb;
- »Tehnička knjiga« — izdavačko preduzeće, Zagreb;
- »Zora« — izdavačko preduzeće, Zagreb.

SLOVENIJA

- »Cankarjeva založba« — novinsko-izdavačko preduzeće, Ljubljana;
- »Državna založba Slovenije« — izdavačko preduzeće, Ljubljana;
- »Lipa« — primorska založba, Kopar;
- »Mladinska knjiga« — izdavačko preduzeće, Ljubljana;
- »Slovenska matica« — Ljubljana;
- »Založba obzorja« — Maribor.

BOSNA I HERCEGOVINA

- »Džepna knjiga« — izdavačko preduzeće, Sarajevo;
- »Narodna prosvjeta« — izdavačko preduzeće, Sarajevo;
- »Svijetlost« — izdavačko preduzeće, Sarajevo;
- »Veselin Masleša« — izdavačko preduzeće, Sarajevo.

MAKEDONIJA

- »Detska radost« — novinsko-izdavačko preduzeće, Skopje;
- »Kočo Racin« — izdavačko preduzeće, Skopje;
- »Kultura« — izdavačko preduzeće, Skopje;
- »Narodna zadruga« — novinsko-izdavačko preduzeće, Skopje;
- »Prosvetno delo« — izdavačko preduzeće, Skopje.

CRNA GORA

- »Narodna knjiga« — izdavačko preduzeće, Cetinje.

Od svog osnivanja Udruženje izdavačkih preduzeća i organizacija FNRJ razvilo je vrlo živu aktivnost. Naročiti uspesi postignuti su u osnivanju stalnog Jugoslovenskog sajma knjiga i u razvijanju veza sa izdavačima u inostranstvu.

Jugoslovenski sajam knjiga utvrđen je kao stalna godišnja smotra uspeha i rezultata izdavačke delatnosti u Jugoslaviji, a održavaće se svake godine u mestu koje odredi godišnja skupština Udruženja izdavačkih preduzeća i organizacija FNRJ.

Izdavačka preduzeća i ustanove u Jugoslaviji razvijaju međunarodne veze sa izdavačima u inostranstvu bilo uspostavljanjem pojedinačnih kontakata ili preko Udruženja izdavačkih preduzeća i organizacija FNRJ.

⁴ Podaci Udruženja izdavačkih preduzeća i organizacija FNRJ⁴ Beograd, 1957 g.

Izdavačka delatnost

Naročito plodan period u izdavačkoj delatnosti, koja je u posleratnom periodu neprekidno rasla, jeste period od 1954 g. do 1956 g. Porast broja dela i tiraža u tom periodu prikazuje tabela 1.

Tabela 1

Godina	Ukupno	b r o j	
		Domaćih autora	Stranih autora
1954	4.819	4.232	587
1955	5.105	4.498	607
1956	5.276	4.660	616
tiraž u hiljadama			
1954	21.928	19.186	2.742
1955	22.511	19.793	2.718
1956	26.351	23.501	2.850

Podaci pokazuju da je od 1954 g. do 1956 g. objavljivanju dela domaćih autora poklonjena veća pažnja. Rastao je takođe i ukupan tiraž dela domaćih autora.

Broj dela i tiraž prema jezicima na kojima su izdata u 1954, 1955 i 1956 g. prikazuje tabela 2.

Tabela 2

	1954		1955		1956	
	Broj dela	Tiraž u hiljadama	Broj dela	Tiraž u hiljadama	Broj dela	Tiraž u hiljadama
Ukupno	4.819	21.928	5.105	22.511	5.276	26.351
Srpskohrvatski	3.545	16.587	3.842	16.277	3.797	19.255
Slovenački	643	2.530	579	2.167	647	3.445
Makedonski	194	768	200	1.266	228	967
Češki i slovački	16	29	24	43	24	34
Italijanski	22	33	20	54	19	43
Mađarski	62	260	41	182	58	213
Rumunski	34	44	20	28	18	25
Ruski i rusinski	5	13	6	5	21	78
Šiptarski	89	356	69	388	65	414
Turski	3	5	11	36	11	35
Esperanto	3	10	5	13	3	15
Engleski	74	423	89	552	50	175
Francuski	58	314	96	467	69	294
Nemački	53	489	53	898	31	201
Na više jezika	1	1	27	67	220	1.099
Ostali jezici	17	66	23	68	15	58

Pored izdavačkih preduzeća i ustanova koje izdaju dela na srpskohrvatskom, slovenačkom i makedonskom jeziku u Jugoslaviji postoje specijalna izdavačka preduzeća za izdavanje dela na jezicima nacionalnih manjina i to: »Magyar Szó« Novi Sad (za mađarsku nacionalnu manjinu), »Miladin Popović«, Priština (za šiptarsku nacionalnu manjinu), »Libertatea«, Vršac (za rumunsku nacionalnu manjinu), »Rusko slovo«, Ruski Krstur (za rusinsku nacionalnu manjinu), »Edit«, Rijeka (za italijansku nacionalnu manjinu), »Kultura«, Bački Petrovac (za češku i slovačku nacionalnu manjinu).

Dela na ostalim stranim jezicima izdaju izdavačka preduzeća i ustanove prema potrebama i svojim izdavačkim programima (dela koja su namenjena inostranstvu, stranim turistima koji dolaze u zemlju i sl.).

Književnost i umetnost

Izdavanje dela domaćih i stranih pisaca iz oblasti književnosti i umetnosti je jedna od najobimnijih delatnosti izdavačkih preduzeća.

Dela domaćih i stranih autora i tiraž izdatih knjiga iz oblasti književnosti i umetnosti u 1954, 1955 i 1956 g. prikazuje tabela 3.

Tabela 3

Godina	Ukupno dela	Domaći autori	Strani autori	Tiraž u hiljadama
k n j i ž e v n o s t				
1954	988	576	412	5.731
1955	1.082	651	431	5.105
1956	1.159	719	440	5.958
u m e t n o s t				
1954	362	345	17	1.019
1955	411	395	16	981
1956	442	413	29	1.266

Knjige i brošure iz oblasti književnosti i umetnosti izdate u 1956 g. prikazuje tabela 4.

Tabela 4

	B r o j d e l a			Tiraž u hiljadama		
	ukupno	domaćih autora	stranih autora	ukupno	domaćih autora	stranih autora
Književnost	1.159	719	440	5.958	3.959	1.999
Umetnost uopšte	76	71	5	210	200	10
Likovna umetnost	56	52	4	94	82	12
Muzika	58	46	12	202	196	33
Urbanizam i arhitektura	30	26	4	28	21	7
Zabava, pozorište, film i igre	60	59	1	122	119	3
Fotografija	21	20	1	54	51	3
Bez specifikacije — muzikalije	106	85	21	200	153	47
Filologija	148	146	2	1.371	1.355	36

U izdavanju dela iz oblasti književnosti i umetnosti postoje ozbiljne praznine i nesistematičnost, naročito u izdavanju celokupnih dela i kritičkih izdanja starih pisaca. Da bi se ovi problemi rešili, na savetovanju izdavačkih preduzeća i ustanova sa srpskohrvatskog područja, održanom u Mostaru juna 1956 g., zaključeno je:

»Da bi se ovakvo stanje izmenilo, izdavačka preduzeća su se saglasila da zajednički pristupe planskom izdavanju dela naših starijih pisaca. U tom cilju zamišljena je biblioteka jedinstvena po kriterijumu stručne obrade, — jednoobrazna po formatu i tehničkoj opremi. Zamisao o izdavanju celokupnih dela naših starijih pisaca odnosno njihovih tekstova, i to u kritičkoj obradi, nameće se kao izvršenje duga prema našoj kulturnoj prošlosti; bez dubljeg i svestranijeg poznavanja naše kulture otezan je i njen dalji razvoj. U tom smislu formiraće se zajedničko telo koje će pripremiti plan pisaca i dela koja će biti objavljena u ovoj zajedničkoj biblioteci.

Većina izdavača ima u svojim planovima jugoslovenske savremene pisce, što predstavlja značajan potstrek za dalji razvoj jugoslovenske književnosti.

U oblasti književnosti i umetnosti poseban je problem literatura za decu.

U oblasti prevodne literature u književnosti i umetnosti objavljeno je od 1954 g. do 1956 g. više dela nego u čitavom periodu pre rata (period od 1918 g. do 1941 g.).

Broj prevedenih knjiga i brošura i tiraž prema jezicima originala u 1954, 1955 i 1956 g. prikazuje tabela 5.

Tabela 5

	1954		1955		1956	
	Broj	Tiraž u hiljadama	Broj	Tiraž u hiljadama	Broj	Tiraž u hiljadama
Ukupno	958	4.458	818	3.748	889	3.973
Srpskohrvatski	317	1.538	156	540	236	882
Slovenački	36	115	46	182	36	173
Makedonski	17	81	6	31	7	39
Arapski	5	22	5	20	9	42
Češki i slovački	15	91	10	60	12	48
Danski	9	52	5	24	10	57
Engleski	200	979	201	1.008	194	859
Francuski	104	488	129	689	106	477
Grčki	9	31	12	29	15	57
Italijanski	24	66	16	38	19	78
Mađarski	7	28	10	47	10	36
Nemački	87	414	109	85	95	701
Norveški	4	60	4	15	7	27
Poljski	4	16	8	37	8	30
Rumunski	4	5	1	3	2	3
Ruski i naroda SSSR	57	247	50	236	77	314
Španski	17	69	8	54	7	18
Švedski	4	19	2	8	2	6
Turski	2	9	2	13	1	1
Na više jezika	19	68	17	119	11	39
Ostali jezici	17	60	21	81	25	86

Na savetovanju izdavačkih preduzeća održanom u Mostaru juna 1956 g. konstatovano je:

»... da veliki broj izdatih knjiga prevodne literature u oblasti književnosti i umetnosti ne reprezentuje dovoljno raznovrsnost koju pružaju razne epohe, oblasti, rodovi i vrste svetske literature. Najveći broj izdavača usredsređio je pažnju na izdavanje dela savremenih pisaca. Usled takve jednostrane orijentacije često se pojavljuju manje značajni i slabiji pisci.

Starija književnost, klasika, u izdavačkim planovima svodi se uglavnom na pisce XIX veka, i to pretežno na evropske pisce. Ostali periodi evropske i svetske književnosti manje su obrađeni. Naročito su zapostavljene vancropske oblasti svetske književnosti — književnost Azije, Afrike, Severne i Južne Amerike.

U oblasti prevodne književnosti, i klasične i savremene, nije posvećena dovoljna pažnja nekim književnim rodovima, u prvom redu poeziji i esejistici...»

U cilju otklanjanja ovakvih problema, izdavačka preduzeća su se sporazumela da u sledećim godinama počnu sa izdavanjem celokupnih i sabranih dela najpoznatijih svetskih pisaca.

Naučna literatura

Društveno-političke nauke. U vremenu od 1954 do 1956 g. stalno je rastao broj i tiraž izdatih dela iz oblasti društvenih nauka. Dela i ukupan tiraž knjiga iz oblasti društveno-političkih nauka u 1954, 1955 i 1956 g. prikazuje tabela 6.

Tabela 6

Godina	Ukupno dela	Domaći autori	Strani autori	Tiraž u hiljadama
1954	1.234	1.190	44	5.726
1955	1.372	1.342	37	7.635
1956	1.424	1.386	40	7.663

Knjige i brošure iz oblasti društveno-političkih nauka po vrsti dela, izdate u 1956 g., prikazuje tabela 7.

Tabela 7

	B r o j d e l a			Tiraž u hiljadama		
	ukupno	domaćih autora	stranih autora	ukupno	domaćih autora	stranih autora
Marksizam-lenjinizam	23	16	7	69	51	18
Politika	84	79	5	290	272	18
Pravo	149	147	2	411	403	8
Državna uprava	117	113	4	406	396	10
Istorija	146	133	13	796	755	41
Privreda	391	381	10	838	814	24
Trgovina i saobraćaj	137	136	1	747	746	1
Statistika	49	49	—	120	120	—
Socijalno osiguranje i staranje	81	80	1	582	577	5
Vaspitanje	390	380	10	4.096	4.058	38
Etnologija	5	5	—	104	104	—
Filozofija	44	36	8	256	238	18

Rubrika »Marksizam-lenjinizam«, prikazana u tabeli 7, ne obuhvata sva marksistička dela koja su objavljena u 1956 g. u Jugoslaviji. Ona su prikazana i u ostalim rubrikama u tabeli 7.

Prirodne nauke. Izdavanje dela iz oblasti prirodnih nauka obuhvata sve naučne discipline. Velika pažnja je posvećena delima domaćih pisaca. Naročito su mnogobrojna dela iz oblasti matematike, astronomije, botanike, biologije i zoologije.

Dela i ukupan tiraž knjiga iz oblasti prirodnih nauka u 1954, 1955 i 1956 g. prikazuje tabela 8.

Tabela 8

Godina	Ukupno dela	Domaći autori	Strani autori	Tiraž u hiljadama
1954	474	461	13	1.788
1955	416	405	11	1.762
1956	402	381	21	2.559

Po vrstama dela — knjige i brošure iz oblasti prirodnih nauka izdate u 1956 g. prikazuje tabela 9.

Tabela 9

	B r o j d e l a			Tiraž u hiljadama		
	ukupno	domaćih stranih autora autora	domaćih stranih autora autora	ukupno	domaćih stranih autora autora	domaćih stranih autora autora
Prirodne nauke — uopšte	21	21	—	71	71	—
Matematika i astronomija	119	114	5	1.406	1.097	309
Fizika	45	42	3	259	251	8
Hemija	61	58	3	265	257	8
Geologija i paleontologija	50	48	2	77	75	2
Biologija, botanika i zoologija	106	98	8	481	445	36
Geografija	105	100	5	654	641	13

Primenjene nauke U izdavačkoj delatnosti tokom 1954, 1955 i 1956 g. nisu se u dovoljnoj meri izdavala dela iz oblasti primenjenih nauka. Dela i ukupan tiraž knjiga iz oblasti primenjenih nauka u 1954, 1955 i 1956 g. prikazuje tabela 10.

Tabela 10

Godina	Ukupno dela	Domaći autori	Strani autori	Tiraž u hiljadama
1954	971	951	20	3.386
1955	1.022	996	26	3.136
1956	1.081	1.049	32	3.652

Po vrstama dela — knjige i brošure iz oblasti primenjenih nauka izdate u 1956 g. prikazuje tabela 11.

Tabela 11

	B r o j d e l a			Tiraž u hiljadama		
	ukupno	domaćih stranih autora autora	domaćih stranih autora autora	ukupno	domaćih stranih autora autora	domaćih stranih autora autora
Industrija i zanati	44	43	1	86	85	1
Poljoprivreda	240	234	6	679	659	20
Medicina	234	222	12	963	884	79
Tehnika	200	190	10	568	548	20
Tehnika trgovine i saobraćaja	302	299	3	882	876	6
Domaćinstvo	61	61	—	473	473	—

Ostale vrste izdavačke delatnosti. U toku 1956 g. objavljene su još sledeće knjige i brošure iz ostalih oblasti (tabela 12).

Tabela 12

	B r o j d e l a			Tiraž u hiljadama		
	ukupno	domaćih stranih autora autora	domaćih stranih autora autora	ukupno	domaćih stranih autora autora	domaćih stranih autora autora
Biografija	2	—	2	8	—	2
Fiskultura	141	139	2	557	553	4
Religija	42	41	1	135	135	0
Opšta grupa	173	171	2	1.833	1.828	5

Izdavanje popularno-naučne literature predstavlja vrlo važnu delatnost izdavačkih preduzeća. Iako se tom delatnošću bavi samo određen broj izdavačkih preduzeća, u toku 1955 g. i 1956 g. izdato je u Jugoslaviji 395 knjiga i brošura iz oblasti popularno-naučne literature sa ukupnim tiražom od 1.872.000 primeraka, što predstavlja gotovo polovinu ukupno izdatih dela i tiraža iz oblasti popularno-naučne literature za period od 1945 g. do 1956 g. (u tom periodu izdato je ukupno 800 knjiga u oko pet miliona primeraka).

U izdanjima popularno-naučne literature obrađivane su uglavnom društveno-političke, ekonomske i prirodne nauke.

Zapostavljeno je objavljivanje popularno-naučne literature iz oblasti tehničkih nauka.

Plasman knjiga

Broj izdatih knjiga u 1955 g. veći je za 3,11% nego u 1954 g., dok je broj prodatih knjiga povećan za 4,76%. Broj prodatih knjiga po republikama u 1954 g. i 1955 g. prikazuje tabela 13.

Tabela 13

	1954	1955
Srbija	3,045.000	3,232.000
Hrvatska	3,572.000	3,234.000
Slovenija	820.000	1,140.000
Bosna i Hercegovina	472.000	536.000
Makedonija	654.000	754.000
Crna Gora	79.000	150.000
U k u p n o	8,642.000	9,049.000

Na rasturanju knjiga, pored izdavačkih preduzeća, radi knjižarska mreža, biblioteke, masovne i političke organizacije i druge institucije.

Knjižarska mreža najpogodniji je oblik za plasman knjige. Strukturu knjižarske mreže u 1956 g. prikazuje tabela 14.

Tabela 14

	Broj prodavnica	Struktura u %
Prodavnice izdavačkih preduzeća	130	21
Prodavnice knjižarskih preduzeća	77	12,4
Samostalne trgovinske radnje	249	40,2
Knjižare u sastavu opštih trgovinskih preduzeća	164	26,4
U k u p n o	620	100%

Biblioteke koje bi po svojoj razgranatosti mreži (ukupno broj javnih, naučnih i školskih biblioteka u 1956 g. iznosio je 5.888) trebalo da predstavljaju značajan instrument za plasman knjige nisu to još uvek. Od ukupnog tiraža 151.297.000 izdatog u vremenu od 1949 g. do 1954 g. javne biblioteke imaju samo 2% količine i 3% naslova. U ukupnom prometu knjige biblioteke učestvuju svega sa 3—5%.

Akviziciju, koja je dala dobre rezultate u prodaji knjige, izdavačka preduzeća obavljaju preko svojih redovnih službenika (trgovaničkih putnika) i preko poslovnih agenata i poverenika koji nisu u radnom odnosu sa preduzećem.

Izdavačka preduzeća prodaju knjige na rate i to u preplati (pre izlaska iz štampe) i u otplati (po izlasku iz štampe). Ovi vidovi prodaje knjige dali su dobre rezultate i proširili krug korisnika za kupovanje knjige.

Jedan od najkrupnijih problema u rasturanju knjige jeste cena knjizi. Cena knjige pokazuje stalnu tendenciju porasta. Dok je jedan tabak biblioteke istog tiraža, iste opreme i volumena stajao u 1952 g. u proseku 7,80 dinara, dotle je u 1957 g. iznosio 13,60 dinara.

Na cenu knjige utiče više faktora, a u prvom redu cene grafičkih usluga i cene hartije koje su, zavisno od opštih skokova cena u privredi, u poslednje vreme stalno rasle.

Uvozom i izvozom knjige u Jugoslaviji bavi se devet preduzeća: »Jugoslovenska knjiga« — Beograd, »Nolit« — Beograd, »Prosveta« — Beograd, »Mladost« — Zagreb, »Znatstvena knjižara« — Zagreb, »Mužički nakladni zavod« — Zagreb, »Državna založba« — Ljubljana, »Cankarjeva založba« — Ljubljana i »Narodna prosvjeta« — Sarajevo.

U zemlji ne postoje ograničenja za uvoz i izvoz knjiga. Ranijih godina Narodna banka je određivala sredstva koja uvoznici mogu da utroše na uvoz inostrane literature. U 1957 g. uvoz je potpuno liberalizovan, tako da se u zemlji mogu nabaviti sve knjige i publikacije koje izlaze u inostranstvu.

Od 1956 g. postignuti su znatni uspesi u plasmanu domaćih knjige u inostranstvu. Ukupan obim izvoza knjige povećao se za šest puta u odnosu na 1955 g. Na povećanje izvoza uticali su, pored ostalog, prvi Jugoslovenski sajam knjiga i aktivnost Udruženja izdavačkih preduzeća i organizacija FNRJ. Od prvog Jugoslovenskog sajma knjiga izdavači u zemlji počeli su pojedinačno i preko Udruženja da se pojavljuju na inostranim sajmovima knjiga.

S. Đ.

IZVORI:

Statistički godišnjak FNRJ, 1957 g.; dokumentacija Udruženja izdavačkih preduzeća i organizacija FNRJ, Beograd 1957 g.; dokumentacija Veća kulturno-prosvetnih zajednica, Beograd, 1957 g.

FESTIVAL JUGOSLOVENSKOG FILMA U PULI

Od 1954 g. u Puli se svakog leta održava festival jugoslovenskog filma na kome se prikazuju rezultati filmskog stvaranja u toku jedne godine. Zadatak festivala je da doprinese razvijanju jugoslovenske filmske proizvodnje, popularisanju filmske umetnosti i širenju filmske kulture.

Na Prvom festivalu jugoslovenskog filma, održanom od 24 do 30 jula 1954 g., prikazano je pet igranih i 16 kratkometražnih filmova. Anketom sprovedenom među publikom, za najbolji igrani film proglašena je »Vesna«, proizvodnja »Triglav filma« iz Ljubljane, u režiji Františka Čapa, a za najbolji kratkometražni — film u koloru »Okroglica«, takođe proizvodnja »Triglav filma«, u režiji Milana Kumara. Festival je bio amaterskog karaktera. Organizovala ga je jedna grupa ljubitelja filmske umetnosti iz Pule, pomognuta od strane Narodnog odbora. Novčanih nagrada nije bilo, a prisustvovalo je oko 50.000 gledalaca.

Drugi festival jugoslovenskog filma održan je od 9 do 17 jula 1955 g. Na ovom festivalu je prikazano 9 igranih i 29 kratkometražnih filmova. Pored osnivača, u organizaciji festivala učestvovali su Udruženje filmskih proizvođača Jugoslavije i redakcija lista »Vjesnik u srijedu«. Za najbolja umetnička ostvarenja ustanovljene su stalne nagrade: zlatna medalja »Arena« i novčane nagrade. Nagrade su dodeljene: za režiju: Františku Čapu za film »Trenuci odluke«; za scenario: Slavku Janevskom za film »Vučja noć«; za fotografiju: Franu Vodopivcu za film »Devojka i hrast«; za muziku: Bojanu Adamiću za film »Njih dvojica«; za glavnu mušku ulogu: Stanetu Severu u filmu »Trenuci odluke«; za glavnu žensku ulogu: Tamari Marković u filmu »Devojka i hrast«; za epizodnu mušku ulogu: Stanetu Potokaru u filmu »Trenuci odluke«; za korežiserski rad: Radošu Novakoviću za film »Krvavi put«. Za kratkometražne filmove dodeljene su sledeće nagrade: za režiju Antu Babaji za film »Jedan dan u Rijeci«; za rad na filmskoj reportaži Nenadu Jovičiću i Otu Denešu za film »Otvorena srca«. Drugom festivalu jugoslovenskog filma prisustvovalo je oko 90.000 gledalaca.

Treći festival jugoslovenskog filma održan je od 14 do 25 jula 1956 g. pod pokroviteljstvom predsednika Republike Josipa Broza Tita. Upravni odbor festivala su sačinjavali predstavnici proizvođača filmova, distribitora, Narodnog odbora Pule i redakcije lista »Vjesnik u srijedu«. Prikazano je 17 igranih i 37 dokumentarnih filmova. Na ovom festivalu dodeljene su nagrade za dugometražne filmove i to: za režiju: Branku Baueru za film »Ne okreći se, sine«; za scenario: Ratku Đuroviću za film »Zle pare«; za fotografiju: Aleksandru Sekuloviću za film »Veliki i mali«; za muziku: Marjanu Kozini za film »Dolina mira«; za scenografiju: Ivi Staničiću za film »Dolina mira« i Zeljku Zagoti za film »Ne okreći se, sine«; za glavnu mušku ulogu: Bertu Sotlaru u filmu »Ne okreći se, sine« i Ljubi Tadiću u filmu »Veliki i mali«; za epizodnu mušku ulogu: Joži Laurenciću u filmu »Veliki i mali« i Radu Markoviću u filmu »Solajac«; posebne nagrade za glumu dodeljene su: Džonu Kicmilleru i Evelini Folfajer za uloge u filmu »Dolina mira«. Nagrade za kratkometražne filmove dodeljene su: I nagrada za režiju: Mirku Grobleru za film »Digni pare«, II nagrada za režiju: Vladimiru Pogачiću za film »Svedočanstva o Tesli« i Aleksandru Petroviću i Vicku Rasporu za film »Uz druga je drug«; I nagrada za kameru: Franu Vodopivcu za film »Crne vode« i II nagrada za kameru: Stanku Aleksiću i Iliji Miletinu za film »Na pešćanim dunama«. Specijalne diplome dobili su Dušan Vukotić za pionirski rad na crtanom filmu i kolektivi »Jadran« i »Viba« film za proizvodnju najboljih filmova godine. Trećem festivalu jugoslovenskog filma prisustvovalo je oko 130.000 gledalaca.

Na Četvrtom festivalu jugoslovenskog filma, održanom od 27 jula do 4 avgusta 1957 g. pod pokroviteljstvom predsednika Republike Josipa Broza Tita, prikazano je 13 dugometražnih igranih filmova, i to: »Pop Ćira i pop Spira« (Avala-film), »Mali čovek« (Vardar-film), »U mreži« (Lovćen-film), »Cipelice na asfaltu« (Avala-film), »Naši se putevi razilaze« (Jadran-film), »Male stvari« (Bosna-film), »Mihajlo Strogov« (koprodukcioni film UFUS-a iz Beograda i »Film Moderne« iz Pariza), »Nije bilo uzalud« (Jadran-film), »Ne čekaj na maj« (Triglav-film), »Zenica« (UFUS), »Tuda zemlja« (Bosna-film), »Subotom uveče« (Avala-film) i »Svoga tela gospodar« (Jadran-film). Prikazano je i 19 kratkometražnih (kratkih igranih, dokumentarnih, crtanih i lutka) filmova koje je specijalna komisija žirija odabrala između 50 prijavljenih, i to: »Kanjion Tare« (Bosna-film), »Koliko je sati« (UFUS),

»Plitvice« (Jadran-film), »Odred mira« (Zastava-film), »Kadinjača« (UFUS), »Borci za slobodu« (Zastava-film), »Omnibus crtanih filmova« (Zagreb-film), »Sunce iza rešetaka« (Vardar-film), »Dinar na dinar« (Viba-film), »Radnički saveti« (Filmske novosti), »Pobuna mornara« (Lovćen-film), »Brionci« (Bosna-film), »O2« (Zagreb-film), »Od Svarčvalda do Crnog Mora« (Filmske novosti i studija dokumentarnih filmova iz Zapadne Nemačke, Čehoslovačke, Austrije, Mađarske, Bugarske, Rumunije i Sovjetskog Saveza), »Brod« (Zagreb-film), »Dubrovačke letnje igre« (Bosna-film), »Poklon veselog molera« (Vardar-film), »Fantastična balada« (Triglav-film), »Svetlan i zmaj« (Dunav-film) i »Premijera« (Zagreb-film). Prvi put su prikazani i amaterski kratki igrani i eksperimentalni filmovi: »Drveni konjić«, »Sreća malih miševa«, »Antoniјеvo razbijeno ogledalo«, »Orfej«, »Bela maramica«, »Kavez« i »Metamorfoza«. Organizaciju festivala vodio je upravni odbor koji je imenovao i žiri.

Na završetku Četvrtog festivala jugoslovenskog filma, a prema odluci festivalskog žirija koji su sačinjavali: Dragoslav Adamović, Samuilo Amodaj, Matej Bor, Mirko Božić, Fadil Hadžić, Joca Marjanović i Tanasije Mladenović za najbolje filmove proglašeni su dugometražni igrani filmovi: »Pop Ćira i pop Spira«, »Svoga tela gospodar« i »Subotom uveče« i kratkometražni filmovi: »Omnibus crtanih filmova«, »Fantastična balada«, »Koliko je sati« i »Let nad močvarom«. Nagrade su dodelili: Udruženje filmskih proizvođača Jugoslavije, redakcija lista »Vjesnik u srijedu«, preduzeća Morava-film, Zeta-film, Vesna-film, »Kinema«, »Krocija« i »Makedonija«.

Žiri je takođe dodelio nagrade za dugometražne filmove: za režiju: prvu nagradu dele Soja Jovanović za film »Pop Ćira i pop Spira« (zlatna medalja »Arena« i 300.000 dinara) i Vladimir Pogачić za film »Subotom uveče« (200.000 dinara); za scenario: Slavku Komaru za film »Svoga tela gospodar« (zlatna medalja »Arena« i 300.000 dinara); za fotografiju: nagrada je dodeljena Nenadu Jovičiću za film »Pop Ćira i pop Spira« (zlatna medalja »Arena« i 100.000 dinara) i Aleksandru Sekuloviću za film »Subotom uveče« (100.000 dinara); za muziku: nagradu dele Borivoje Simić za film »Pop Ćira i pop Spira« (zlatna medalja »Arena« i 100.000 dinara) i Bojanu Adamiću za film »Tuda zemlja« (100.000 dinara); za scenografiju: Miomiru Deniću za film »Pop Ćira i pop Spira« (zlatna medalja »Arena« i 150.000 dinara); I nagrada za mušku ulogu: Mladenu Šermentu u filmu »Svoga tela gospodar« (zlatna medalja »Arena« i 200.000 dinara); I nagrada za žensku ulogu: Ljubinki Bobić u filmu »Pop Ćira i pop Spira« (zlatna medalja »Arena« i 200.000 dinara); II nagrada za mušku ulogu: Radu Markoviću u filmu »Tuda zemlja« (zlatna medalja »Arena« i 100.000 dinara); II nagrada za žensku ulogu: Mariji Kon u filmu »Svoga tela gospodar« (zlatna medalja »Arena« i 100.000 dinara). Glumci, Mihajlo Viktorović za uloge u filmovima »Mali čovek« i »Zenica« i Renata Ulmanska za ulogu u filmu »Pop Ćira i pop Spira«, nagrađeni su sa po 50.000 dinara. Specijalna diploma dodeljena je Meši Selimoviću za humanu ideju u scenariju za film »Tuda zemlja«.

Za kratkometražne filmove dodeljene su nagrade: I nagrada za režiju: Boštjanu Hladniku za film »Fantastična balada« (zlatna medalja »Arena« i 150.000 dinara); II nagrada za režiju: Miki Jovanoviću za film »Koliko je sati« (zlatna medalja »Arena« i 100.000 dinara); I nagrada za kameru: Tomislavu Pintaru za film »Cvijet i oganj« (zlatna medalja »Arena« i 100.000 dinara); II nagrada za kameru: Miroslavu Dikoslavjeviću za film »Kanjion Tare« (75.000 dinara); za režiju crtanog filma: Dušanu Vukotiću za film »Kauboj Džimi« (zlatna medalja »Arena« i 100.000 dinara); za najbolje likovno ostvarenje na crtanom filmu: Aleksandru Marksu za film »Na livadi« (zlatna medalja »Arena« i 100.000 dinara); specijalna diploma za amaterski film: Dušanu Makavejevu za film »Antoniјеvo razbijeno ogledalo«.

Četvrtom festivalu jugoslovenskog filma u Puli prisustvovalo je 140.000 gledalaca.

R.—C. K.

HIGIJENSKO-TEHNIČKA ZAŠTITA RADA

Higijensko-tehnička zaštita, kao sektor opštedruštvenog staranja za radnog čoveka, obuhvata mere i propise kojima je svrha da se lica na radu zaštite od opasnosti po život i štetnosti po zdravlje.

Unapređenju higijensko-tehničke zaštite doprinosi, takođe, niz ustanova koje se bave naučnim istraživanjem u cilju pronalazjenja što pogodnijih metoda i sredstava za sprečavanje nesreća i oboljenja na radu¹, razgranata evidenciono-statistička služba kao i ustanove socijalnog osiguranja finansiranjem preventive². Donošenje mera i propisa i kontrolu njihovog sprovođenja vrše organi vlasti, a privredne organizacije su obavezne da obezbeđe materijalno-tehnička sredstva. Sem organa vlasti i privrednih preduzeća, u obezbeđenju čoveka na njegovom radnom mestu značajnu ulogu imaju i društvene institucije, u prvom redu, sindikalne organizacije koje su više puta na plenumima razmatrale pitanje higijensko-tehničke zaštite i angažovale se u brojnim akcijama za poboljšanje zaštite rada, pružajući značajnu podršku u rešavanju ovih problema.

Propisi o zaštiti na radu

Država je Ustavom obavezna da zaštićuje lica u radnom odnosu, između ostalog, i »kontrolom radnih uslova«. U duhu ove odredbe 1946 g. donet je Zakon o inspekciji rada³, koji je ovlastio ministra rada FNRJ da donosi »pravilnike o higijenskim i tehničkim zaštitnim merama pri radu«.

Opšti pravilnik o higijenskim i tehničkim zaštitnim merama pri radu⁴, donet 1947 g., odredio je minimalne zaštitne mere koje se moraju sprovoditi u svim »preduzećima odnosno radnjama, nadležnostima, ustanovama i organizacijama, kao i svuda gde postoji radni odnos«, predviđajući da će za ona preduzeća i ostale delatnosti u kojima, s obzirom na specijalni karakter poslova, postoji potreba za naročitim zaštitnim merama važiti i posebni pravilnici.

Pored pravilnika o zaštitnim merama protiv opasnosti od električne struje u radnim prostorijama i radilištima⁵, koji, s obzirom na najširu upotrebu električne energije, ima takođe opšti karakter, do danas su doneti specijalni pravilnici o zaštitnim merama⁶, i to: (1) u građevinarstvu, (2) pri radu u kudeljarama, (3) sa poljoprivrednim mašinama, (4) pri rudarskom podzemnom radu, (5) na morskim brodovima, (6) u grafičkim preduzećima, (7) pri radu na preradi kože, (8) sa rendgenskim uređajima i radioaktivnim materijama, (9) eksploataciji šuma, (10) u fabrikama stakla, (11) kod proizvodnje baruta i eksploziva, (12) u kamenolomima i ciglanama, kao i kod vađenja gline, peska i šljunka, (13) eksploatacije železnica, (14) pri građenju puteva, mostova i železnica, (15) rukovanju eksplozivom i laganju u rudnicima, kamenolomima i na drugim radovima, (16) na plovnim objektima unutrašnje plovidbe, (17) na radovima pri hemisko-tehnološkim procesima, (18) u crnoj metalurgiji, kao i odluke (19 i 20) o upotrebi olovnog belila pri bojadisanju i o označavanju težine na velikim pošiljkama koje se prevoze brodovima.

Odlukom o unapređenju higijenske i tehničke zaštite pri radu⁷, donetom 1955 g., Savezno izvršno veće ovlastilo

¹ Ovim radom bave se razni zavodi, instituti i druge ustanove, kao Institut za proučavanje organizacije i bezbednosti rada u Ljubljani, Institut za medicinska istraživanja Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti u Zagrebu, Odeljenje za medicinu rada Srpske akademije nauka, organi zdravstvene službe: odeljenja za medicinu rada higijenskih instituta, Centar za profesionalne bolesti pri Medicinskom fakultetu u Beogradu i dr.

² Zakon o zdravstvenom osiguranju (čl. 49) propisuje da su zavodi naročito dužni da se angažuju »u sprovođenju mera za otklanjanje uzroka nesrećnih slučajeva i profesionalnih oboljenja«.

³ »Službeni list FNRJ«, br. 100/46 i 108/48.

⁴ »Službeni list FNRJ«, br. 16/47 i br. 36/50.

⁵ »Službeni list FNRJ«, br. 107/47.

⁶ Objavljeni u Službenim listovima FNRJ: (1) br. 46/47, (2) br. 46/47, (3) br. 54/47, (4) br. 55/47, (5) br. 55/47, a izmene i dopune u br. 6/57, (6) br. 56/47, (7) br. 98/47, (8) br. 100/47, (9) br. 6/48, (10) br. 14/48, (11) br. 13/48, (12) br. 69/48, (13) br. 19/49, (14) br. 80/49, (15) br. 98/49, (16) br. 20/50, (17) br. 55/50, (18) br. 7/55, (19 i 20) br. 29/55.

⁷ »Službeni list FNRJ«, br. 29/55.

je sekretara za rad da propisuje pravilnike o higijenskim i tehničkim zaštitnim merama pri radu i uređajima, o obavezama privrednih organizacija i radnika i drugim merama u vezi sa zaštitom rada.

Na međunarodnom planu Jugoslavija je dosad ratifikovala 31 međunarodnu konvenciju i usvojila 5 preporuka iz oblasti zaštite rada. Među ovim konvencijama odnosno preporukama nalazi se i Konvencija br. 81 o inspekciji rada u industriji i trgovini (ratifikovana 15 juna 1955 g., a registrovana kod Međunarodne organizacije rada 18 avgusta 1955 g.⁸ i preporuka br. 97 koja se odnosi na zaštitu zdravlja na radnom mestu (usvojena 19 decembra 1955 g.⁹).

Normativi higijensko-tehničke zaštite

Opšti normativi higijensko-tehničke zaštite, utvrđujući obavezne minimume zaštitnih mera koje se moraju sprovoditi pri radu, obuhvataju, uglavnom, radne prostorije, njihovo uređenje i osvetljenje, temperaturu, sanitarne uređaje, ventilaciju i pitanje sprečavanja buke i vibracije.

Za pružanje prve pomoći u nesrećama na poslu manja preduzeća moraju imati najnužniju opremu sa sanitetskim materijalom, a veća sanitetsku stanicu, kao i lica osposobljena za pružanje prve pomoći.

Opštim propisima regulisano je takođe i pitanje osiguranja protiv požara; predviđene su mere za bezbednost kretanja pri radu, normiran način održavanja uređaja, naprava i sredstava rada, kao i preduzimanje zaštitnih mera pri radu sa zapaljivim, eksplozivnim i jetkim materijama, zatim je određeno na kojim poslovima zaposlena lica moraju upotrebljavati lična zaštitna sredstva, a isto tako propisana je i zabrana unošenja i uživanja alkoholnih pića u radnim prostorijama i uzimanje hrane, sem manjih obroka.

Pored ovih opštih, specijalnim propisima regulisane su zaštitne mere specifične za radove u pojedinim privrednim granama i pri pojedinim poslovima, odnosno, s obzirom na prirodu radova, pooštreni opšti normativi¹⁰.

Obaveze privrednih organizacija i radnika

Obaveza sprovođenja propisanih zaštitnih mera pada na organe upravljanja privredne organizacije odnosno na poslodavce¹¹. Oni su naročito dužni:

održavati sve objekte u takvom stanju da budu zaštićeni život i zdravlje zaposlenih lica; u protivnom, isključice se iz upotrebe;

na vidnim mestima istaći najvažnije odredbe opštih i specijalnih propisa koji se odnose na dotičnu delatnost, kao i sva uputstva, plakate i druga instruktivna i upozoravajuća sredstva u cilju zaštite i skretanja pažnje na opasnosti pri radu;

starati se da zaposlena lica koriste sve propisane zaštitne naprave i sredstva, da ista budu u ispravnom stanju i pri ruci, kao i da se pridržavaju zaštitnih propisa;

nabavljati mašine, uređaje i druga sredstva koja su snabdevena propisanim zaštitom;

na radovima gde postoji opasnost od profesionalnih i drugih oboljenja u vezi sa radom, zapošljavati samo lica koja nisu sklona tim oboljenjima, što će se utvrditi lekarskim pregledom, a već zaposlena lica upućivati periodično na lekarski pregled¹²;

mašine, alate i druga sredstva rada pre upotrebe ispitati u pogledu njihove sigurnosti.

S druge strane, glavne zaštitne obaveze, kojih se radnici i nameštenici moraju pridržavati, jesu:

⁸ »Službeni list FNRJ« — dodatak, br. 5/56.

⁹ »Službeni list FNRJ« — dodatak, br. 12/56.

¹⁰ Naprimer, u prostorijama gde se radi sa olovom ili hemikalijama, na svako zaposleno lice mora doći 15 m³ slobodnog prostora, odnosno 3 m² slobodne površine poda, dok opšti minimalni normativ iznosi 10 m³, odnosno 2 m².

¹¹ U tekstu propisa operiše se samo izrazom »poslodavac«. Međutim, sa promenom odnosa u privredi, pretvaranjem preduzeća u asocijacije radnika, termin poslodavac ograničen je samo na privatni sektor, te se sada pretežno upotrebljava termin »privredne organizacije i poslodavci« mada ni on u celosti ne odgovara, pošto radni odnos postoji i u organizacijama koje nemaju privredni karakter.

¹² Naredba o obaveznom vršenju periodičnih medicinskih pregleda radnika (»Službeni list FNRJ«, br. 48/47).

postupati po svim propisima, uputstvima i odredbama koji se odnose na sprečavanje nesrećnih slučajeva, profesionalnih i drugih bolesti u vezi sa radom;

svaki rukovodilac mora radnika koji mu je dodeljen na rad upoznati sa opasnostima kao i sa sigurnosnim propisima koji se odnose na dotični rad;

bolesti i zdravstvene nedostatke koji nisu lako uočljivi radnik je dužan prijaviti pre stupanja na posao, odnosno u toku rada, ako se tada pojave;

ako zaposleno lice opazi vanredne pojave ili kvarove i nedostatke bilo kakve vrste, obavezno je da ih odmah prijavi pretpostavljenima;

zabranjeno je zloupotrebljavati i samovoljno oštećivati zaštitna sredstva i naprave.

Staranje o higijensko-tehničkoj zaštiti u privrednim organizacijama je zadatak organa upravljanja — upravnih odbora, odnosno, posredno, i radničkih saveta, s obzirom da oni »raspravljaju o pojedinim merama upravnog odbora i donose zaključke o njima.¹³«

Od ukupno 213.994 održane sednice radničkih saveta u 1956 g., na 10.953 raspravljano je pitanje higijensko-tehničke zaštite (5,1%), od kojih u industriji i rudarstvu na 4.862, u trgovini i ugostiteljstvu na 2.198 i u zanatstvu na 1.675 sednica. Zainteresovanost organa radničkog samoupravljanja za probleme higijensko-tehničke zaštite rada bila je gotovo podjednaka u svim privrednim delatnostima: u saobraćaju je ovaj procenat iznosio 5,9%, u građevinarstvu 5,7%, u šumarstvu 5,6%, u industriji i rudarstvu 5,5%, u zanatstvu 5,4%, u stanbeno-komunalnoj delatnosti 5,2%, a u ostalim granama bio je nešto niži¹⁴.

Organi radničkog samoupravljanja sve više organizuju zasebnu službu higijensko-tehničke zaštite obrazovanjem biroa, komisija ili postavljanjem posebnih referata za higijensko-tehničku zaštitu. Ta služba vodi evidenciju o izvršenju rešenja inspekcije rada, vrši propagandu i proučavanje zaštitnih mera, podnosi predloge za njihovo sprovođenje odnosno unapređenje i uopšte vodi stalnu sistematsku brigu o zaštiti rada u privrednoj organizaciji.

Povrede, smrtni slučajevi i profesionalna oboljenja

U 1956 g. evidentirane su 154.972 povrede i 563 smrtna slučaja na radu. Po privrednim delatnostima, u apsolutnim i relativnim ciframa, desilo se:¹⁵

Privredna delatnost	Povrede		Smrtnih slučajeva	
	Svega	Na 1.000 zaposlenih	Svega	Na 10.000 zaposlenih
Industrija i rudarstvo	94.821	113,0	299	3,6
Poljoprivreda	5.440	2,9	29	1,5
Građevinarstvo	19.218	95,0	84	4,2
Šumarstvo	2.888	96,0	17	5,7
Saobraćaj	10.360	60,0	73	4,2
Trgovina i ugostiteljstvo	6.432	31,0	14	0,6
Zanatstvo	11.543	9	20	1,7
Stanbeno-komunalna	1.610		9	—
Kulturno-socijalna	2.126		5	—
Državnih organa	2.316	7,0	15	0,4

U industriji i rudarstvu najviše povreda bilo je u proizvodnji i preradi uglja (23.728) i metalnoj industriji (19.593), a zatim u drvnoj industriji (8.814), crnoj metalurgiji (7.427) itd. Posmatrano na 1.000 zaposlenih takođe na prvom mestu su ugljenokopi sa 270 povreda, a zatim brodogradnja sa 269, crna metalurgija sa 199, obojena metalurgija sa 128, industrija građevinskog materijala sa 117, hemiska industrija sa 112, proizvodnja

¹³ Čl. 23 i 27 Osnovnog zakona o upravljanju privrednim preduzećima i višim privrednim udruženjima od strane radnih kolektiva (»Službeni list FNR«, br. 43/50).

¹⁴ Prema podacima Statističkog biltena Saveznog zavoda za statistiku, br. 77.

¹⁵ Prema podacima Saveznog zavoda za statistiku. Podaci pojedinih statističkih službi, s obzirom na različit kriterijum posmatranja, dosta variraju. Tako, naprimer, zdravstvena služba za 1955 g. iskazuje cifru od 156.429, socijalno osiguranje 182.321, a inspekcija rada 120.254 povrede na radu. Ukoliko nije naročito naznačen drugi izvor, u ovom prikazu dati su podaci inspekcije rada

i raspodela električne energije sa 97 povreda. Najviše smrtnih slučajeva zabeleženo je u rudnicima uglja (74), zatim u industriji građevinskog materijala (42), drvnoj industriji (38) i crnoj metalurgiji (27). Na 10.000 zaposlenih najviše smrtnih slučajeva bilo je u preduzećima za proizvodnju i raspodelu električne energije (10,3), u industriji građevinskog materijala (10,0), u proizvodnji i preradi uglja (8,4), crnoj metalurgiji (7,3), hemiskoj industriji (6,0), proizvodnji i preradi nemetala (5,1), brodogradnji (4,7), dok je broj smrtnih slučajeva na 10.000 zaposlenih u ostalim granama znatno niži.

Od 1948 zaključno sa 1956 g. kretanje povreda i smrtnih slučajeva prikazuje sledeća tabela:

Godina.	Povrede*	Smrtni slučajevi	
		Svega	Na 10.000 zaposlenih
1948	50.739	793	10,00
1949	60.460	864	7,00
1950	42.301	865	7,40
1951	34.157	604	5,18
1952	50.132	777	6,30
1953	81.844	625	4,30
1954	106.491	633	3,95
1955	120.254	566	3,29
1956	154.972	563	4,2

* Porast cifara povreda treba uzeti sa izvesnom rezervom, s obzirom da se iz godine u godinu sve više poboljšavala ova evidencisko-statistička služba, a i da novi propisi o zdravstvenom osiguranju indirektno stimuliraju tačnije prijavljivanje povreda, pošto se naknade za bolovanja usled povreda isplaćuju u punom iznosu, bez odbitaka.

Služba socijalnog osiguranja vodi odvojeno evidenciju profesionalnih oboljenja tek od 1956 g. u kojoj su zabeležena 3.382 takva oboljenja. U Sloveniji 1956 g., bilo je 587 profesionalnih oboljenja, od čega 182 silikoze i pneumokonije, 114 trovanja živom i 69 olovom, 71 trovanje nitro i aminojedinjenjima, 53 slučaja kožnih ekcema, itd.

Pored spoljnih uzroka povreda, koji se uglavnom svode na nepravilno ili nedovoljno sprovođenje zaštitnih mera i nedostatke u organizaciji posla i kontrole, kod znatnog broja povreda faktor koji ih je prouzrokovao leži u samoj ličnosti povređenog kao što su: nedostatak stručne kvalifikacije, nedisciplina, mane i bolesti, pa i samo raspoloženje radnika usled zamora, briga, uzbuđenja i sl.

Po podacima za 1955 g.¹⁶ evidentirano je povreda:

Usled faktora radne okoline i organizacije:

Neispravnost mašina i uređaja	6.039	(5,1%)
Neispravnost alata	5.079	(4,3%)
Neispravnost oprema radnih prostorija	21.051	(18,0%)
Zakrčenost radilišta	7.659	(6,5%)
Nedostatak odnosno neispravnost zaštitnih uređaja	10.464	(8,7%)
Nedostatak odnosno neispravnost ličnih zaštitnih sredstava	12.940	(11,0%)
Greške u organizaciji, načinu i metodu rada	43.181	(37,0%)
Nedostatak kontrole	3.505	(3,0%)
Nepoznati uzroci	7.419	(6,4%)

Usled ličnih faktora:

Nedostatak sposobnosti i stručne sprema	67.252	(58,5%)
Kršenje radne discipline	20.285	(17,7%)
Psihičke i fizičke mane	20.818	(18,0%)
Akutne i hronične bolesti	628	(0,5%)
Umor usled prebrzog tempa ili predugog rada	4.999	(4,3%)
Lični stav radnika prema poslu (nezainteresovanost i sl.)	89	(0,1%)
Umor u vezi sa dolaskom i odlaskom na posao	166	(0,2%)
Zamor zbog nedovoljnog odmora kod kuće i lične brige	52	(0,1%)
Uzbuđenje (svada i sl.)	167	(0,2%)
Nepoznati uzroci	752	(0,6%)

Isključivanje radne snage iz proizvodnog procesa usled povreda i profesionalnih oboljenja predstavlja za privredu značajne gubitke. U 1956 g. izgubljena su 3.121.824 radna

¹⁶ Prema podacima zdravstvene službe. Ukoliko postoje i subjektivni i objektivni faktori, isti su evidentirani i na jednom i na drugom mestu.

dana usled povreda i 54.813 usled profesionalnih oboljenja, što predstavlja oko 10% ukupno izgubljenih radnih dana usled bolovanja. Na ime materijalnog obezbeđenja socijalno osiguranje isplatilo je oko milijardu i dvesta miliona dinara.¹⁷

Finansiska sredstva za higijensko-tehničku zaštitu

O visini finansijskih sredstava ne vodi se evidencija za celu zemlju, te se stoga, radi ilustracije, mogu dati samo delimični podaci.

U Sloveniji, naprimer, utrošeno je u 1956 g. 1.421.911.000 dinara za poboljšanje higijensko-tehničke zaštite rada. Prosečno po jednom zaposlenom licu utrošeno je u industriskim granama 9.384 dinara — najviše u crnoj metalurgiji — 29.120. U nekim preduzećima, koja su pristupila radikalnijem rešavanju pitanja zaštite rada, utrošene su znatno veće sume po zaposlenom licu, kao u fabrici »Titan«, Kamnik 32.644, »Saturnus«, Ljubljana 30.559 dinara itd. Od ostalih privrednih oblasti na prvom mestu je poljoprivreda sa 5.938 dinara, dok je u 1955 g. ona bila na poslednjem mestu sa 666 dinara po jednom zaposlenom licu.

Anketa, sprovedena u 526 preduzeća Srbije u 1955 g., pokazala je da je u toku te godine utrošeno 2.430.374.129 dinara za unapređenje zaštite rada, od kojih za podizanje, preuređenje radnih prostorija i izgradnju sanitarnih uređaja 1.654.898.893, za nabavku ličnih zaštitnih sredstava 285.830.296, za tehničku zaštitu 181.097.546 dinara.

Prosvetčivanje

U cilju popularisanja zaštitnih mera pri radu koriste se gotovo sva propagandna sredstva.¹⁸ Tako, naprimer, u 1955 g. održano je iz oblasti zaštite rada 809 predavanja u preduzećima, radničkim univerzitetima itd., koja je slušalo oko 74.000 lica; štampalo se odnosno rasturilo 75.000 raznih plakata, parola i sl.; snimljena su četiri domaća i prikazan veći broj domaćih i stranih filmova sa raznim temama iz zaštite rada (oko 261.000 gledalaca); održana su 44 kursa za poslovođe u preduzećima (8.972 polaznika), 17 za pogonske električare (422), 2 kursa za referente higijensko-tehničke zaštite u preduzećima (66) i još 36 raznih kurseva i seminara koje je pohađalo oko 3.200 lica. Zatim, štampano je raznih propisa sa ilustracijama i objašnjenjima, kao i drugih brošura, priručnika i sličnih publikacija iz oblasti zaštite rada, u tiražu od preko 44.000 primeraka. Priredeno je i više izložbi, od kojih su pojedine obišle veći broj mesta i industriskih centara raznih narodnih republika (ukupno oko 236.000 posetilaca). Najzad, priređivane su »nedelje higijensko-tehničke zaštite«, objavljen veći broj članaka u štampi i časopisima, a ova tematika bila je i predmet niza radio-emisija gotovo svih radio-stanica u zemlji.¹⁹

Nadzor nad primenom zaštitnih propisa

Pravilnu primenu propisa higijensko-tehničke zaštite kontroliše inspekcija rada, koja je obrazovana 1946 g. Ona kontroliše sva mesta rada gde su zaposlena lica u radnom odnosu ili u odnosu koji je, u pogledu zaštite na radu, sa ovim izjednačen, kao što su učenici u privredi i lica zaposlena na dobrovoljnim radovima. Inspekcione funkcije obavljaju, po pravilu, sreski inspektorati rada, dok republički inspektorati vrše neposredan nadzor samo u rudnicima i topionicama koje su u vezi sa rudnicima, u železničkom, rečnom i pomorskom saobraćaju i u preduzećima gde se vrše poslovi naročito opasni po život i zdravlje zaposlenih lica.

Organi inspekcije rada obavezni su da najmanje jednom godišnje pregledaju sva preduzeća, radnje, radionice i ra-

dilišta²⁰ u zemlji, a ustanove i nadležstva prema potrebi. Pored toga, oni obavljaju noćne i razne druge vanredne preglede u cilju izviđanja sprovođenja svojih rešenja, primene novih propisa u vezi sa izgradnjom novih, odnosno preuređenjem postojećih radnih prostorija i dr.

Prilikom obavljanja pregleda inspektor rada je ovlašćen da razgleda sve prostorije, postrojenja, uređaje, zaštitna sredstva i svu dokumentaciju potrebnu da bi se utvrdila pravilna primena propisa o zaštiti rada. Ako preći neposredna opasnost po život i zdravlje zaposlenih lica, organi inspekcije mogu narediti i obustavljanje rada, bilo delimično na pojedinim radnim mestima ili odeljenjima, bilo u celom preduzeću, pogonu ili radilištu.

Ukoliko organ inspekcije rada utvrdi nedostatke ili nepravilnosti koje su kažnjive kao prekršaj, prestup ili krivično delo, on podnosi prijavu nadležnom organu²¹.

Prema podacima za 1956 g., sudijama za prekršaje podnete su 6.454 prijave, od kojih 2.939 zbog neprimirivanja propisa o higijensko-tehničkoj zaštiti i 4.315 prijave zbog kršenja propisa o radnim odnosima. Do kraja godine sudije za prekršaje izrekli su novčane kazne u ukupnom iznosu od 9.141.415 dinara. Pored toga, privredni sudovi presudili su novčane kazne u visini od 863.500 dinara. Javnim tužioštvima bile su podnete 933 prijave, na osnovu kojih je do kraja godine pokrenuto 358 krivičnih gonjenja.

Inspektorati rada vrše i kontrolu projekata izgradnje i preuređenja postojećih preduzeća, radionica i drugih radnih prostorija. Pre izvođenja radova investitori su dužni da podnesu projekte nadležnoj inspekciji rada na mišljenje.

Pored obaveze da organima inspekcije rada obezbede i omoguće vršenje nadzora, organi upravljanja privrednih organizacija odnosno poslodavci dužni su izveštavati nadležni inspektorat rada o početku, prekidu i prestanku rada, o smrtnim slučajevima i težim povredama i svim slučajevima koji bi mogli imati štetnih posledica po zdravlje radnika.

U 1956 g. inspektori rada pregledali su 66.937 radnih prostorija i ustanovili da 4.824 (u njima je bilo zaposleno 40.406 lica) trajno ne odgovara zaštitnim propisima, tj. da se ne mogu ni na koji način saobraziti propisanim normativima higijensko-tehničke zaštite, dok su u 14.235 radnih prostorija (38.335 zaposlenih lica) ustanovili delimično odstupanje od propisanih normativa. Pored toga, konstatovano je da na 12.993 radna mesta nedostaje propisana površina poda, odnosno na 15.578 radnih mesta propisana kubatura po jednom zaposlenom licu. Zatim, na 24.316 radnih mesta nije bila sprovedena odgovarajuća ventilacija, 10.967 bilo je nedovoljno ili nepropisno osvetljeno, 10.986 izloženo prekomernoj buci i vibraciji, a na 20.564 radna mesta utvrđeni su drugi razni nedostaci.

U 1956 g. zatečeno je takođe 5.099 nezaštićenih ili nedovoljno zaštićenih pogonskih mašina i transmisija, 5.421 mašina radilica, 2.835 bruseva (tocila), 3.577 cirkulara, 415 presa i štanci, 849 dizalica, kranova i liftova, kao i 12.473 nedostataka na drugim tehničkim uređajima. Što se tiče sanitarnih uređaja, evidentirano je da još uvek nedostaje oko 30.000 umivaonika, 4.500 nužnika, 2.100 uređaja za ličnu higijenu žena i preko 140.000 garderobnih ormančica. Najzad, u 3.807 privrednih organizacija nisu bile sprovedene zaštitne mere protiv požara i eksplozija, u 7.843 zaštita protiv opasnosti od električne struje, a kod oko 85.000 zaposlenih lica utvrđeno je da nemaju ili ne koriste lična zaštitna sredstva. U 4.940 slučajeva zabeležen je nedostatak sanitetskog materijala za pružanje prve pomoći, a u 2.077 nije bilo osposobljenih lica za te poslove.

V. St.

¹⁷ Prema podacima socijalnog osiguranja. Po jednom proračunu gubitaka radnih dana u 1952 g. bilo je oko deset miliona usled povreda i smrtnih slučajeva na radu.

¹⁸ S obzirom da su ova sredstva vrlo raznolika, da se jedna ista koristi u više narodnih republika (kao filmovi, izložbe i dr.) nije moguće dati potpuno obuhvatan prikaz za celu zemlju, kao ni dovoljno precizan. Pošto još nisu prikupljeni podaci za 1956 g., date su cifre iz 1955 g.

¹⁹ Ovde je evidentirana samo delatnost inspekcije rada odnosno akcije koje su vršene u najužoj saradnji sa njom, a nisu obuhvaćene brojne aktivnosti propagandne higijensko-tehničke zaštite koje su vršile zdravstvene ustanove, ustanove socijalnog osiguranja, instituti, sindikalne i druge društvene organizacije.

²⁰ Usled nedovoljnog kadra organi inspekcije rada nisu u mogućnosti da svake godine izvrše ovu obavezu. To se postiže, uglavnom, kod većih preduzeća sa složenijom zaštitnom problematikom, dok se kod manjih privrednih organizacija, naročito trgovinskih i zanatskih radnji, redovni godišnji pregled ne obavi sto osto.

²¹ Po čl. 94 Zakona o zdravstvenom osiguranju, novčanom kaznom od 50.000 — 1.000.000 kazniče se privredna organizacija, odnosno kaznom od 100.000 dinara odgovorno lice, ako se ne sprovedu propisane i naredene mere za otklanjanje uzroka obolavanja i nesrećnih slučajeva na poslu. Za odgovorno lice u privrednoj organizaciji, koje se svesno ne pridržava propisa o higijenskoj i tehničkoj zaštiti, iako zna da usled toga može nastupiti opasnost za život i zdravlje zaposlenih lica, predviđena je, čl.167 Krivičnog zakonika, sankcija novčane kazne ili zatvora do 1 godine.

MREŽA I KAPACITETI STACIONARNIH ZDRAVSTVENIH USTANOVA

Stacionarne zdravstvene ustanove služe za lečenje bolesnika kojima je potrebna stalna kontrola lekara, za smeštaj bolesnika koji mogu biti štetni za svoju okolinu (oboleli od zarazne bolesti i drugi), kao i bolesnika koji nemaju mogućnosti za lečenje kod kuće (hronični bolesnici, rekonvalescenti i drugi). One imaju važnu ulogu u zaštiti zdravlja građana, osposobljavanju, školovanju i usavršavanju medicinskih kadrova i zdravstvenom prosvetivanju naroda.

Osnovnu grupu stacionarnih zdravstvenih ustanova čine bolnice (opšte i specijalne).

Bolnice su pretežno opštinske ustanove a ima i sreskih i republičkih bolnica. Dok je u prvim godinama posle rata broj republičkih zdravstvenih ustanova bio znatno veći, poslednjih godina broj opštinskih zdravstvenih ustanova je u stalnom porastu.

Pri ambulantno-polikliničkim ustanovama (domovima zdravlja, zdravstvenim stanicama, ambulantama u preduzeću i sl.) i dispanzerima postoje stacionari — ustanove sa manjim brojem kreveta i vanbolnička porodilišta koja se često nalaze u sastavu stacionara ili, kao zasebna odeljenja, u sastavu domova zdravlja, odnosno zdravstvenih stanica.

Razvoj mreže i posteljnog fonda stacionarnih zdravstvenih ustanova. U razvoju mreže stacionarnih zdravstvenih ustanova posle rata razlikuju se dva razdoblja: prvo, od 1945 g. do 1950 g., za koje je karakteristično brzo povećanje posteljnog fonda na račun sniženja prostornog standarda po jednoj postelji (ubacivanje prekobrojnih kreveta u već postojeće objekte) i drugo, od 1951 g. do 1955 g., kada na povećanje posteljnog fonda osetno utiču i rezultati izgradnje novih objekata.

U 1939 g. u Jugoslaviji je bilo 169 opštih bolnica sa 24.115 kreveta i 21 specijalna bolnica sa 7.158 kreveta¹. Iako se usled ratnih razaranja smanjio broj opštih bolnica, već u toku prvih posleratnih godina broj ustanova i broj postelja počeo je da raste, tako da je u 1948 g. bilo 153 opšte bolnice sa 35.575 kreveta i 52 specijalne bolnice sa 10.851 krevetom.

Od 1948 g. do 1950 g., zbog nedovoljnog bolničkog prostora, otvaraju se male stacionarne ustanove — stacionari i vanbolnička porodilišta, dok je razvoj većih bolnica usporen. Na kraju 1950 g. bilo je 155 opštih bolnica sa 37.421 krevetom, 57 specijalnih bolnica sa 12.333 kreveta i 137 vanbolničkih porodilišta sa 1.073 kreveta. Osim toga, u stacionarima je bilo 2.650 kreveta.

U razdoblju od 1945 g. do 1950 g.² podignuti su novi objekti u kojima je smešteno 5.588 kreveta i to:

u Srbiji	1.956 kreveta
u Hrvatskoj	1.205 „
u Sloveniji	470 „
u Bosni i Hercegovini ³	680 „
u Makedoniji	1.055 „
u Crnoj Gori	222 „

Od 1945 g. do 1950 g. broj kreveta se povećavao prosečno za oko 3.800. U ovom periodu prekobrojno je ubačeno oko 16.600 kreveta odnosno 53 kreveta na svakih 100 postojećih.

U 1951 g. bilo je 157 opštih bolnica sa 39.113 kreveta, 61 specijalna bolnica sa 13.170 kreveta i 4.880 kreveta u stacionarima i vanbolničkim porodilištima (broj ovih

ustanova nije poznat). Prema tome, u svim ovim ustanovama raspolagalo se ukupno sa 57.163 kreveta (u ovaj broj nisu uračunati kreveti koji su se nalazili u materinskim i dečjim domovima).

Raspored bolnica i kreveta u 1951 g. po republikama prikazuje tabela 1.

Tabela 1

Narodna republika	Opšte bolnice	broj kreveta	Specijalne bolnice	broj kreveta	Kreveti u stacionarima	Ukupno kreveta
Srbija	72	14.156	21	4.168	1.651	19.975
Hrvatska	35	12.889	18	4.966	843	18.698
Slovenija	14	5.215	7	2.192	449	7.856
Bosna i Hercegovina	12	3.482	7	827	1.588	5.897
Makedonija	17	2.504	4	413	176	3.093
Crna Gora	7	867	4	604	173	1.644

U odnosu na broj stanovništva, najpovoljnije stanje u pogledu broja kreveta bilo je u Sloveniji, koja je imala 5,46 kreveta na 1.000 stanovnika; zatim dolazi Hrvatska sa 4,84 kreveta; Crna Gora sa 4,04; Srbija sa 2,93; Makedonija sa 2,47 i Bosna i Hercegovina sa 2,15 kreveta na 1.000 stanovnika.

Iako ovaj odnos (broj kreveta na 1.000 stanovnika) ne može uvek poslužiti za međusobna poređenja užih teritorija (neke specijalne bolnice najčešće su nužno locirane na teritoriji na kojoj postoje najpogodniji prirodni ili klimatski uslovi), velike razlike ipak ukazuju na osetnu neravnomernost broja zdravstvenih ustanova po narodnim republikama.

Kvalitet lečenja u bolnici zavisi u znatnoj meri od veličine bolnice (veće bolnice imaju veći broj odeljenja i više lekara specijalista). Po broju kreveta na jednu bolnicu na prvom mestu nalaze se Slovenija sa prosečno 336 kreveta na jednu bolnicu, i Hrvatska sa 323 kreveta na jednu bolnicu. U Crnoj Gori dolazi 152 kreveta, a u Makedoniji 139 kreveta na jednu bolnicu. U 1951 g. svaka bolnica u Jugoslaviji imala je prosečno 232 kreveta.

U periodu od 1951 g. do 1955 g. znatno je porastao broj zdravstvenih ustanova i broj kreveta, tako da je u 1955 g. bilo 600 stacionarnih zdravstvenih ustanova sa ukupno 74.474 kreveta, od čega 170 opštih bolnica sa 48.915 kreveta, 78 specijalnih bolnica sa 19.250 kreveta i 353 stacionara i vanbolničkih porodilišta sa 6.289 kreveta. Godišnji porast broja kreveta iznosio je, prema tome, u ovom periodu prosečno oko 3.400. Broj kreveta u opštim bolnicama povećao se za 9.802 ili 25%, u specijalnim bolnicama za 6.080 ili 45%, a u vanbolničkim ustanovama za 1.409 ili 37%. U ovom periodu došlo je do znatnog podizanja specijalnih zdravstvenih ustanova, naročito bolnica za tuberkulozu.

Broj kreveta po republikama u 1955 g. prikazuje tabela 2.

Tabela 2

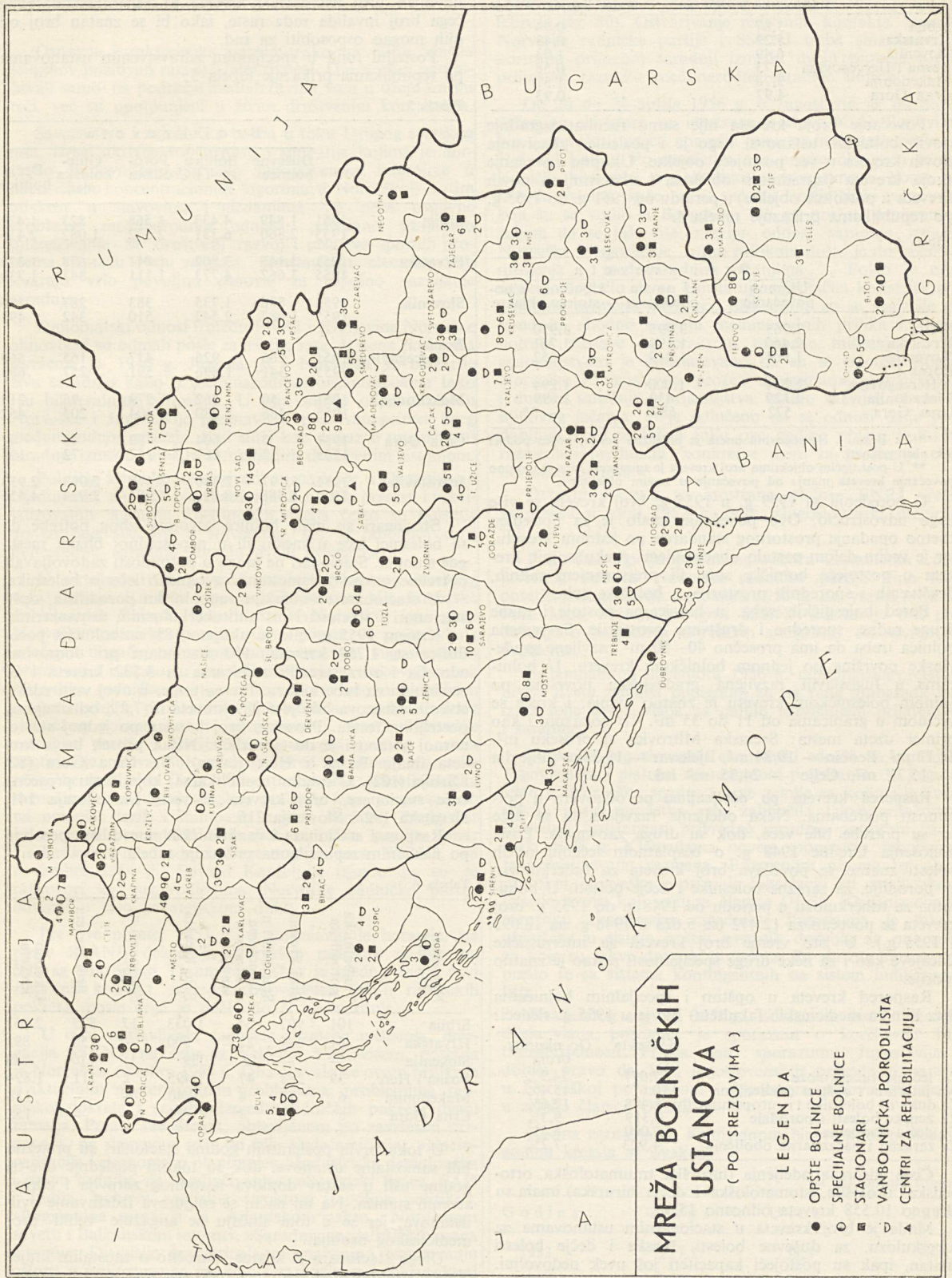
Narodna republika	Opšte bolnice	Broj kreveta	Specijalne bolnice	Broj kreveta	Stacionari	Broj kreveta	Ukupno bolnica	Broj kreveta
Srbija	76	18.696	25	6.377	172	2.857	273	27.930
Hrvatska	34	14.101	23	6.158	53	899	110	21.158
Slovenija	19	6.364	10	3.004	16	349	45	9.757
Bosna i Herc.	15	4.997	5	1.300	88	1.894	108	8.191
Makedonija	17	3.365	10	1.719	10	138	37	5.222
Crna Gora	9	1.392	4	672	14	152	27	2.216

I u 1955 g. ostao je isti redosled republika po broju kreveta na 1.000 stanovnika kao što je bio i 1951 godine. U 1955 g. povećanje u proseku za čitavu zemlju iznosi 0,77 kreveta na 1.000 stanovnika (u 1951 g. bilo je 3,47 kreveta na 1.000 stanovnika, a u 1955 g. 4,24). Povećanje po republikama prikazuje tabela 3.

¹ Pre rata nisu postojali stacionari i vanbolnička porodilišta, ali su postojali privatni sanatorijumi i nekoliko privatnih bolnica nekih društvenih organizacija. Broj kreveta u ovim ustanovama nije poznat.

² Podaci saveta za narodno zdravlje narodnih republika.

³ Za Bosnu i Hercegovinu uzet je približan broj, jer se ne raspolaze tačnim podacima.

Karta je izrađena prema podacima ankete koju je sproveo Sekretarijat za narodno zdravlje Saveznog izvršnog veća u vremenu od novembra 1956 do 30 aprila 1957 godine.

Tabela 3

	Broj kreveta na 1.000 stanovnika u 1955 g.	Povećanje od 1951 g. do 1955 g.
Srbija	3,87	0,94
Hrvatska	5,29	0,43
Slovenija	6,49	1,03
Bosna i Hercegovina	2,73	0,58
Makedonija	3,78	1,31
Crna Gora	4,97	0,93

Povećanje broja kreveta nije samo rezultat izgradnje novih bolničkih ustanova, nego je i posledica ubacivanja novih kreveta u već postojeće objekte. Ukupno povećanje broja kreveta (izgradnjom objekata i ubacivanjem novih kreveta u postojeće objekte) u periodu od 1951 g. do 1955 g. po republikama prikazuje tabela 4.

Tabela 4

	Broj kreveta		
	Ukupno povećanje	U novim objektima	Ubačenih u postojeće objekte
Srbija	7.965	3.995	3.970
Hrvatska	2.460	1.199	1.261
Slovenija	1.901	1.249	652
Bosna i Hercegovina*	2.294	1.000	1.294
Makedonija	2.129	430	1.699
Crna Gora	572	689	— **

* Za Bosnu i Hercegovinu uneta je približna ocena, pošto podaci još nisu poznati.

** U postojećim objektima broj kreveta je smanjen i zato je ukupno povećanje kreveta manje od povećanja u novim objektima.

U poređenju sa 1939 g. u 1955 g. broj kreveta se više nego udvostručio. Ovo povećanje imalo je za posledicu osetno opadanje prostornog standarda po jednom krevetu, jer je većim delom nastalo ubacivanjem prekomernih kreveta u postojeće bolničke sobe ili pretvaranjem radnih, društvenih i sporednih prostorija u bolničke sobe⁴.

Pored bolesničkih soba, u bolnicama postoje i razne druge radne, sporedne i društvene prostorije. Savremena bolnica treba da ima prosečno 40—60 m² razvijene građevinske površine po jednom bolničkom krevetu. U bolnicama u Jugoslaviji razvijena građevinska površina po jednom bolničkom krevetu je znatno manja, i kreće se većinom u granicama od 11 do 35 m². To pokazuju i kao primer uzeta mesta: Sremska Mitrovica u proseku m², 34,12 m², Beočin — 19,34 m², Bjelovar — 18,36 m², Pljevlja — 15,71 m², Celje — 24,35 m² itd.

Raspored kreveta po odeljenjima ne odgovara u potpunosti potrebama. Neka odeljenja razvijala su se brže jer su potrebe bile veće, dok su druga zaostajala. Posle donošenja Uredbe 1948 g. o besplatnom lečenju nekih bolesti znatno se povećava broj kreveta za tuberkulozu, za porodilje, za zarazne bolesnike i dečje bolesti. U bolnicama za tuberkulozu u periodu od 1948 g. do 1955 g. broj kreveta se povećao za 12.472 (sa 5.623 u 1948 g. na 18.095 u 1955 g.). U isto vreme broj kreveta za internističke slučajeve kao i za neke druge specijalnosti rastao je znatno sporije.

Raspored kreveta u opštim i specijalnim bolnicama (bez klinika medicinskih fakulteta) bio je u 1955 g. sledeći:

	Kreveta	Oo ukupog broja
Za lečenje tuberkuloze	17.097	24,9%
Za internim i opštim odeljenjima	10.677	15,4%
Za duševne bolesnike i neuropsihijatriju	8.488	12,6%
Za ženske bolesti i porođaje	6.319	9,3%
Za dečja oboljenja	6.000	8,8%
Za zarazna i parazitarna oboljenja	4.923	7,2%

Čista hirurška odeljenja (hirurška, traumatološka, ortopedska, urološka, stomatološka i dečja hirurška) imala su ukupno 10.558 kreveta odnosno 15,5%.

Mada je broj kreveta u stacionarnim ustanovama za tuberkulozu, za duševne bolesti, ženske i dečje bolesti znatan, ipak su postojeći kapaciteti još uvek nedovoljni.

⁴ Prostorni minimum po jednom krevetu u bolesničkoj sobi po građevinskim i higijenskim normama iznosi 7 — 7,5 m². U bolnicama u Jugoslaviji taj minimum iznosi ispod 6 m², naprimer: Sremska Mitrovica — 3,99 m², Beočin — 5,13 m², Bjelovar — 4,96 m², Pljevlja — 5,51 m², Celje — 5,38 m² itd.

Jedan porodiljski krevet, naprimer, u proseku za čitavu zemlju primi u toku godine 197 porodilja. Takođe je nedovoljan broj ustanova i kreveta za rehabilitaciju, zbog čega broj invalida rada raste, iako bi se znatan broj od njih mogao osposobiti za rad.

Posteljni fond u specijalnim zdravstvenim ustanovama po republikama prikazuje tabela 5:

Tabela 5

		Broj kreveta				
		Duševne bolnice	Bolnice za TBC	Porodilišta	Ginekološka odelj.	Dečje bolnice
Srbija	1951	1.849	4.433	1.568	823	1.431
	1955	2.860	6.331	2.532	1.082	2.435
Hrvatska	1951	3.147	3.802	841	678	1.372
	1955	3.662	4.773	1.111	847	1.730
Slovenija	1951	878	1.735	383	287	300
	1955	1.087	2.542	510	342	491
Bosna i Hercegovina	1951	266	926	427	165	566
	1955	341	1.896	591	257	683
Makedonija	1951	50	862	279	96	219
	1955	486	1.880	404	205	452
Crna Gora	1951	7	604	80	49	47
	1955	52	667	157	72	164
Jugoslavija	1951	6.197	12.360	3.578	2.098	2.933
	1955	8.488	18.095	5.305	2.914	4.625

Stacionari su male bolnice otvorene zbog potrebe da se bolesnici leče u mestu ili u neposrednoj blizini mesta gde stanuju. Stacionari ne mogu u potpunosti zadovoljavati potrebne uslove za smeštaj i savremeno lečenje bolesnika. U stacionare se ubrajaju vanbolnička porodilišta, opšti stacionari i stacionari pri antituberkuloznim dispanzerima.

Krajem 1955 g. bilo je ukupno 183 vanbolnička porodilišta sa 1.759 kreveta, 150 stacionara pri domovima zdravlja i zdravstvenim stanicama sa 3.532 kreveta i 20 stacionara za tuberkulozu. Prema tome, u ovoj vrsti zdravstvenih ustanova bilo je 6.289 kreveta ili 7,2% od ukupnog posteljnog fonda. Prosečan broj kreveta po jednoj stacionarnoj ustanovi je dosta različit. Nizak prosek broja kreveta imaju Bosna i Hercegovina (75), Crna Gora (82) i Srbija (102). U ostalim republikama, koje imaju prosečno veće stacionare, broj kreveta je veći: Makedonija 141, Hrvatska 192 i Slovenija 216.

Raspored stacionara i vanbolničkih porodilišta posebno po narodnim republikama prikazuje tabela 6:

Tabela 6

Narodna republika	Vanbolnička porodilišta	Broj kreveta	Stacionari u domovima i zdravstvenim stanicama	Broj kreveta	Stacionari za TBC	Broj kreveta	Ukupno kreveta
Srbija	101	997	54	1.033	17	827	2.857
Hrvatska	31	349	22	500	—	50	899
Slovenija	—	—	15	339	1	10	349
Bosna i Herc.	39	288	47	1.495	2	111	1.894
Makedonija	6	98	4	40	—	—	138
Crna Gora	6	27	8	125	—	—	152

U toku prvih posleratnih godina stacionari su pretežno bili samostalne ustanove, dok su tokom poslednje dve-tri godine ušli u sastav domova narodnog zdravlja i zdravstvenih stanica. Na taj način se osigurava izdržavanje ovih ustanova, jer se u tom slučaju ne angažuje veliki broj medicinskog osoblja.

Uloga stacionara je znatna, naročito u zaostalim krajevima. Oni su korisni u prvom redu porodiljama i majkama sa bolesnom decom, jer stacionari, pored svojih zadataka na otkrivanju i suzbijanju bolesti, igraju značajnu zdravstveno-prosvetnu ulogu.

P. D.

JUGOSLAVIJA I NORVEŠKA

Osnovna karakteristika jugoslovensko-norveških odnosa je njihov pozitivan razvoj i intenzivnost. Oni se nisu ograničavali samo na područje međudržavnih veza u užem smislu reči, već su upotunjeni u živim društvenim kontaktima.

Savezništvo i zajednička borba u toku Drugog svetskog rata, izrazi aktivne solidarnosti i simpatija kojima je norveško stanovništvo okružilo jugoslovenske internirce u nacističkim koncentracionim logorima u Norveškoj, zatim bliskost u stavovima i gledanjima na neke osnovne probleme međunarodnih odnosa, povećano uzajamno interesovanje za društveni razvoj i odsustvo spornih problema između dveju zemalja, predstavljaju elemente koji stvaraju vrlo povoljnu osnovu za uspešno razvijanje saradnje.

Diplomatski odnosi između FNRJ i Kraljevine Norveške obnovljeni su odmah posle završetka rata. Izmena poslanika izvršena je 1946 g. Jugoslavija i Norveška su ostvarile živu saradnju kako u međunarodnim organizacijama tako i u bilateralnim odnosima. U tom smislu odnosi između Norveške i Jugoslavije predstavljaju pozitivan primer šireg međunarodnog značaja, koji služi kao dokaz o mogućnosti saradnje između zemalja sa različitim društvenim sistemom.

Politički kontakti ostvarivani su najčešće u Organizaciji Ujedinjenih nacija. Na zasedanjima raznih organa i specijalizovanih agencija Ujedinjenih nacija često su dolazile do izražaja sličnosti u stavovima, što je omogućavalo i neposrednu saradnju između dveju delegacija.

U oktobru 1954 g. potpredsednik Saveznog izvršnog veća Edvard Kardelj i predsednik Sabora NR Hrvatske dr Vladimir Bakarić boravili su u Norveškoj kao gosti Norveške radničke partije. Ova poseta je predstavljala značajan događaj u međusobnim odnosima. Jugoslovenski predstavnici iscrpno su izmenili mišljenja sa rukovodiocima Norveške radničke partije i norveške vlade o aktuelnim međunarodnim problemima, problemima međunarodnog radničkog pokreta kao i daljoj saradnji između Norveške radničke partije i Socijalističkog saveza radnog naroda Jugoslavije. Edvard Kardelj je pred aktivom Norveške radničke partije za Oslo održao predavanje: »Socijalistička demokratija u jugoslovenskoj praksi«, koje je prevedeno na norveški jezik i štampano u vidu brošure. Predgovor je napisao predsednik Norveške radničke partije Einar Gerhardsen. Na sednici Saveznog odbora SSRNJ, 18 novembra 1954 g., Edvard Kardelj je izjavio da su se razgovori sa rukovodiocima Norveške radničke partije odvijali u vrlo prijateljskom duhu.

Pre ove posete, 1953 g. u Jugoslaviji je boravila, na poziv SSRNJ, delegacija Norveške radničke partije na čelu sa Martinom Tranmelom. Ovo je ujedno bio i prvi zvanični kontakt između rukovodstva dvaju radničkih pokreta, posle čega je došlo do življe saradnje.

U cilju nastavljanja započete razmene mišljenja, delegacija SSRNJ, na čelu sa Veljkom Vlahovićem, posetila je Norvešku oktobra 1955 g. Diskutovalo se ovom prilikom o aktuelnim međunarodnim problemima, problemima radničkog pokreta i saradnji između radničkih pokreta dveju zemalja. Prema saopštenju, objavljenom po završetku razgovora, na dnevnom redu su bila sledeća pitanja: »Nacionalizacija i ekonomsko planiranje«, »Industrijska demokratija i pravo radnika na saodlučivanje«, »Sovjetski Savez, SAD i Indija, njihova socijalna struktura i spoljna politika«, »Regionalna saradnja u Atlantskom paktu, Nordiskom savetu i Balkanskom savezu«, »Saradnja socijalističkih snaga u svetu«. Diskusija je doprinela upoznavanju i razumevanju uslova u kojima su se razvijali i razvijaju radnički pokreti u Norveškoj i Jugoslaviji i osobenosti u politici radničkih partija, koje iz tih uslova proizlaze; takođe su istaknuti i zajednički ciljevi dvaju radničkih pokreta. Ugovoreni su metodi dalje razmene iskustava. U septembru 1956 g.

jedna norveška delegacija istog karaktera, na čelu sa generalnim sekretarom Norveške radničke partije Haakon-om Lie-om, posetila je Jugoslaviju (vidi »Jugoslovenski pregled«, februar, str. 80). Ostvarivanje redovnih kontakata između Norveške radničke partije i SSRNJ treba smatrati vrlo korisnim prilogom saradnji između dveju zemalja i doprinosom razviku međunarodne saradnje uopšte.

Od 20 do 28 aprila 1956 g. u Jugoslaviji je, na poziv državnog sekretara za inostrane poslove Koče Popovića, bio u zvaničnoj poseti norveški ministar inostranih poslova, Halvard Lange. Po završetku ove posete objavljen je zajednički kominike o političkim razgovorima, u kome se, između ostalog, kaže: »... srdačni i prijateljski razgovori, koji su se vodili u Beogradu, bili su prožeti uzajamnom željom da se još više razviju odnosi saradnje između Norveške i Jugoslavije. Istom prilikom došlo je do razmene mišljenja o međunarodnim pitanjima... Pošto je ovaj susret omogućio da se konstatuje zajednička korist iskrene i plodne razmene mišljenja, obe strane su se saglasile da ubuduće, shodno razvoju međunarodnih prilika i prema potrebi nastave sa praksom razmene mišljenja... Sa zadovoljstvom je konstatovano da su se odnosi između Norveške i Jugoslavije, prožeti uzajamnim razumevanjem i duhom saradnje i prijateljstva, stalno razvijali u smislu njihovog jačanja, te je odlučeno da se odnosi dalje produbljuju i da se još u toku ove godine proširi kulturna razmena i preduzmu konkretne mere za proširenje ekonomskih odnosa.«

Državni sekretar za inostrane poslove FNRJ vratio je posetu u junu 1957 g. (vidi »Jugoslovenski pregled«, jun, str. 312).

Predsednik Spoljnopolitičkog odbora Parlamenta i član Izvršnog odbora Norveške radničke partije Finn Moe posetio je Jugoslaviju septembra 1955 g. Za vreme boravka Finn Moe, koji je bio gost SSRNJ, održao je dva predavanja o pogledima norveških socijalista na savremene probleme.

Sedamnaestog novembra 1956 g. diplomatska predstavnštva dveju zemalja podignuta su na rang ambasada kao izraz želje dveju vlada za daljim razvijanjem prijateljstva i saradnje.

Norveško-jugoslovenski ekonomski odnosi su regulisani Trgovinskim i platnim sporazumom potpisanim 30 avgusta 1946 g. Norveška spada u prve zemlje sa kojima je Jugoslavija posle završetka rata zaključila takve aranžmane. Poslednji instrumenti privredne saradnje potpisani su 30 maja 1956 g. Klauzulama novog sporazuma umnogome je liberalizovana razmena. Razmenom pisama uz platni protokol, Norveška je priznala Jugoslaviji isti sistem liberalizacije uvoza koji važi za članice OEEC (Organizacije za evropsku ekonomsku saradnju). Jugoslavija je takođe uključena u sistem opštih uvoznih dozvola za one robe za koje su takve dozvole potrebne. Po novom sporazumu prešlo se sa sistema kontingentnih na sistem indikativnih lista.

Dvadesetog avgusta 1956 g., razmenom pisama između dveju vlada, postignut je sporazum o korišćenju 10% transferibilnosti. Prema tom sporazumu Jugoslavija je dobila pravo da 10% jugoslovenskih prihoda ostvarenih u Norveškoj po robnom i nerobnom osnovu transferira u zemlje članice OEEC.

Robna razmena sa Kraljevinom Norveškom poslednjih godina kretala se ovako:

(U milionima dinara)			
Godina	Izvoz	Uvoz	Saldo
1953	227,7	258,5	30,8
1954	288	261,6	26,4
1955	56	184,3	128,3
1956	73	92	19

Intenzitet privredne saradnje dveju zemalja zaostaje za političkom saradnjom. Obe strane su više puta izrazile spremnost da je prošire i podignu na viši nivo. Relativno niski stepen razmene, pored izvesnih izmena u strukturi jugoslovenskog izvoza, uslovljen je dobrim delom nedovoljnim poznavanjem mogućnosti i jedne i druge strane kao i transportnim teškoćama.

Značajnu manifestaciju u privrednim odnosima predstavlja pojava jugoslovenske brodogradilišne industrije na norveškom tržištu. Jugoslovenska industrija po prvi put izgrađuje brodove za Norvešku.

*

Konvencija o kulturnoj saradnji između FNRJ i Norveške potpisana je 24 juna 1955 g., a stupila je na snagu 6 marta 1956 g., kada je izvršena razmena ratifikacionih instrumenata. Saradnja predviđena konvencijom razvija se na zadovoljavajući način. U toku 1956 i 1957 g. došlo je do uzajamnih poseta i razmena književnika, grafičkih umetnika, muzičara, slavista, operskih pevača, stipendista itd. Dvadeset i trećeg jula 1957 g. potpisan je sporazum o programu kulturne saradnje za period 1957/1958 g. Ovaj program obuhvata, na recipročnoj bazi, dve stipendije za jugoslovenske odnosno norveške studente, uzajamne posete od po jednog univerzitetskog profesora koji će održati predavanja u drugoj zemlji, posete od po jednog umetnika i muzičara kao i održavanje po jedne izložbe u Norveškoj odnosno Jugoslaviji.

Značajnu manifestaciju prijateljstva predstavlja predaja povelja zahvalnosti Predsednika Republike FNRJ norveškom gradu Trondheimu, bolnicama Rotvoll i Ringvaal, organizaciji

Crvenog krsta u Trondheimu kao i drugim 12 komuna za pomoć koja je u toku Drugog svetskog rata ukazivana jugoslovenskim internircima u Norveškoj. Grupa od 15 norveških građana, koji su se istakli u pomoći jugoslovenskim internircima, posetila je u junu 1957 g. Jugoslaviju kao gost Saveza boraca.

Godine 1950 zvanična delegacija Zemaljske organizacije radnika sindikata Norveške posetila je Jugoslaviju na poziv Saveza sindikata Jugoslavije. Delegacija Saveza sindikata vratila je posetu jula 1951 g.

Godine 1950 održana je u Oslu i jedna izložba jugoslovenske narodne radinosti.

Godine 1954 snimljen je u norveško-jugoslovenskoj koprodukciji film »Krvavi put« po scenariju norveškog književnika S. Evensmo-a. Film prikazuje život jugoslovenskih interniraca u koncentracijskim logorima u Norveškoj.

Godine 1955 izmenjene su privredne delegacije, a 1955 g. omladinske delegacije.

Godine 1956 uspostavljene su prijateljski odnosi između gradova Trondheima i Splita.

U julu 1956 g. školski brod JRM »Galeb« bio je u zvaničnoj poseti Norveškoj ratnoj mornarici.

U junu 1957 g. delegacija grada Osla posetila je Jugoslaviju na poziv Narodnog odbora Beograda.

Za čitavo posleratno vreme vršena je živa razmena delegacija sindikalnih saveza, dalje, ženskih organizacija, zajedničkih saveza, slavističkih seminara itd.

A. D. e. — M. Ko.

IZVOR:

Dokumentacija Državnog sekretarijata za inostrane poslove.

JUGOSLAVIJA I ŠVEDSKA

Odnosi između FNRJ i Kraljevine Švedske razvijali su se u prijateljskom duhu. Govoreći o ovim odnosima predsednik švedske vlade Tage Erlander izjavio je prilikom dolaska u Jugoslaviju, 10 juna 1957 g., sledeće: »Prijateljski odnosi između Švedske i Jugoslavije razvili su se u vrednu tradiciju. Za vreme rata mi, Šveđani, pratili smo s toplim simpatijama i velikim divljenjem herojske borbe vašeg naroda, koje su na kraju krajeva donele pobjedu i oslobođenje vaše zemlje. Danas mi pratimo sa istim zadovoljstvom vaše snažne napore da ponovo izgradite zemlju i razvijete njena prirodna bogatstva«.

Međunarodni položaj Švedske, koja se nalazi van vojnih saveza, i dodirne tačke u opštim pogledima na važnije međunarodne probleme, zatim odsustvo spornih problema između naših zemalja stvorili su povoljnu atmosferu kako za razvoj međudržavnih odnosa, tako i za saradnju društvenih i stručnih organizacija.

Diplomatski odnosi između FNRJ i Kraljevine Švedske obnovljeni su odmah posle završetka rata. Razmena poslanika izvršena je 1946 g.

Politički kontakti ostvarivani su, pre svega, u Organizaciji Ujedinjenih nacija, gde je često dolazilo i do međusobnih konsultacija predstavnika naših zemalja.

Kontakt između državnika dveju zemalja ostvaren je u oktobru 1954 g. prilikom privatne posete potpredsednika Saveznog izvršnog veća Edvarda Kardelja i predsednika Sabora NR Hrvatske Vladimira Bakarića Švedskoj, gde su bili gosti predsednika vlade i Socijaldemokratske partije Tage Erlander. Cilj ove posete bio je, prema rečima Edvarda Kardelja, uspostavljanje kontakta između jugoslovenskog radničkog pokreta i radničkih pokreta u Skandinaviji, razmena mišljenja i iskustava.

Dvadeset i drugog septembra 1956 g. diplomatska predstavništva dveju zemalja podignuta su na rang ambasada.

Razmena mišljenja između državnika dveju zemalja nastavljena je prilikom privatne posete švedskog premijera

Tage Erlanderu Jugoslaviju od 10 do 19 juna 1957 godine. Za vreme svoje posete Predsednik švedske vlade vodio je političke razgovore sa predsednikom Republike Josipom Brozom Titom i potpredsednikom Saveznog izvršnog veća Edvardom Kardeljom. Rezultati tih razgovora, koji su sa obe strane ocenjeni kao uspešni i korisni, bili su dobrim delom izneti u odgovorima predsednika Tita i premijera Erlander na konferenciji za štampu, održanoj 17 juna na Brionima.

Predsednik Tito je, pored ostalog, rekao da su se odnosi između Švedske i Jugoslavije već duži niz godina uspešno i dobro razvijali. Međutim, naglasio je on, ni sa jedne ni sa druge strane nije dovoljno urađeno da se prošire ekonomski odnosi, za šta postoje mogućnosti.

U pogledu odnosa između SKJ i Socijaldemokratske partije Švedske, predsednik Tito je rekao da SKJ želi da ima što bolje odnose sa socijaldemokratskim pokretima drugih zemalja, uključujući i Švedsku, i da razmena mišljenja o ideološkim problemima može biti samo korisna. On je dodao da ni Socijaldemokratska partija Švedske ni SKJ ne moraju primiti ono što im se ne sviđa, ali da saradnja u vezi sa raznim problemima, naročito međunarodnog karaktera, može biti vrlo korisna.

Premijer Erlander je rekao tom prilikom da je razmena iskustava i mišljenja važna, dodajući da u Švedskoj postoji razvijen komunalni sistem kao i da je od velike važnosti izučavati rezultate decentralizacije u Jugoslaviji. Govoreći o odnosima između dveju zemalja, premijer Erlander je istakao kao vrlo važnu činjenicu da je za Jugoslaviju i Švedsku zajedničko to što su van blokova i vojnih saveza, što stvara međusobno razumevanje. On je takođe izjavio da dve zemlje mogu uspešno saradivati, naročito u Ujedinjenim nacijama.

Ekonomski odnosi između dveju zemalja regulisani su Trgovinskim sporazumom zaključenim 12 aprila 1947 g. u Štokholmu. Poslednji protokol o robnoj razmeni, koji sadrži indikativne liste, potpisan je 5 jula 1957 g. u Štokholmu sa važnošću do 30 juna 1958 g. Novim platnim protokolom, od istog datuma, kojim je zamenjen platni sporazum od 12 aprila 1946 g., Jugoslaviji je priznata 100% transferibilnost na području švedske kune.

Karakteristika ekonomskih odnosa je relativno nizak nivo jugoslovenskog izvoza, zbog čega je bilans razmene pasivan. Ova pojava je dobrim delom posledica objektivnih razloga: promena strukture jugoslovenske spoljne trgovine, udaljenost tržišta itd. Ipak, u znatnoj meri deluju i subjektivni faktori — slabo poznavanje tržišta, nepovezivanje privrednika i sl.

Robna razmena sa Kraljevinom Švedskom poslednjih godina kretala se ovako:

(U milionima dinara)			
Godina	Izvoz	Uvoz	Saldo
1953	653,6	1.273,4	619,8
1954	692,8	1.142	449,2
1955	418,2	1.217,7	799,5
1956	561	1.228	667

Švedska je bila među prvim zemljama koje su primenile sistem liberalizacije u robnoj razmeni sa Jugoslavijom. Tehnička saradnja se uspešno razvija na nivou firmi. Značajan elemenat u trgovinskim odnosima predstavlja afirmacija naše brodogradilišne industrije, koja se, izgradnjom tri broda za Švedsku od po 10.000 bruto registarskih tona, prvi put pojavljuje na švedskom tržištu.

Doprinos saradnji između švedskog i jugoslovenskog radničkog pokreta je i poseta internacionalnog sekretara Socijaldemokratske partije Švedske Kaj Björka 1952 g. Jugoslaviji. Konkretni rezultat te posete bila je diskusija sa članom Predsedništva Centralnog odbora SSRNJ Rodoljubom Čolakovićem o problemima socijalizma i demokratije na stranicama »Međunarodne politike« i organa Socijaldemokratske partije »Tiden«. Pretstavnik Socijaldemokratske partije Švedske prisustvovao je kongresu SSRNJ 1953 g. Narodni poslanik Vladimir Krivic posetio je Švedsku krajem 1956 g. u cilju proučavanja lokalne samouprave.

U aprilu 1956 g. delegacija Narodne omladine Jugoslavije posetila je Švedsku. U maju 1957 g. delegacija Socijalističke omladine Švedske vratila je posetu Jugoslaviji.

U julu 1956 g. školski brod JRM »Galeb« učinio je posetu Švedskoj ratnoj mornarici.

Sindikalne organizacije dveju zemalja ostvarivale su česte kontakte na bazi razmene delegacija strukovnih saveza (hemičari, drvodeljski radnici, pomorci, saobraćajni radnici itd.).

A. De. — M. Ko.

IZVOR:

Dokumentacija Državnog sekretarijata za inostrane poslove.

SAOPŠTENJE O SUSRETU DELEGACIJA CK SAVEZA KOMUNISTA JUGOSLAVIJE I VLADE FNRJ I DELEGACIJA CK KOMUNISTIČKE PARTIJE SOVJETSKOG SAVEZA I VLADE SSSR

Prvog i drugog avgusta 1957 godine u Rumuniji su se sastale delegacije CK Saveza komunista Jugoslavije i vlade Federativne Narodne Republike Jugoslavije i delegacije CK Komunističke partije Sovjetskog Saveza i vlade Saveza Sovjetskih Socijalističkih Republika.

U razgovorima su učestvovali: sa jugoslovenske strane drugovi Josip Broz Tito, Edvard Kardelj, Aleksandar Ranković, Veljko Vlahović i Veljko Mićunović, a sa sovjetske strane drugovi N. S. Hruščov, A. J. Mikojan, O. V. Kusinen, B. N. Ponomarev, N. P. Firjubin i J. V. Andropov.

Pretstavnici dveju partija i vlada razmatrali su niz pitanja koja se tiču odnosa između Federativne Narodne Republike Jugoslavije i Saveza Sovjetskih Socijalističkih Republika, kao i delatnosti dveju partija i opštih interesa socijalizma i mira u svetu, a naročito ona pitanja koja smetaju daljem uspešnom razvitku međusobnih odnosa.

Delegacije su takođe razmatrale pitanja iz oblasti međunarodne situacije, niz problema međunarodnog radničkog pokreta, borbe za mir i bezbednost naroda.

U toku razgovora potvrđena je saglasnost da obe strane rade na daljem svestranom razvijanju uzajamnih odnosa i na uklanjanju prepreka koje otežavaju takav razvitak.

Potvrđena je takođe saglasnost po osnovnim problemima savremene međunarodne situacije.

Takođe je istaknuto da poseban značaj ima svestrano učvršćenje jedinstva i bratske saradnje komunističkih i radničkih partija i naroda svih socijalističkih zemalja, miroljubivih i progresivnih snaga celog sveta i jedinstva međunarodnog radničkog pokreta.

Obe delegacije podvlače da će se odnosi između Federativne Narodne Republike Jugoslavije i Saveza Sovjetskih Socijalističkih Republika i ubuduće razvijati na osnovu ravnopravnosti, uzajamne pomoći i saradnje, poštovanja suvereniteta i nemešanja u unutrašnje stvari. Pri tome su delegacije potvrdile aktuelni značaj Beogradske i Moskovske deklaracije za razvitak prijateljskih odnosa između obe zemlje, za saradnju između Saveza komunista Jugoslavije i Komunističke partije Sovjetskog Saveza, na osnovu principa marksizma-lenjinizma, i izrazile su svoju spremnost da i ubuduće ostvaruju postavke koje su utvrdile u ovim deklaracijama.

Dve delegacije su se saglasile o konkretnim formama saradnje među partijama i održavanju stalnih veza putem razmene partijskih delegacija, međusobnih informacija i publikacija.

POSETA PRETSEDNIKA DEMOKRATSKE REPUBLIKE VIJETNAMA HO ŠI MINA

Na poziv predsednika Republike Josipa Broza Tita, predsednik Demokratske Republike Vijetnama Ho Ši Min boravio je u zvaničnoj poseti Federativnoj Narodnoj Republici Jugoslaviji od 5 do 9 avgusta 1957 g. U pratnji predsednika Ho Ši Mina nalazili su se član Politbiroa CK Partije Lao Dong (Radničke partije) Vijetnama i član Stalne komisije Narodne skupštine Vijetnama Hoang van Hoan, ministar kulture Hoang minh Giam i zamenik ministra zdravlja Pham ngoc Thach.

U toku boravka u Jugoslaviji predsednik Ho Ši Min i članovi njegove pratnje posetili su neke industrijske objekte i kulturne ustanove u Beogradu i Zagrebu i boravili dva dana na Brionima, gde su vođeni jugoslovensko-vijetnamski politički razgovori.

U govoru koji je održao na svečanom ručku u Beogradu u čast predsednika Ho Ši Mina 5 avgusta, predsednik Tito je, između ostalog, rekao: »U toku oslobodilačke borbe u obje naše zemlje ostvarene su revolucionarne promjene od historiskog značaja za naše narode i stvoreni uslovi za uspešnu izgradnju socijalizma. U tom pogledu rukovodimo se istim idejama i ciljevima i, ukoliko u realizovanju tih ideja i ciljeva dolazi do izvjesnih razlika, to je prirodna posljedica različitih specifičnih uslova u našim zemljama, što može samo da posluži kao plodan izvor za međusobnu razmjenu naših iskustava... Nastojanje Demokratske Republike Vijetnama da dosljednom primjenom Ženevskih sporazuma ostvari ujedinjenje zemlje miroljubivim putem, nailazi na iskreno razumijevanje i svesrdnu podršku u našoj zemlji, kao i kod svih onih kojima je stalo do učvršćenja mira... Mi vjerujemo da je, udruženim naporima i aktivnim angažovanjem svih naroda i zemalja, moguće postepeno rješavati probleme koji danas još ugrožavaju miran razvitak, i na taj način premostiti onu podijeljenost koja razdire današnji svijet.«

U svom odgovoru, predsednik Ho Ši Min je, između ostalog, rekao: »U najmračnijim časovima poslednjeg svetskog rata, uprkos kolonijalnoj dominaciji, naš narod je uvek pratio s divljenjem herojsku borbu jugoslovenskog naroda protiv fašizma. Stoga je vijetnamski narod s najvećom radošću pozdravio slavno rođenje Federativne Narodne Republike Jugoslavije... Srećni smo što se, uprkos geografskih razdaljina, naša gledišta slažu u pogledu velikih problema borbe naroda za nacionalnu nezavisnost i mirnu koegzistenciju... Kao i vi, mi smo ubeđeni da je moguće postepeno rešavati probleme koji predstavljaju pretnju za mirni razvoj... Zahvaljujemo vam na podršci bez rezerve koju ste upravo izrazili našoj borbi za integralnu primenu Ženevskih sporazuma«.

U toku boravka predsednika Ho Ši Mina na Brionima 7 i 8 avgusta održani su jugoslovensko-vijetnamski razgovori, u kojima su sa vijetnamske strane učestvovali predsednik Ho Ši Min i pomenuti visoki funkcioneri koji su se nalazili u njegovoj pratnji, a sa jugoslovenske strane predsednik Josip Broz Tito, potpredsednici Saveznog izvršnog veća Edvard Kardelj i Aleksandar Ranković, predsednik Narodnog sabora NR Makedonije Lazar Koliševski, državni sekretar za inostrane poslove Koča Popović, državni sekretar za poslove narodne odbrane Ivan Gošnjak, potpredsednik Izvršnog veća NR Hrvatske Ivan Krležačić i generalni sekretar Predsednika Republike Joža Vilfan. Ti razgovori, vođeni u prijateljskoj i srdačnoj atmosferi, ispoljili su zajedničku želju za jačanjem uzajamne saradnje kao i veliku sličnost u oceni postojeće međunarodne situacije.

U »Saopštenju o zvaničnoj poseti predsednika Demokratske Republike Vijetnama Ho Ši Mina Federativnoj Narodnoj Republici Jugoslaviji«, koje je objavljeno u Beogradu 9 avgusta, sadržani su rezultati vođenih razgovora. To saopštenje sadrži sledeće osnovne tačke:

Dva šefa države »sa zadovoljstvom konstatuju da dalje jačanje prijateljskih odnosa i razvijanje međusobne saradnje odgovara interesima njihovih zemalja i međunarodnoj saradnji«.

»Oba predsednika smatraju da brojne sličnosti u istoriskom razvoju njihovih zemalja poslednjih decenija, kada su narodi Jugoslavije i Vijetnama vodili odlučujuću borbu za ostvarenje svoje nacionalne nezavisnosti, predstavljaju čvrstu osnovu za jačanje uzajamnog razumevanja... Dva predsednika su izrazili svoje uverenje da naporu koje obe zemlje ulažu u izgradnju socijalizma i boljeg života njihovih naroda pružaju široke mogućnosti za razvoj svestrane saradnje i predstavljaju plodan izvor za međusobnu razmenu iskustava. Oni smatraju da saradnja njihovih zemalja u tom pogledu doprinosi izgradnji socijalizma u obe zemlje i razviku socijalizma uopšte.«

Predsednik Tito »izrazio je puno razumevanje i svestranu podršku za opravdane težnje vijetnamskog naroda za ostvarenje ujedinjenja na miroljubiv i demokratski način i odao je priznanje za doprinos koji je stvari mira i međunarodnog sporazumevanja učinila DR Vijetnam u vreme Ženevske konferencije i kasnije svojim doslednim zalaganjem za primenu tada postignutih sporazuma«.

Oba predsednika su istakli značaj dosledne primene Ženevskih sporazuma za učvršćenje mira i izrazili mišljenje da dosledna primena tih sporazuma »kao izvršavanje ugovorenih i preuzetih međunarodnih obaveza, predstavlja poštovanje jednog od osnovnih principa međunarodnog prava, koje je nužan uslov za razvitak miroljubivih odnosa u svetu«.

Pošto su »utvrdili da postoje svi uslovi da se između njihovih zemalja razvija plodna saradnja na političkom, ekonomskom, kulturnom i drugim poljima«, oba predsednika su »rešili da se u interesu razvijanja tih odnosa, između ostalog, pristupi razmeni poseta i informacija u cilju što bolje međusobnog upoznavanja i pronalaženja najboljih formi za uspešnu saradnju«. Takođe je izraženo »uverenje da će pretpostojeca razmena diplomatskih predstavnika dati novi potstrek i dalje unaprediti prijateljske odnose između dve zemlje«.

Dva predsednika »smatraju da politika miroljubive i aktivne koegzistencije između svih zemalja, bez obzira na postojeće razlike u društvenim sistemima, predstavlja najbolji put za trajno učvršćenje mira i za ostvarenje široke međunarodne saradnje... Oba predsednika smatraju da mir u svetu treba obezbediti jedino putem razvijanja saradnje svih zemalja na bazi ravnopravnosti, poštovanja nezavisnosti i integriteta, nemešanja u unutrašnje stvari drugih zemalja i uzajamne koristi. U unapređenju tih ciljeva poseban doprinos mogu da pruže socijalističke zemlje, razvijajući svoju međusobnu saradnju i međunarodnu aktivnost na bazi pune ravnopravnosti u svojim međusobnim odnosima i stvaralačkim prilaženjem rešavanju društvenih i međunarodnih problema koji se danas postavljaju pred čovečanstvo. Oba predsednika stoga izražavaju čvrstu rešenost svojih zemalja da još više pojačaju miroljubivu i konstruktivnu politiku svojih vlada u savladivanju suprotnosti koje postoje u svetu i u stvaranju poverenja među narodima«.

U vezi s pitanjem razoružanja i opasnosti koju postojeća trka za naoružanjem predstavlja za dalji miroljubivi razvoj čovečanstva, oba predsednika »smatraju da bi postizanje ma i ograničenih sporazuma u tom pogledu pomoglo da se konstruktivnije pristupi ostvarenju i širih sporazuma o razoružanju i olakšalo rešavanje ostalih otvorenih međunarodnih problema. Oba predsednika izražavaju svoje čvrsto uverenje da je neodložno neophodno odmah pristupiti obustavi eksperimenata nuklearnim oružjem... Oni smatraju da je neophodno da se upotreba nuklearnih oružja i ostalih sredstava masovnog uništavanja zabrani i da se nuklearna energija... treba isključivo da koristi u miroljubive svrhe i na dobro čitavog čovečanstva«.

»Oba predsednika su sa posebnim zadovoljstvom konstatovali da FNR Jugoslavija i DR Vijetnam pridaju veliku važnost miroljubivoj i konstruktivnoj ulozi koju treba da odigraju Ujedinjene nacije u razvijanju međunarodne saradnje i očuvanju mira u svetu i ističu da one treba da budu međunarodni forum za rešavanje problema u svetu«.

Predsednik Tito je sa zadovoljstvom prihvatio poziv predsednika Ho Ši Mina da učini zvaničnu posetu DR Vijetnamu.

M. M.

POSETA DELEGACIJE VLADE MONGOLSKJE NARODNE REPUBLIKE

Na poziv Vlade Federativne Narodne Republike Jugoslavije, delegacija Vlade Mongolske Narodne Republike na čelu sa predsednikom Ministarskog saveta Jumžaginom Cedenbalom boravila je u zvaničnoj poseti Jugoslaviji od 27 do 31 avgusta 1957 g. U toku boravka, mongolska vladina delegacija posetila je industrijske objekte i kulturne ustanove u Beogradu i narodnim republikama Sloveniji i Hrvatskoj.

Za vreme posete vođeni su razgovori između delegacija vlada FNRJ i MNR, u toku kojih je obavljena razmena mi-

šljenja o daljem razviku i učvršćenju uzajamnih odnosa i o nizu aktuelnih međunarodnih pitanja. S mongolske strane u razgovorima su učestvovali predsednik Ministarskog saveta Jumžagin Cedenbal, zamenik predsednika Ministarskog saveta i ministar inostranih poslova Sodnomin Avarzed, deputat Velikog narodnog Hurala i sekretar CK Mongolske narodno-revolucionarne partije Doržin Samdan, zamenik predsednika Državne planske komisije Sagdarin Ceven, ambasador MNR u FNRJ Dašin Adilbiš i načelnik Političkog odeljenja Ministarstva inostranih poslova Luvsandoržin Toiv. Sa jugoslovenske strane u razgovorima su učestvovali predsednik Republike Josip Broz Tito, potpredsednik Saveznog izvršnog veća Aleksandar Ranković, državni sekretar za inostrane poslove Koča Popović, državni sekretar za poslove finansija Avdo Humo, ambasador FNRJ u MNR Veljko Mićunović i v. d. načelnika odeljenja u Državnom sekretarijatu za inostrane poslove Filip Babić.

U »Zajedničkoj izjavi o razgovorima delegacija vlada FNRJ i MNR«, koju su potpisali predsednik Tito i predsednik Ministarskog saveta Cedenbal 30 avgusta 1957 g., navodi se

da su »razgovori vođeni u prijateljskoj i srdačnoj atmosferi, u duhu uzajamnog razumevanja i poštovanja« i da su »obe delegacije sa zadovoljstvom konstatovale veliku bliskost njihovih gledišta u oceni osnovnih problema današnje međunarodne situacije«.

Obe vlade smatraju da je u cilju očuvanja mira u svetu »neophodno usmeriti napore svih zemalja, velikih i malih, i razvijati njihovu saradnju na osnovi poštovanja principa nezavisnosti, suvereniteta, ravnopravnosti, nemešanja u unutrašnje stvari i uzajamnog poštovanja, na osnovi miroljubive i aktivne koegzistencije.«

Dve vlade takođe smatraju da je »nužno postići makar početne sporazume o razoružanju i, u prvom redu, bez odlaganja obustaviti eksperimentalne eksplozije nuklearnog oružja. Uspesno okončanje pregovora o ovim pitanjima predstavljalo bi veliki doprinos stvari uvršćenja mira i bezbednosti.«

»Vlada MNR odaje priznanje FNRJ koja sa drugim miroljubivim državama podržava MNR u njenim nastojanjima

da postane član Organizacije Ujedinjenih nacija«, a »Vlada FNRJ izjavljuje da će i ubuduće podržavati ovaj legitimni zahtev MNR«.

»Obe strane smatraju poželjnim proširenje uzajamno korisne i ravnopravne ekonomske i kulturne saradnje različitih zemalja kako u njihovim bilateralnim odnosima tako i u okviru međunarodnih organizacija.«

Dve delegacije su odlučile da se otpočnu pregovori o oblicima i obimu saradnje između dveju zemalja na ekonomskom polju. One su se takođe dogovorile da se zaključi ugovor o kulturnoj saradnji.

Takođe je »odlučeno da se i dalje nastavi neposredna razmena mišljenja i da se razvijaju lični kontakti«, pošto se to »pokazalo korisnim za upoznavanje specifičnih osobenosti u izgradnji socijalizma u obe zemlje.«

U zajedničkoj izjavi se pored toga navodi da je »pretsednik Tito sa zadovoljstvom prihvatio poziv« da učini zvaničnu posetu Mongolskoj Narodnoj Republici.

M. M.

JUGOSLAVIJA NA XXIV ZASEDANJU EKONOMSKO-SOCIJALNOG SAVETA UJEDINJENIH NACIJA

Od 2 jula do 2 avgusta 1957 g. održano je u Ženevi XXIV zasjedanje Ekonomsko-socijalnog saveta Ujedinjenih nacija (ECOSOC-a). Pre početka zasjedanja počeli su rad Komitet za tehničku pomoć (25 juna) i Komitet za koordinaciju (26 juna).

Sastav delegacije

Jugoslovensku delegaciju na ovom zasjedanju predvodio je ambasador dr Jože Brilej, stalni predstavnik FNRJ pri Organizaciji Ujedinjenih nacija, a njegov zamenik bio je ambasador Gustav Vlahov, stalni predstavnik FNRJ pri Evropskom uredu Ujedinjenih nacija u Ženevi; članovi delegacije bili su: Jovan Vukmanović, opunomoćeni ministar u Državnom sekretarijatu za inostrane poslove, Janez Stanovnik, pomoćnik direktora Instituta za međunarodnu politiku i privredu, dr Janvid Flere, savetnik Stalne misije FNRJ pri Ujedinjenim nacijama u Njujorku i ing. Stjepan Han, direktor Saveznog zavoda za produktivnost rada.

Dnevni red

Na zasjedanju su razmatrani kao osnovni problemi: međunarodno finansiranje ekonomski nerazvijenih zemalja; novi oblici međunarodne ekonomske saradnje; koordinacija aktivnosti u okviru UN i njenih specijalizovanih agencija; pitanja iz oblasti Proširenog programa tehničke pomoći UN; jačanje delatnosti ECOSOC-a na polju korišćenja energetskih izvora za ekonomski razvoj nerazvijenih zemalja; procedure za rešavanje međunarodnih robnih problema i stvaranje svetske rezerve hrane za izvanredne slučajeve; rešavanje socijalnih pitanja, uključivši neke probleme iz oblasti kontrole opojnih droga.

Kao baza za diskusiju služili su »Pregled svetske ekonomske situaciji« u 1956 g. i »Pregled svetske socijalne situacije«, izrađeni u Sekretarijatu UN, kao i izveštaji regionalnih komisija ECOSOC-a i nekih specijalizovanih agencija.

Svetska ekonomska situacija

Na zasjedanju je razmatrana opšta svetska ekonomska situacija na osnovu »Pregleda svetske ekonomske situacije u 1956 g.«. Ovaj »Pregled« je naročito osvetlio pitanja platnog bilansa i problema inflacije i dejstva antiinflacionih mera, o kojima se razvila živa diskusija i u kojoj su se formirala uglavnom dva gledišta. Delegacije SAD, Velike Britanije i nekih drugih zemalja isuviše su naglašavale potrebu uravnoteženog razvoja i odgovornosti nacionalnih politika u ostvarenju unutrašnje ekonomske ravnoteže. To bi značilo da nerazvijene zemlje treba prvenstveno da poklanjaju pažnju stabilnosti cena (otklanjanju inflacije) i platnog bilansa umesto tempu privrednog razvoja. Delegacije nerazvijenih zemalja, kao i Jugoslavija, ne osporavajući potrebu stabilnosti isticale su u prvi plan potrebu ekonomskog razvoja.

SUNFED

Na polju ekonomske delatnosti doneto je više odluka od kojih su dve naročito značajne. Savet je sa 15 glasova (Argentina, Brazilija, Kina, Finska, Poljska, Francuska, Pakistan, Indonezija, SSSR, Meksiko, Dominikanska Republika, Egipat, Grčka, Holandija i Jugoslavija) protiv 3 (SAD, Velika Britanija, Kanada) doneo rezoluciju, kojom se poziva Generalna skupština UN da na svom XII zasjedanju pristupi osnivanju Specijalnog fonda UN za privredni razvoj nerazvijenih zemalja (SUNFED). Time je u ECOSOC-u završena sedmogodišnja diskusija i neprestano odlaganje osnivanja Fonda do koga je dolazilo u želji da se postigne jednoglasnost svih zemalja-članica UN.

Nerazvijene zemlje, kao i Jugoslavija, zajedno sa zemljama-pristalicama osnivanja Fonda, nisu prihvatile tezu SAD i još nekih zemalja o vezivanju SUNFED-a za pitanje razoružanja i, ubeđene da dalje diskusije ne vode nikakvom cilju, zatražile osnivanje Fonda i bez saglasnosti svih zemalja.

Jugoslovenska delegacija imala je znatnog udela u donošenju ove odluke. Jugoslavija je zajedno sa Argentinom, Egipatom, Grčkom, Holandijom, Meksikom i Indonezijom podnela rezoluciju kojom se Generalna skupština poziva da pristupi osnivanju SUNFED-a. Jugoslavija je u debati uspešno branila rezoluciju od nastojanja Kanade da joj svojim amandmanom oduzme pozitivan sadržaj.

Zalažući se za osnivanje SUNFED-a, šef jugoslovenske delegacije dr Jože Brilej je rekao:

»Mi smo danas suočeni sa alternativom ili da tražimo akciju ili da odbacimo ideju koja bi, po našem mišljenju, trebalo da predstavlja bitnu delatnost kroz koju UN mogu efikasno da utiču na razvoj nerazvijenih zemalja i bitno doprinesu ozdravljenju međunarodnih odnosa. Suročena su ovom dilemom, jugoslovenska delegacija se oseća obaveznom da traži akciju.«

Jugoslavija se tokom višegodišnje diskusije aktivno zalagala za afirmaciju i pobedu ideje o osnivanju SUNFED-a. Ona je u dva maha bila birana u organe čiji je rad bio od presudnog značaja za Fond i u njima igrala vidnu ulogu: 1952 g. Jugoslavija je bila izabrana u tzv. »Komitet devetorice«, koji je detaljno izradio principe funkcionisanja SUNFED-a, a 1955 g. u ad-hoc komitet, sastavljen od 16 zemalja-članica UN, čiji je zadatak bio da analizira odgovore vlada na upitnik UN u organizovanju, strukturi i funkcionisanju SUNFED-a. Ad-hoc komitet je, posle uspešno obavljenog posla, na zasjedanju ECOSOC-a podneo izveštaj na osnovu koga je usvojena rezolucija.

Odluka o osnivanju SUNFED-a ima pretežno politički značaj. Ona odražava solidarnost nerazvijenih i drugih zemalja u pogledu zahteva da UN dobiju odgovarajuću ulogu u međunarodnom finansiranju. Inače veličina finansijskih sredstava Fonda zavisice dobrim delom od učešća najvećih kontributora, na prvom mestu SAD.

Konsultacije

Druga važna odluka ovogodišnjeg zasjedanja Saveta bila je jednoglasno usvojena rezolucija o potrebi održavanja konsultacija u okviru UN o najvažnijim pitanjima svetske ekonomske saradnje. Ovu rezoluciju su zajednički podneli Grčka, Egipat, Indonezija, Poljska i Jugoslavija. I sam Generalni sekretar UN Dag Hamarseld, prilikom otvaranja debate o svetskoj ekonomskoj situaciji, ukazao je na potrebu sistematskih konsultacija o osnovnim linijama ekonomske politike zemalja-članica UN.

Ova odluka ima poseban značaj zato što je donesena posle dužeg perioda prilične neaktivnosti Saveta i u vreme kada problemi ekonomske saradnje u svetu zauzimaju sve važnije mesto; ona odražava volju većine u UN da se glavna pitanja svetskih ekonomskih odnosa rešavaju putem konsultacija u okviru UN.

U Komitetu za tehničku pomoć, (za čijeg je pretседnika izabran Janez Stanovnik), jugoslovenska delegacija je dala inicijativu za najvažniju rezoluciju, koja je potom i usvojena. Ovom rezolucijom, koju je pored jugoslovenske, konponzoriralo još devet delegacija nerazvijenih zemalja (Argentina, Brazilija, Dominikanska Republika, Indija, Indonezija, Venecuela, Meksiko, Pakistan i Sudan), apelovalo se na sve kontributore Proširenog programa da povećaju svoje doprinose, jer se samo povećanjem doprinosa mogu otkloniti postojeće poteškoće u sprovođenju Programa. Ova rezolucija je bila potrebna zato što su nerazvijene zemlje u Komitetu bile sukobljene sa tendencijom nekih razvijenih zemalja da se Prošireni program dovede do stagnacije, i to upravo u momentu kada su potrebe tehničke pomoći za ekonomski razvitek nerazvijenih zemalja sve veće i kada stalno prevazilaze finansijske mogućnosti Proširenog programa.

Komitet je diskutovao i o odluci Ureda za tehničku pomoć (TAB) o uskraćivanju davanja tehničke pomoći nekim evropskim zemljama (Portugaliji, Irskoj, Madarskoj i Albaniji). Jugoslovenska delegacija je insistirala na privremenom karakteru ove odluke, opravdane samo nedovoljnim finansijskim sredstvima, i istovremeno je upozorila na univerzalni karakter Proširenog programa i na opasnost unošenja geografskog kriterijuma u raspodelu tehničke pomoći.

Koordinacija delatnosti organa UN

Koordinacija je u poslednje vreme istaknuta kao jedan vrlo važan problem. Jugoslovenska delegacija se zalagala za uskladjivanje napora organa UN u cilju povećanja efikasnosti njihovog rada, ali se, međutim, odlučno suprotstavila tendencijama izvesnih zemalja da razmatranje problema koordinacije usmere u pravcu sužavanja postojećih aktivnosti organa UN, naročito aktivnosti regionalnih komisija ECOSOC-a. Delegacija je isticala stalno da: »... argumenti o ograničenosti sredstava ne treba da budu razlog za ograničavanje i smanjenje aktivnosti Saveta...«

Međunarodni robni problemi i stvaranje svetske rezerve

Na XXIV zasjedanju ECOSOC-a nije bilo velikih diskusija o ovim pitanjima, pošto su suštinski problemi odloženi za sledeće zasjedanje. Jugoslovenska delegacija se zalagala za pozitivno rešenje ovih pitanja, polazeći od činjenica da su rešavanje međunarodnih robnih problema i stvaranje svetske rezerve hrane sastavni deo borbe za ekonomski razvitak nerazvijenih zemalja.

Izvori energije kao sredstvo ekonomskog razvoja

Jugoslovenska delegacija je bila pokretač jednoglasno usvojene rezolucije, kojom se od Generalnog sekretara UN traži da nastavi sa razmatranjem odnosa između oblika izvora energije i ekonomskog razvitka, naročito nerazvijenih zemalja. Njome se, osim toga, traži od vlada da u što većoj meri koriste prednosti koje im pružaju UN za obučavanje stručnjaka u oblasti mirnodopske upotrebe atomske energije. Značaj jednoglasnog usvajanja ove rezolucije je tim veći što su u Savetu postojale jake tendencije, naročito od strane SAD, da se pitanje energije potpuno izuzme iz nadležnosti ECOSOC-a i da se, podeljena po vrstama izvora energije, prenesu na druga međunarodna tela manjeg obima i značaja. Polazni stav jugoslovenske delegacije bio je: da se ekonomski aspekti energetske problema ne mogu pravilno uočiti ako se pojedine vrste energije posmatraju izolovano,

da se problemi privrednog razvoja ne mogu uspešno rešavati ako se zanemare pitanja energetike i da je razvijanje energetske izvora sastavni deo akcije za ekonomski razvitak i da, prema tome, iz toga nužno sledi i obaveza Saveta da se tim problemima bavi. U tom smislu je bio podnet i jugoslovenski nacrt rezolucije, koji je sa izvesnim manjim izmenama jednoglasno usvojen.

Svetska socijalna situacija

Na zasjedanju se diskutovalo o izveštaju Generalnog sekretara o svetskoj socijalnoj situaciji. Pored toga, na zasjedanju su bili i sledeći izveštaji: izveštaj Socijalne komisije ECOSOC-a sa njenog XI zasjedanja, izveštaj Generalnog sekretara o shvatanjima i principima community development (vrsta seoskih samouprava), izveštaj Generalnog sekretara o održavanju porodičnog životnog standarda, izveštaj Komisije o ljudskim pravima i izveštaj Komisije za položaj žene.

Jugoslovenska delegacija je na primerima iznetim u izveštajima istakla da nije postignut dovoljan napredak na socijalnom polju i zahtevala preduzimanje energičnih mera za smanjenje postojećih nerazmera između socijalnih prilika u razvijenim i nerazvijenim zemljama.

U Socijalnom komitetu ECOSOC-a jugoslovenska delegacija je predložila rezoluciju kojom se usvaja izveštaj Socijalne komisije ECOSOC-a.

Problemi izbeglica

Na XXIV zasjedanju ECOSOC-a diskutovalo se i o izveštaju Visokog komesara UN za izbeglice, koji je obuhvatio tri pitanja: mađarske izbeglice, opšte izbegličke probleme i pitanje produženja mandata Visokom komesaru. Jugoslovenska delegacija je u svom izlaganju tražila da se za mađarske izbeglice nađe zadovoljavajuće rešenje. Što se tiče pitanja produženja mandata Visokom komesaru, jugoslovenska delegacija se nije protivila tom produženju.

M. R.

SADRŽAJ IZDATIH BROJEVA

STANOVNIŠTVO

Porast stanovništva i gustina naseljenosti	1—6
Struktura stanovništva po polu i starosti	167—172

DRUŠTVENO I DRŽAVNO UREĐENJE

Savezna narodna skupština	7—12
Zasedanje Savezne narodne skupštine	13—14; 71—72; 121; 181—185; 270; 320
Razvoj radničkog samoupravljanja; Stav i aktivnost organa radničkog samoupravljanja	15—22; 221—224
Lokalna samouprava	61—68
Sistem narodne odbrane	69—71
Savezno izvršno veće	111—116
Parlamentarna delegacija u Velikoj Britaniji; u Rumuniji	116—224
Organizacija sudova	117—120
Sednice Saveznog izvršnog veća	121—122
.....	186; 225—226; 270; 319
Državna uprava	173—180
Pretnednik Republike	215—216
Službenici u ustanovama i nadležstvima	217—220
Javno tužništvo	265—266
Stalna konferencija gradova Jugoslavije	267—269
Kongres radničkih saveta Jugoslavije	271—276
Društveno upravljanje javnim službama	313—318
Javno pravobranilaštvo	361—362
Republički saveti	362—364
Sednica Saveznog izvršnog veća	364
Advokatura	365—366

POLITIČKE I DRUŠTVENE ORGANIZACIJE

Treći plenum Centralnog veća Saveza sindikata Jugoslavije	23—24
Narodna omladina Jugoslavije	73—75
Sedmi plenum CK SKJ	75
Međunarodni kontakti SKJ i SSRNJ u 1956 godini	76—80
Četvrti plenum Centralnog odbora Saveza komunista Srbije	123
Četvrti kongres Saveza novinara Jugoslavije	123
Zajednička deklaracija delegacija CK KPF i CK SKJ	123—124
Razgovori između predstavnika SSRNJ i Socijalističke partije Belgije	124
Peti plenum Saveznog odbora SSRNJ	187—190
Treći plenum Centralnog komiteta Saveza komunista Hrvatske	190
Razgovori delegacija SKJ i SSRNJ i delegacije Socijalističke partije Italije	190
Društvene organizacije u FNRJ	227—230
Plenum Centralnog komiteta Narodne omladine Jugoslavije	230
Savez studenata Jugoslavije	321—323
Savez inženjera i tehničara Jugoslavije	323—324
Savez sindikata Jugoslavije	367—376

PRIVREDA

Savezni društveni plan za 1957 godinu	25—29
Crna metalurgija	30—32
Boksit	33—34
Hidro sistem Dunav-Tisa-Dunav	35
Lična potrošnja	36—38

Ekonomsko-finansijski odnosi sa inostranstvom	39—40
Trgovačka mornarica i luke	81—84
Gradnja stanova i stanovanje	85—89
Proizvodnja i prerada uglja	90—92
Elektroprivreda	125—130
Drumski saobraćaj	131—134
Aluminijumska industrija	135—138
Metalna industrija	191—194
Deset godina spoljne trgovine	195—198
Privreda u I tromesečju 1957	199—201
Izmene u načinu raspodele ukupnog prihoda privrednih organizacija	202
Proizvodnja, fondovi i proizvođači u poljoprivredi	231—242
Industrija	277—288
Gradvinarstvo	289—296
Tekstilna industrija	325—328
Trgovina	329—334
Turizam	335—338
Privreda u I polugodu 1957	339—342
Industrija nameštaja	343—346
Civilni vazdušni saobraćaj	377—380
Unutrašnja plovdba	381—385
Ugostiteljstvo	386—388

KULTURA

Ekonomski instituti	41—42
Školski prostor	93
Radnički univerziteti	94—95
Političko-informativni listovi	96—98
Ustanove u oblasti nuklearne energije	99—101
Filmovi proizvedeni u 1956 godini	102
Visoka nastava	139—143
Zaštita spomenika kulture	144—145
Treći kongres Saveza filmskih radnika	145
Književna dela u 1956 godini	146—148
Geološko istraživačke organizacije	203—204
Jugoslovenska likovna umetnost u inostranstvu	205—206
Književne nagrade u 1956	206
Akademije nauka i umetnosti	243—248
Stručne škole	249—254
Druge jugoslovenske pozorišne igre	254
»Sterijino pozorište«	297—300
Obavezno školovanje	301—304
Radiodifuzija	305—306
Bioskopi	300
Svetska konferencija za energiju	306
Radna konferencija Međunarodnog instituta za administrativne nauke	347—348
Gimnazije	349—350
Muzeji	389—390
Pretškolske ustanove	391—395
Izdavačka delatnost	396
Festival jugoslovenskog filma u Pulji	396

SOCIJALNA POLITIKA I NARODNO ZDRAVLJE

Dodatak na decu	103—104
Finansiranje zdravstvenih ustanova	104—105
Sanitarna inspekcija	106
Socijalno osiguranje	149—152
Zaštita ratnih vojnih invalida	207—208
Lekari	209—210
Vakcinacija protiv zaraznih bolesti	255—256
Trinaesto zasedanje Saveta međunarodnog udruženja za socijalnu sigurnost u Dubrovniku	256

Zaštita materinstva	307—308
Korisnici socijalne zaštite	351—352
Higijensko-tehnička zaštita rada	397—399
Mreža i kapaciteti stacionarnih zdravstvenih ustanova	400—402

FIZIČKA KULTURA I NARODNA TEHNIKA

Partizan Jugoslavije — Savez za telesno vaspitanje	43—44
Sportisti na XVI Olimpijadi u Melburnu	44
Deset godina Narodne tehnike — Savez za tehničko vaspitanje	45—46
Savez sportova Jugoslavije	153—156
Štafeta mladosti	257
Deset godina fudbalskog kupa Jugoslavije	258
Škole za obrazovanje nastavnika fizičke kulture	353
Streljački savez Jugoslavije	344—355
Studentski sport	355—356
Druga gimnastrada	356

SPOLJNA POLITIKA

Jugoslovenski stav o događajima u Madarskoj	47—52
Jugoslovenski stav o sueckoj krizi	53—54
Međunarodni ugovori zaključeni u 1956 godini	55—60
Diplomatsko-konzularna predstavništva	107—110
Državne posete u 1956 godini	157—164
Poseta državnog sekretara za inostrane poslove Belgiji	164
Poseta državnog sekretara za inostrane poslove Koče Popovića Norveškoj	312
Opšta spoljnopoliitička aktivnost Jugoslavije	165
Ratifikovani međunarodni sporazumi	166
Stav i inicijative Jugoslavije u pitanju razoružanja (1955—1957)	211—214
Poseta potpredsednika SIV-a Svetozara Vukmanovića Egiptu, Siriji, Libanu i Grčkoj	214
Stavovi jugoslovenskih predstavnika po važnijim pitanjima na XI Zasedanju Generalne skupštine UN	259—264
Stav Jugoslavije u vezi sa problemom eksperimentalnih eksplozija nuklearnog oružja	304—312
Diplomatsko-konzularna predstavništva u FNRJ	357—359
Ratifikovani međunarodni sporazumi	360
Jugoslavija i Norveška	403—404
Jugoslavija i Švedska	404—405
Saopštenje o susretu delegacije CK Saveza komunista Jugoslavije i Vlade FNRJ i delegacije CK Komunističke partije Sovjetskog Saveza i Vlade SSSR-a	405
Poseta pretresnika DR Vijetnama Ho Ši Mina	406
Poseta delegacije Vlade Mongolske Narodne Republike	406—407
Jugoslavija na XXIV Zasedanju Ekonomsko-socijalnog saveta Ujedinjenih nacija	407—408

Publikacija izlazi u mesečnim sveskama
Godišnja pretpata 3.000 dinara. / Tekući račun kod Narodne banke br. 1032—T—645. / Redakcija: Ulica Moše Pijade 12, tel. 28-392. / Administracija: Ulica Kosmajka 7, tel. 22-778, pošt. fah 62 / Beograd.

Štampa Beogradski grafički zavod, Beograd

